

ISSN 1857-2405



R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74))

Nr. 3 (74), 2025

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B



Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)

NR. 3 (74), 2025

Redactor-șef:

Ghennadi EPURE, dr. în drept, Director adjunct al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Jean-Philippe RAGEADE, dr. în drept, Directorul Academiei de Drept European

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, ex-director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Zoia ZAHYNEI-ZABOLOTENKO, doctor în drept, profesor, Institutul de Stat și Drept al Academiei Naționale de Științe din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Augustin LAZĂR, dr. în drept, prof. univ., Universitatea din Alba Iulia, ex-Procuror General, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, președintele Senatului USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, USM

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÎZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe BUDEANU**

Editură și tipar:

„Print-Caro” SRL, str. Astronom N. Donici, 14, tel.: (+373 22) 85-33-86

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel.: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

**SUMAR****INVITATUL NOSTRU**

Valentin Horia ȘELARU, ex-procuror, ex-judecător, avocat în Baroul Brașov, România 2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR 6**DREPT PUBLIC**

Gheorghe RENIȚĂ. Controlul constituționalității tratatelor internaționale 8

Ghenadie PREȚIVĂȚI. Statul – persoană juridică de drept public 14

Aliona CORCENCO. Exercițarea funcției publice: reguli, restricții, incompatibilități și conflict de interese 19

DREPT INTERNAȚIONAL

Gheorghe COSNEANU. Tribunal special pentru Ucraina – o nouă provocare pentru justiția penală internațională 25

Victoria OJOG, Dionisie SPÎNU. Implementarea recomandărilor europene privind protecția persoanelor private de libertate 32

Tatiana CIAGLIC. Utilizarea inteligenței artificiale în justiția europeană 38

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Zoya ZAGINEY-ZABOLOTENKO. Modernizarea Codului penal al Ucrainei în timp de război: direcții actuale 44

Ion COVALCIUC. Specificul investigării omorurilor la comandă 49

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

Vasile JOSAN. Inadmisibilitatea cererii în contenciosul administrativ: fundament teoretic și valențe sancționatorii 56

SUMMARY**OUR GUEST**

Valentin Horia ȘELARU, ex-prosecutor, ex-judge, lawyer in the Brașov Bar, Romania 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS 6**PUBLIC LAW**

Gheorghe RENIȚĂ. Constitutional review of international treaties 8

Ghenadie PREȚIVĂȚI. The state as a legal entity of public law 14

Aliona CORCENCO. The exercise of public office: rules, restrictions, incompatibilities and conflict of interest 19

INTERNATIONAL LAW

Gheorghe COSNEANU. Special tribunal for Ukraine – a new challenge for international criminal justice 25

Victoria OJOG, Dionisie SPÎNU. Implementation of the european recommendations on the protection of persons deprived of liberty 32

Tatiana CIAGLIC. The use of artificial intelligence in european justice 38

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Zoya ZAGINEY-ZABOLOTENKO. Modernisation du code pénal de l'Ukraine en temps de guerre: orientations actuelles 44

Ion COVALCIUC. The peculiarities of investigating contract killings 49

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE

Vasile JOSAN. The inadmissibility of claims in administrative litigation: theoretical foundations and sanctioning functions ... 56

INVITATUL NOSTRU

„REPUBLICA MOLDOVA TREBUIE SĂ-ȘI URMEZE PROPRIUL PARCURS DE REFORMĂ A SISTEMULUI DE JUSTIȚIE”

– Domnule Șelaru, sunteți un jurist foarte experimentat în dreptul penal românesc. Recent, în cadrul campaniei electorale pentru alegeri parlamentare în Republica Moldova, ați fost invitat la Institutul Național al Justiției în calitate de formator la seminarul de formare continuă cu tematica „Îmbunătățirea capacității sistemului judiciar pentru a asigura integritatea electorală prin combaterea corupției și finanțării ilicite”. Probabil, a fost prima Dumneavoastră vizită la Chișinău și asta ne face să vă întrebăm: în discuțiile cu audienții seminarului – judecători specializați în domeniul anticorupție, procurori și ofițeri de urmărire penală – ce impresie v-au făcut ei despre sistemul nostru de justiție?

– Am fost pentru prima dată în Republica Moldova, deci – pentru prima dată la Chișinău. De altfel, tot pentru prima dată ofer un interviu vreunei publicații. Totul este o experiență unică. Această oportunitate mi-a fost oferită de UNDP și UE, motiv pentru care doresc să-mi exprim recunoștința față de toți oamenii implicați în reforma sistemului judiciar din Republica Moldova și pentru efortul lor depus în acest sens.

A fost o onoare să vorbesc despre experiența mea profesională în domeniul combaterii corupției, a corupției electorale și a finanțării ilicite în fața multor profesioniști ai dreptului din Republica Moldova. Așa cum am spus în repetate rânduri pe parcursul celor 10 zile din cadrul seminarului, justiția din Republica Moldova se află într-un moment ce oferă multiple oportunități, în sensul că organele de drept, justiția în ansamblul său, beneficiază de un sprijin evident din partea celorlalte două puteri ale statului: cea legiuitoare și cea executivă, puteri care i-au pus la dispoziție legislație și resurse materiale.

În opinia mea, organele de drept din Republica Moldova au la dispoziție toate instrumentele legale necesare pentru a putea combate eficient aceste fenomene infracționale și, deci, este nevoie ca toți profesioniștii din justiție să investigheze pro-activ aceste fenomene, iar judecătorii să stabilească cu ce-



Valentin Horia ȘELARU,
*ex-procuror, ex-judecător,
avocat în Baroul Brașov, România*

leritate dacă persoanele deferite justiției sunt sau nu vinovate de acuzațiile ce li se aduc.

Am remarcat la Chișinău că toți profesioniștii sunt preocupați de respectarea standardelor probatorii și mai ales de respectarea drepturilor persoanelor acuzate în concordanță cu jurisprudența CEDO. Consider că marea majoritate a celor cu care am interacționat au înțeles care este rolul și locul justiției în arhitectura unui stat de drept către care năzuie o întreagă țară. Dincolo de ceea ce am observat cât m-am aflat la Chișinău, zilele petrecute alături de profesioniști din Republica Moldova au reprezentat o experiență puternică, care mi-a creat un sentiment de respect față de cei care formează corpul sistemului de justiție din țara dumneavoastră. Desigur, experiența mea nu ar fi putut fi valorificată fără sprijinul formatorilor naționali, pe care am avut privilegiul să-i cunosc: doamna judecător în demisie Elena Cobzac – formator INJ, doamna judecător Ana Cucerescu – formator INJ, domnul procuror Ghenadi Epure – formator și director adjunct INJ. Împreună am lucrat în cadrul acestui frumos proiect profesional coordonat de directorul INJ, doamna Ramona Strugariu.



– În 2020, pe când erați judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție, ați făcut parte din Biroul Electoral Central pentru alegerea autorităților administrației publice locale din România. Deci, aveți oarecare practică și în domeniul electoral. Ați urmărit, cunoașteți rezultatele scrutinului, dar și cum au activat organele noastre de drept în perioada electorală pentru alegerile parlamentare din stânga Prutului?

– Consider că situația petrecută în Republica Moldova cu ocazia recentului scrutin electoral a fost un veritabil test pentru organele de drept care au acționat pentru asigurarea respectării legii, iar acest efort este unul legitim, deoarece s-au luptat pentru apărarea unuia dintre dezideratele statului de drept – dreptul la alegeri libere. Așadar, activitatea organelor de drept este ceva firesc, deoarece cetățenii Republicii Moldova și-au arătat deschis dorința de a urma calea aderării la Uniunea Europeană, deci și-au manifestat și cerința ca organele de drept să asigure implementarea tuturor criteriilor statului de drept. Desigur, urmează ca investigațiile organelor de drept să ajungă pe masa judecătorilor, care, în urma proceselor, vor stabili dacă și cine a încălcat legea. Subliniez că, în lipsa unor astfel de investigații, în mod cert judecătorii nu ar fi avut la ce să răspundă, iar cetățenii ar fi fost dezamăgiți.

Deși sunt multe fenomene infracționale împotriva cărora organele de drept trebuie să lupte, consider că, fără asigurarea exercitării libere a dreptului la vot al cetățenilor, toate eforturile devin zadarnice. Determinarea pe care am observat-o la organele de drept din Republica Moldova în această privință nu este doar o normalitate, ci și îndeplinirea unei obligații față de cetățeni. Dar acest efort trebuie să continue, deoarece cetățenii ale căror voturi sunt cumpărate, în marea lor majoritate, se află într-o veritabilă stare de sclavie, fiind dependenți pentru supraviețuire din cauza unor indivizi fără moralitate, care le-au creat impresia că doar ei sunt cei care îi pot ajuta. Evident că nu numai organele de drept trebuie să-i ajute pe acești oameni, dar în mod cert organele de drept trebuie să-i identifice și să solicite tragerea la răspundere penală a tuturor celor care profită de situația materială dificilă a unora dintre semenii lor.

Mă bucură faptul că și în cazul ultimului scrutin electoral cetățenii Republicii Moldova și-au reafirmat determinarea și voința clară de a parcurge drumul către aderare la Uniunea Europeană.

– În ultimii ani, prin intermediul unui război hibrid, Rusia vrea să producă răsturnări politice în mai multe țări din Europa. S-a văzut clar că și-a dorit să facă același lucru și în România prin rețeaua Georgescu-Potra în trecutele alegeri prezidențiale, iar la noi – în alegerile prezidențiale de anul trecut, dar mai ales în actualele alegeri parlamentare. Se pare că organele de drept ale Republicii Moldova au reacționat mai prompt în cazuri de finanțare ilegală a alegătorilor, decât cele românești în cazul rețelei cu interese Georgescu-Potra, ceea ce a provocat cheltuieli pentru două campanii electorale în țara Dumneavoastră. Cum explicați acest lucru?

– Răspunsul este unul simplu și este dat de diferența între a afirma că vrei să faci – cazul României – și a face – cazul Republicii Moldova. Din ceea ce există ca informație în spațiul public era cât se poate de evident care este modalitatea prin care Rusia și-a propus să-și atingă obiectivele ilegite. În aceste condiții, în timp ce organele de drept din Republica Moldova au acționat consecvent și pro-activ în investigarea fenomenului, se pare că în România organele de drept au asistat contemplativ la ceea ce se petrece. Mai mult, principalul organism care ar fi trebuit să sesizeze situația, respectiv – Autoritatea Electorală Permanentă, a fost o instituție paralizată, care nu a informat organele de drept despre faptul că există finanțare a unui competitor electoral, deși se raportaseră zero cheltuieli. În opinia mea, restul sunt detalii, deoarece, dacă s-ar fi acționat potrivit legii, situația ilicită aflată în dezvoltare ar fi putut fi investigată pro-activ și în România.

Cred că acest duș rece este o lecție învățată pentru organele de drept din România, care, de altfel, în ultimii ani pare să fi abandonat combaterea fenomenelor infracționale de acest tip, iar inacțiunea lor a avut drept consecință afectarea conceptului statului de drept, care presupune și faptul că nimeni nu este mai presus de lege.

– Pe când Laura Codruța Kovesi devenea legendă prin activitatea sa de Procuror General al României, Dumneavoastră erați procuror și consilierul ei, iar românii v-au numit atunci „mâna dreaptă a lui Kovesi”. De ce? Cum a apărut fenomenul Kovesi în România? Mai păstrați relațiile cu cea care astăzi este Procuror-șef al Parchetului European?

– Cred că este o exagerare a afirma că românii m-au numit „mâna dreaptă a lui Kovesi”. În realitate este vorba despre anumite opinii exprimate de diverse persoane, care au încercat să creeze un anumit scenariu cu scop să le susțină alegațiile.

Am fost consilier al doamnei Kovesi în perioada cât aceasta a ocupat funcția de Procuror General al României, mai precis: în perioada 2009-2012. Potrivit atribuțiilor încredințate, m-am ocupat, alături de ceilalți doi consilieri, de gestionarea combaterii fenomenelor infracționale care creau o vulnerabilitate României: mica corupție, spălarea banilor, evaziunea fiscală și contrabanda. În acest context, din dispoziția procurorului general, am coordonat la nivel strategic activitatea Ministerului Public în domeniul combaterii evaziunii fiscale și a contrabandei.

Cât timp a ocupat funcția de Procuror General, strategia doamnei Kovesi a fost să asigure independența operațională pentru DNA și DIICOT, iar restul procurorilor din cadrul Ministerului Public, în principal cei de la nivelul procuraturilor județene, să sprijine activitatea celor două structuri specializate, prin combaterea celor trei paliere infracționale, care nu intrau în competența acestora: mica corupție, evaziunea fiscală și contrabanda. Această decizie și faptul că doamna Kovesi a fost consecventă și hotărâtă în implementarea măsurilor respective au contribuit

la dinamizarea activității întregului Minister Public pe toate palierele sale, iar rezultatele statistice sunt elocvente.

Nu știu dacă există un fenomen Kovesi în România, dar știu sigur că a existat și există un lider pe nume Kovesi, un OM alături de care am avut onoarea să lucrez. Este liderul care a demonstrat: a fi independent ca magistrat nu-i ceva imposibil, iar prin consecvență și hotărâre poți să implementezi cerințele statului de drept. Consecvența și hotărârea de care a dat dovadă doamna Kovesi pe întreaga perioadă cât și-a exercitat funcția de magistrat în România și mai ales în perioada cât a condus Ministerul Public, apoi Direcția Națională Anticorupție a câștigat încrederea cetățenilor români, deoarece a demonstrat că legea se aplică tuturor și că justiția este egală pentru toți, indiferent de funcție, rang social sau avere.

Sunt foarte onorat că am avut privilegiul de a lucra alături de acest lider. Iar împreună cu alți profesioniști am reușit să demonstrăm cetățenilor noștri că pilonul central al statului de drept – justiția – nu este o himeră, ci poate fi o realitate care, devenită funcțională, consolidează toate celelalte elemente de bunăstare ale unui stat, bunăstare la care nădăjduim cu toții.

– În 2013, după susținerea concursului, Președintele României, Traian Băsescu, v-a numit, din funcția de procuror, în funcția de judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție, unde ați făcut parte și din completul de 5 judecători în materie penală, care, pe atunci, aceste completuri erau considerate de unii „completuri ale morții”. Prin ce s-au făcut ele vestite și de ce au căpătat o denumire atât de macabră?

– E o expresie peiorativă care a fost și este promovată doar de un anumit segment al mass-media prin opinii exprimate, în special, de persoane implicate sau apropiate de cei care au fost judecați la nivelul Înaltei Curți de Casație și Justiție. Datorită faptului că judecătorii de la Înalta Curte de Casație și Justiție – acolo unde a existat un probatoriu legal administrat și a demonstrat vinovăția celor acuzați de fapte de corupție – au aplicat pedepse disuasive, a generat declanșarea unor campanii de acest tip pentru a discredita actul de justiție. Cu toate acestea, activitatea acelor ani demonstrează în fapt că judecătorii și-au exercitat prerogativele funcționale, chiar dacă persoanele judecate au fost de la cel mai înalt rang executiv, legislativ sau judiciar: prim-miniștri, miniștri, deputați, senatori, europarlamentari, judecători și procurori cu rang de tribunale, curți de apel și Înalta Curte.

Da, atunci când, în calitate de magistrat, ești independent, corect și aplici imparțial legea, te poți aștepta ca cei pe care-i judeci să genereze asemenea expresii peiorative, dar asta face parte din „fișa postului”, deoarece un magistrat trebuie să-și exercite funcția cu respectarea garanțiilor oferite cetățenilor de către Constituție, de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și în baza legii, indiferent de critici și presiuni.

– Domnule Șelaru, e periculos să fii procuror criminalist cu dosare de urmărire penală în România? În acest sens, aveți un caz care vă frământă în continuare?

– În viață și în activitatea profesională am acționat consecvent, onest și echilibrat. Atunci când am fost procuror, ca de altfel și în perioada cât am fost judecător, am mers în fiecare zi cu bucurie la birou pentru a-mi îndeplini prerogativele funcției. Nu mi-am pus problema pericolului exercitării funcției, deoarece am știut că, atâta vreme cât îți desfășori activitatea în limitele legii, chiar și cei mai periculoși infractori te vor respecta. Afirm acest lucru, deoarece în activitatea mea profesională am investigat numeroase persoane care au încălcat legea și chiar dacă nu era o bucurie pentru ei, atunci când aflau că sunt acuzați penal, conștientizând că probatoriul acuzațiilor este consistent, n-au avut reacții violente.

Desigur există și persoane nemulțumite, însă activitatea unui procuror nu e pentru a asigura mulțumirea vreunuia sau a altuia, nu este o activitate care să urmărească popularitatea. Dacă mai apoi instanțele confirmă vinovăția și dispun condamnarea, lucrul acesta confirmă faptul că procurorul a funcționat corect. De aceea nu am un caz sau cazuri care să mă frământeze.

– În 2021, v-ați concediat din proprie inițiativă de la Înalta Curte de Casație și Justiție, plecând la pensie. De ce atât de timpuriu?

– La momentul când m-am retras din activitatea de judecător de la Înalta Curte de Casație și Justiție aveam 53 de ani. Din acești 53 de ani, 25 i-am petrecut în slujba justiției, iar efortul depus a fost concretizat exclusiv prin activitate jurisdicțională. În perioada celor 17 ani, cât am activat ca procuror, am întocmit sute de rechizitorii prin care am deferit justiției sute de persoane care au încălcat legea penală și care ulterior au și fost condamnate. În perioada celor 8 ani, cât am fost judecător, deși poate să pară curios, am avut parte de o perioadă foarte încărcată, contribuind la motivarea a câtorva sute de hotărâri judecătorești. Respectiva activitate încărcată s-a datorat faptului că, în 2014, în România au intrat în vigoare noul Cod penal și noul Cod de procedură penală.

Acestor 25 de ani petrecuți în slujba justiției li se adaugă și alți 10 ani pe care i-am lucrat ca metrolog reparator în industria chimică de apărare, mai precis în Combinatul Chimic Făgăraș, ulterior – Nitramonia SA Făgăraș... Așadar, cred că se înțelege de ce am decis să plec... Oricum, motivul determinant a fost că soția mea și fetele mele aveau nevoie să le fiu alături, căci, timp de 10 ani, făceam navetă săptămânală pe ruta București – Brașov. De altfel, abia când am ajuns acasă am realizat de la câte evenimente importante ale familiei mele am lipsit...

– Tot în 2021, ați înființat, la Brașov, un cabinet individual de avocatură. Cum e să vă apărați acum clienții în fața foștilor colegi? În plus: colaborați cu colegi avocați din Republica Moldova?



– Încă înainte de a mă retrage din activitatea de judecător am luat decizia să-mi continui activitatea profesională la Brașov în calitate de avocat. Am ales Brașovul pentru că, dincolo de faptul că este localitatea mea de domiciliu, este orașul în care m-am format și m-am desăvârșit ca profesionist al dreptului.

Potrivit legislației nu am dreptul ca, timp de cinci ani, care se împlinesc la 1 februarie 2026, să-mi reprezint clienții în fața Înaltei Curți, instanță de unde m-am retras din activitate. Pot face, însă, concluzii, deci, pot să-mi reprezint clienții la toate celelalte instanțe din țară.

Profesia de avocat este o provocare pentru mine, cu atât mai mult că jurământul avocatului prevede că acesta apără drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. Este o profesie nobile care-ți oferă satisfacții profesionale, dar și dezamăgiri – e tocmai ca în viață. Oricum, o exercit cu aceeași pasiune și determinare, în limitele stricte ale legii și statutului profesiei de avocat. Deși am avut colaborări cu alți colegi avocați, până acum nu s-a întâmplat să colaborez cu avocați din Republica Moldova.

– În Republica Moldova, guvernarea PAS a început, în mandatul anterior, o curățare drastică a sistemului de justiție din cauza corupției acestuia de către guvernanțele precedente. O face inclusiv prin intermediul procedurii de vetting, pe care, probabil, o va continua și în mandatul curent. Credeți că va reuși? Ați fost activ în timpul reformării sistemului de justiție din România: ce ar mai fi benefic la acest capitol pentru Republica Moldova?

– E dificil să găsești un răspuns concret. Eu cred că nu Guvernul trebuie să acționeze pentru reformarea sistemului de justiție. Guvernul și Parlamentul trebuie să creeze cadrul legislativ, să aloce resursele necesare și să solicite justiției să realizeze această reformă, care trebuie să fie realizată anume de organele justiției. Asigurarea independenței justiției este un alt element al statului de drept, așa încât executivul trebuie să fie rezervat în a interveni în acest proces. Dar cerința dată nu trebuie înțeleasă în sensul că justiția se poate considera „stat în stat”. Legislativul și Executivul pot monitoriza procesul de reformă, pot solicita impulsivarea procesului, pot critica dacă este nevoie etc., deoarece reforma sistemului de justiție este un angajament al statului.

Sunt convins că reforma sistemului de justiție din Republica Moldova se va realiza până la momentul aderării țării dumneavoastră la Uniunea Europeană. Oricum, așa cum am mai spus, aceste puteri – legislativă, executivă și judecătorească – nu sunt noțiuni



Valentin Horia ȘELARU la Institutul Național al Justiției din Chișinău

abstracte, ci reprezintă, în esența lor, ceea ce au decis cetățenii Republicii Moldova prin votul lor la referendum și în ciclurile electorale, iar această voință este cât se poate de evidentă: **cetățenii își doresc ca Republica Moldova să devină un stat de drept autentic**. Așadar, corpul judecătoresc și cel al procuraturii au obligația să respecte voința cetățenilor în slujba cărora își exercită atribuțiile, iar respectarea statului de drept trebuie să fie supravegheată și protejată de către justiție, indiferent de componența executivă sau legislativă, pentru că doar așa vor putea confirma faptul că sunt cu adevărat independenți și se supun numai legii.

Este dificil să-mi exprim opinia cu privire la eventualele bune practici în domeniul reformei sistemului de justiție printr-o comparație a celor două sisteme – cel din România și cel din Republica Moldova – deoarece contextele politice interne sunt destul de diferite. În România, atâta vreme cât justiția și-a exercitat și apărut independența, a avut sprijinul populației și a fost apreciată în plan internațional. Pare, însă, că în ultimii 8-10 ani justiția din România a ales să acționeze cu „mănuși” și „selectiv”. În opinia mea, asta este o consecință a faptului că „actorii judiciari” – Procuratura Generală, DNA, DIICOT, CSM și Inspectia Judiciară – au ales să aibă fiecare propriile priorități. Timpul dovedește din ce în ce mai pregnant că aceste priorități nu au vreo legătură cu apărarea statului de drept și, din păcate, ceea ce s-a petrecut în România prin decembrie 2024 a demonstrat pe deplin că această opțiune a „actorilor judiciari” a fost total eronată. De aceea, consider că Republica Moldova trebuie să-și urmeze propriul parcurs de reformă a sistemului de justiție, iar modalitatea în care a început și pe care o aplică demonstrează că respectă decizia cetățenilor, respectiv – ca Republica Moldova să devină un stat de drept autentic.

– Vă mulțumim. Vă dorim succese și pe tărâmul avocaturii, domnule Șelaru.

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

UN NOU CURS DE FORMARE ÎNȚĂLĂ PENTRU CANDIDAȚI LA FUNCȚII DE JUDECĂTOR ȘI DE PROCUROR

Luni, 20 octombrie 2025, Institutul Național al Justiției a marcat lansarea oficială a noului curs de formare inițială pentru viitori judecători și procurori. La ceremonia festivă, care a debutat cu intonarea Imnului de Stat al Republicii Moldova, au participat reprezentanți ai autorităților din sectorul justiției, noii audienți candidați la funcții de judecător și de procuror, formatori și angajați ai INJ.

Directoarea Institutului Național al Justiției, Ramona Strugariu, a adresat proaspeților audienți un mesaj de bun venit, îndemnându-i să abordeze acest parcurs de formare cu responsabilitate și dedicare: „Este o mare oportunitate să vă aflați în instituția cu cel mai înalt nivel de prestigiu și de excelență



din țară în ceea ce privește formarea viitorilor judecători și procurori. Veniți la Institutul Național al Justiției în vremuri foarte complexe, iar acest moment de oportunitate istorică constă în a reuși împreună, prin solidaritate, curaj și profesionalism, să păstrăm direcția democrației și să apărăm statul de drept. Dumneavoastră sunteți piatra de temelie a parcursului european, prin munca de zi cu zi, prin valorile pe care le îmbrățișați și prin lucrurile pe care le veți învăța aici, la Institutul Național al Justiției”.

Mesaje de felicitare și îndrumare, care au evidențiat rolul important al noii generații pentru viitorul justiției naționale, au fost transmise și de ministra Justiției, Veronica Mihailov-Moraru, procurorul general interimar, Alexandru Machidon, președintele Consiliului Superior al Magistraturii, Sergiu Caraman, președintele

Consiliului Superior al Procurorilor, Dumitru Obadă, membrul Consiliului INJ, Iuri Lealin, și de președintele comisiei pentru examenul de admitere cu specializarea în drept penal și procedură penală, Viorel Berliba, dr. hab., conferențiar universitar, avocat.

Pentru perioada 2025-2027, la cursul de formare inițială au fost admiși 12 candidați la funcția de judecător și cinci candidați la funcția de procuror, dintr-un total de 91 de concurenți. Sesiunea de admitere din acest an a fost caracterizată prin rigori sporite, inclusiv prin impunerea notei medii minime de „opt” pentru admitere la studii. Procesul de selecție a presupus, pe lângă probele scrise și orală, și evaluări suplimentare de integritate, precum și verificări ale declarațiilor de avere efectuate de organele de resort. Aplicarea standardelor înalte la admitere a avut drept rezultat necompletarea tuturor locurilor scoase la concurs.

Pe parcursul celor 18 luni de studii, audienții admiși vor parcurge un program complex care îmbină instruirea teoretică cu cea practică. Cursul de formare inițială include simulări de procese, stagii de practică și sesiuni interdisciplinare menite să consolideze atât cunoștințele de specialitate, cât și etica viitorilor judecători și procurori.

De la înființare și până în prezent, Institutul Național al Justiției a format 17 promoții de absolvenți, dintre care 266 de candidați la funcția de judecător și 351 de candidați la funcția de procuror.

REȚEAUA EUROPEANĂ DE FORMARE JUDICIARĂ LA 25 DE ANI DE ACTIVITATE

Conducerea Institutului Național al Justiției – Ramona Strugariu, director, și Ghennadi Epure, director adjunct – a participat la Conferința Directorilor Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN), desfășurată în perioada 14-15 octombrie 2025, la Bordeaux, Franța.

Evenimentul, cu genericul „25 de ani de formare judiciară europeană în serviciul statului de drept: EJTN în fața noilor provocări”, a fost găzduit de Școala Națională de Magistratură (ENM) din Franța și a reunit directori și reprezentanți ai instituțiilor de formare judiciară din statele membre și parteneri. La Bordeaux, conducerea INJ a demarat pașii pentru semnarea unui protocol bilateral de colaborare cu ENM și a avut discuții elaborate pentru accesarea de finanțări prin proiecte europene cu alte școli sau cu Rețeaua de formare judiciară europeană. Lucrările conferinței aniversare au urmărit analiza evoluției formării judiciare europene, contribuția acesteia la consolidarea statului de drept, precum și identificarea unor soluții strategice adaptate provocărilor contemporane.

În calitate de speaker în cadrul panelului „Ce viitor are formarea judiciară?”, directoarea Ramona Strugariu a reflectat asupra rolului membrilor asociați și al celor observatori, punând accent pe modalitățile prin care EJTN poate oferi un sprijin sporit membrilor observatori – cum este și cazul Institutului Național al Justiției – pentru o integrare mai bună în activitățile de formare. De asemenea, au fost discutate aspecte privind viitoarea strategie europeană de formare judiciară și schimbul de experiență pentru identificarea nevoilor concrete de cooperare.





PAS ESENȚIAL ÎN CONSOLIDAREA COOPERĂRII REGIONALE

În perioada 29-30 septembrie 2025, Institutul Național al Justiției din Republica Moldova a găzduit cea de-a 25-a Reuniune de coordonare strategică (RCS) a Punctelor Focale Naționale din regiunea Europei de Sud-Est și Est (SEEE). Într-o întâlnire de două zile s-a desfășurat în cadrul Inițiativei Uniunii Europene privind Centrele de Excelență pentru Reducerea Riscurilor Chimice, Biologice, Radiologice și Nucleare (CBRN), cu sprijinul Institutului Interregional al Națiunilor Unite pentru Cercetare în Domeniul Criminalității și Justiției (UNICRI). La eveniment au participat reprezentanți ai instituțiilor naționale, parteneri internaționali și experți regionali pentru a alinia eforturile, a evalua progresele și a discuta abordările strategice de reducere a riscurilor CBRN și de consolidare a cooperării în materie de securitate în regiune. Zece Puncte Naționale Focale CBRN din Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Georgia, Moldova, Muntenegru, Macedonia de Nord, Serbia și Ucraina au participat la această reuniune strategică.

Evenimentul a fost deschis de directoarea Institutului Național al Justiției, Ramona Strugariu, care a salutat delegațiile țărilor participante și a subliniat rolul activ și de lungă durată al Republicii Moldova în cadrul Inițiativei. În mesajul său, directoarea INJ a accentuat valoarea organizării acestei reuniuni și a reafirmat angajamentul Republicii Moldova față de colaborarea regională în domeniul reducerii riscurilor CBRN: „Este o onoare să fim gaz-



da acestei importante reuniuni, care marchează un pas esențial în consolidarea cooperării regionale. Rămânem ferm angajați în promovarea securității și suntem pregătiți să contribuim și mai mult la succesul Inițiativei”.

Participarea activă a Republicii Moldova în Inițiativa UE a Centrelor de Excelență CBRN este aliniată obiectivelor sale de dezvoltare națională și parcursului constituțional de integrare europeană. Continuarea implicării în astfel de inițiative reflectă viziunea strategică mai amplă a țării pentru stabilitate și securitate regională.

OFERTE DE LA ACADEMIA DE DREPT EUROPEAN



Directoarea Institutului Național al Justiției, Ramona Strugariu, s-a întâlnit joi, 11 septembrie 2025, cu directorul Academiei de Drept European (ERA), Jean-Philippe Rageade, care deține și calitatea de membru al Comitetului Director al Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN). Discuțiile s-au axat pe consolidarea colaborării și identificarea oportunităților de dezvoltare profesională pentru practicienii din domeniul dreptului. La întrevvedere au mai participat șefa Secției didactico-metodică și formare formatori, Cezara-Elena Polisca, și șeful Secției instruire continuă, Octavian Bivol.

În cadrul dialogului, directoarea INJ a evidențiat rolul și modul de funcționare al Institutului Național al Justiției, cu accent pe nevoia de a pregăti profesioniștii din sistemul judiciar la standarde europene. De asemenea, s-a referit la parteneriatele existente, subliniind importanța expertizei internaționale în îmbunătățirea procesului de formare, precum și beneficiile colaborărilor care reunesc experți europeni și naționali pentru un schimb valoros de cunoștințe.

La rândul său, directorul ERA a vorbit despre oferta Academiei de Drept European pentru beneficiarii Institutului Național al Justiției și dorința fermă de a sprijini Republica Moldova, Institutul și sistemul de justiție în parcursul de aderare și de consolidare a cunoștințelor corpului profesional. Un alt subiect de interes a vizat eligibilitatea beneficiarilor INJ pentru programul de burse ERA, orientat spre aprofundarea cunoștințelor în dreptul Uniunii Europene, precum și posibilitatea utilizării directe a resurselor electronice ale Academiei.

În încheiere, s-a discutat despre activitatea de cercetare, iar Ramona Strugariu l-a invitat pe directorul ERA să se alăture colegiului de redacție al Revistei Institutului Național al Justiției.

DELEGAȚIE GERMANĂ ÎN VIZITĂ LA INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Martți, 2 septembrie 2025, Institutul Național al Justiției a fost vizitat de o delegație germană condusă de ministrul Justiției al landului Renania de Nord-Westfalia, Benjamin Limbach, și de reprezentanții Fundației Germane pentru Cooperare Juridică Internațională (IRZ) în frunte cu directoarea generală, Alexandra Albrecht. Oficialii s-au întâlnit cu directorul adjunct al INJ, Ghennadi Epure, și cu membrii echipei: șefa Direcției instruire și cercetare, Ecaterina Popa, șefa Secției didactico-metodică și formare formatori, Cezara-Elena Polisca, și șeful Secției instruire continuă, Octavian Bivol.



Discuțiile s-au axat pe colaborarea de lungă durată stabilită între Institutul Național al Justiției și Fundația IRZ pe segmentul activităților de formare în diverse domenii, cum ar fi implementarea Codului administrativ, etica judecătorească și a procurorului, combaterea corupției în achizițiile publice, recuperarea și confiscarea activelor, tehnica redactării hotărârilor judecătorești.

Vizita, care s-a desfășurat pe parcursul mai multor zile la Chișinău, a avut ca obiectiv discuții cu autoritățile privind reformele recente implementate și provocările cu care se confruntă sistemul judiciar, în contextul consolidării parteneriatului moldo-german.

DREPT PUBLIC



CZU: 342.5:341.241

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).01)

CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII TRATATELOR INTERNAȚIONALE¹



Gheorghe RENIȚĂ,
doctor în drept, conferențiar
universitar, formator INJ
<https://orcid.org/0000-0003-2722-009X>

SUMAR

În acest articol sunt analizate particularitățile controlului constituționalității tratatelor internaționale. Punctul de plecare îl constituie prevederile relevante ale Constituției Republicii Moldova. Apoi, se efectuează o radiografie a jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova. Se constată că, în accepția Curții Constituționale, tratatele internaționale pot fi contestate în fața ei de către subiectele cu drept de sesizare între momentul exprimării consimțământului Republicii Moldova de a fi legată prin tratat și momentul intrării în vigoare a tratatului.

Cuvinte-cheie: Constituție, tratat internațional, control de constituționalitate, preeminența dreptului, *pacta sunt servanda*.

Introducere

Curțile Constituționale sunt chemate uneori să verifice constituționalitatea tratatelor internaționale. Nu face excepție nici Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Sub acest aspect, în baza art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, „Curtea Constituțională exercită, la sesizare, controlul constituționalității (...) tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte”.

Din această perspectivă, în prezentul studiu propun să analizez particularitățile controlului constituționalității tratatelor internaționale, valorificând jurisprudența relevantă și abordările doctrinare.

CONSTITUTIONAL REVIEW OF INTERNATIONAL TREATIES

SUMMARY

This article analyses the peculiarities of the constitutional review of international treaties. The starting point represents the relevant provisions of the Constitution of the Republic of Moldova. Then, an overview of the case-law of the Constitutional Court of the Republic of Moldova is performed. It is observed that, according to the Constitutional Court, international treaties can be challenged before it by the subjects with the right to lodge an application between the moment of the Republic of Moldova's expression of consent to be bound by the treaty and the moment of the treaty's entry into force.

Key-words: *Constitution, international treaty, constitutional review, rule of law, pacta sunt servanda.*

Rezultate și discuții

Din punct de vedere conceptual, noțiunea de „tratată” este generală și cuprinde toate genurile de acorduri internaționale – tratat, acord, pact, convenție, declarație, comunicat, protocol ș.a. Indiferent de denumirea lor, actele respective au aceeași putere juridică obligatorie [5].

După această clarificare, este de remarcat că în 2002 Curtea Constituțională a fost sesizată, în premieră, ca să verifice constituționalitatea unui tratat internațional. Mai exact, doi deputați au solicitat exercitarea controlului constituționalității art. 10 din Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat, precum și a Protocolului adițional la Tratat (semnate la Kiev la 18 august 1999), potrivit căruia Republica Moldova transmite în proprietate (posesie, folosință și administrare) Ucrainei sectorul de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova cu

¹ Acest articol are la bază comunicatul elaborat pentru Conferința științifică internațională „Pacta sunt servanda: realități și perspective”, în onoare Nicolae Osmochescu, doctor în drept, profesor universitar, 14 noiembrie 2024, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept.



lungimea de 7,77 km și a sectorului de teren prin care trece acesta, cu suprafața de 18,0 ha [1].

În opinia autorilor sesizării, articolele 10 din Tratat și Protocolul adițional contravin principiilor constituționale ale inalienabilității și indivizibilității teritoriale a statului, consfințite în art. 1 alin. (1) și, respectiv, în art. 3 alin. (1) din Constituție, care sunt incompatibile cu înstrăinarea teritoriului sub orice formă și cu divizarea teritorială, teritoriul reprezentând unul din elementele principale ale statului, și aduc atingere art. 3 alin. (2) din Constituție, care stabilește unele condiții în ceea ce privește modificarea frontierelor. Autorii sesizării au mai invocat că actele supuse controlului constituționalității au fost încheiate cu încălcarea art. 8 alin. (2) din Constituție, care prevede că intrarea în vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții contrare Constituției va trebui precedată de revizuirea acesteia [1].

La rândul său, Curtea Constituțională a apreciat că atribuția sa, stabilită în art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, privind exercitarea controlului constituționalității asupra tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, urmează a fi examinată prin prisma altor dispoziții constituționale și în coroborare cu normele naționale și internaționale în domeniu, dat fiind că norma constituțională enunțată, având caracter general, nu specifică care tratate sunt supuse controlului constituționalității și la ce etapă: până sau după intrarea lor în vigoare [1].

Așa fiind, Curtea a reținut că, potrivit prevederilor Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993, prin tratat se înțelege un acord internațional încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional. De asemenea, art. 24 din Convenție, care reglementează modul de intrare în vigoare a tratatelor, prevede că un tratat intră în vigoare la data și după modalitățile ce s-au fixat prin dispozițiile sale sau prin acord între statele care au participat la negocieri [apud: 1].

În speță, Curtea Constituțională a reținut că, odată intrat în vigoare, la 18 noiembrie 2001, Tratatul cade sub incidența principiului de drept internațional „*pacta sunt servanda*” (art. 26 din Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor). Iar potrivit art. 27 din Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, o parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat [1].

Curtea a subliniat că, prin art. 8 alin. (1) din Constituție, Republica Moldova se obligă să respecte tratatele la care este parte. Mai mult, alin. (2) din același articol statuează că intrarea în vigoare a unui tratat internațional, conținând dispo-

ziții contrare Constituției, va trebui precedată de o revizuire a acesteia. În acest sens, potrivit Curții Constituționale, în cazul în care o asemenea revizuire nu a avut loc, tratatul internațional intrat în vigoare devine executoriu [1].

Invocând principiul dreptului internațional privind îndeplinirea de către stat a angajamentelor internaționale, Curtea a notat că exercitarea controlului constituționalității acestui tratat ar contrazice principiul internațional privind executarea tratatelor cu bună credință, ceea ce ar aduce prejudicii credibilității Republicii Moldova ca partener în raporturile instituite prin tratatele internaționale și ar întârzia sau chiar ar frâna dezvoltarea relațiilor interstatale și interguvernamentale ale țării [1].

Potrivit Curții Constituționale, imposibilitatea exercitării controlului constituționalității actelor contestate rezultă și din prevederile art. 22 alin. (2) din Legea nr. 595 din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, care stabilește că tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, recunoscute de Curtea Constituțională ca incompatibile cu Constituția Republicii Moldova, nu sunt puse în vigoare și nu sunt aplicate. Curtea a remarcat că această normă nu prevede efectele juridice ale unui tratat internațional intrat în vigoare declarat neconstituțional [1].

Din aceste motive, prin Decizia nr. 5 din 24 septembrie 2002, Curtea a dispus (cu majoritate de voturi) sistarea procesului privind controlul constituționalității unor prevederi ale Tratatului între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și a Protocolului adițional la Tratat, semnate la Kiev la 18 august 1999.

În același timp, Curtea Constituțională a trimis o Adresă Parlamentului, în care s-a notat că în procesul examinării sesizării, Curtea a constatat că reglementările naționale care guvernează problemele tratatelor internaționale conțin lacune și contradicții, pentru eliminarea cărora se impune operarea unor modificări. În concret, s-a arătat că este oportun de a specifica în art. 135 din Constituție categoriile de tratate care pot fi supuse controlului constituționalității, precum și momentul din care Republica Moldova devine parte la ele (ratificare, semnare, acceptare, aderare, aprobare etc.) [1].

Au trecut mai mult de două decenii de la această solicitare, însă art. 135 din Constituție nu a fost modificat, așa cum a cerut Curtea Constituțională.

În orice caz, mesajul Curții Constituționale (din Decizia nr. 5 din 24 septembrie 2002) a fost următorul: nu este posibil de verificat constituționalitatea unui tratat internațional (la care Republica Moldova este parte) care a intrat în vigoare. Altfel spus, Curtea Constituțională nu ar avea competen-

ța de a exercita un control de constituționalitate *ex post* (a posteriori) al tratatelor internaționale. *Per a contrario*, rezultă că tratele internaționale pot fi supuse doar unui control de constituționalitate *ex ante* (a priori), adică înainte de intrarea în vigoare a acestora.

Este salutar faptul că instanța de control constituțional a țării noastre a ținut cont de mai multe prevederi din Constituție (interpretarea sistematică), precum și de standardele internaționale (Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor).

Corelativ, este criticabilă opțiunea Curții Constituționale de a motiva soluția sa și prin prisma Legii nr. 595 din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova. Aceasta – deoarece legea în discuție (i.e., un act normativ subordonat Constituției) conține norme infraconstituționale și, prin urmare, normele din această lege pot constitui obiect al controlului constituționalității și, în consecință, pot fi declarate neconstituționale. Soluția Curții Constituționale nu trebuie să depindă de acte subordonate Constituției. Dacă ar fi altminteri, ar reieși că ori de câte ori Parlamentul va modifica normele infraconstituționale ar trebui reconsiderată și poziția Curții Constituționale, ceea ce este un nonsens. Controlul constituționalității rezidă în verificarea concordanței dintre normele constituționale cu cele infraconstituționale contestate.

Nu toți judecătorii Curții Constituționale au fost de acord cu abordarea din Decizia nr. 5 din 24 septembrie 2002. Potrivit opiniei separate, formulate de un judecător, „este eronată concluzia despre necesitatea supunerii controlului constituționalității *a priori* a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Afirmția privind caracterul eronat al tezei despre necesitatea supunerii controlului *a priori* a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte este confirmată atât de argumentele invocate mai sus, cât și de conținutul art. 22 din Legea nr. 595 din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, lege la care se face referință în Decizia Curții (nr. 5/2002), în care se stabilește fără nici o excepție că Curtea Constituțională, sesizată în conformitate cu legislația în vigoare, exercită controlul constituționalității prevederilor tratatelor internaționale la care statul nostru este parte sau a unor dispoziții din ele. Dispozițiile art. 22 din Legea precitată nu menționează că instanța de jurisdicție constituțională supune tratatele internaționale controlului constituționalității *a priori* și nu *a posteriori*. Or, reglementările legale în vigoare vizează tratatele intrate în vigoare și nu proiectele acestora” [9].

Din nou, cred că argumentarea trebuia să se facă prin prisma Constituției, nu prin prisma Legii

nr. 595 din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova.

Cât privește fondul cauzei, în opinia separată se notează că trebuia pronunțată o hotărâre prin care „norma contestată urma să fie recunoscută neconstituțională pentru considerentul că ea contravine în mod incontestabil prevederilor cuprinse în art. 1 alin. (1) și art. 3 alin. (1) din Constituție, care stabilesc că Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil, iar teritoriul acestui stat este inalienabil. Prin dispozițiile actelor contestate, 18 ha din teritoriul național al statului – teritoriu care nu coincide cu frontiera de stat – au fost transmise în proprietate exclusivă și în jurisdicția altui stat. Pe acest teritoriu, amplasat pe o distanță de 7,7 km pe teritoriul Republicii Moldova, a fost instituită jurisdicția altui stat, fapt prin care au fost suprimate principiile constituționale privind inalienabilitatea teritoriului statului, suveranitatea, unitaritatea, indivizibilitatea și independența acestuia, s-a adus o gravă atingere garanțiilor, drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor Republicii Moldova, care, pe teritoriul țării, sunt supuși, de fapt, jurisdicției unui alt stat, fiind limitați în drepturi și în libertatea de a le exercita pe întreg teritoriul țării: atât pe fâșia de pământ-șosea (ce aparține Republicii Moldova) transmisă în proprietate exclusivă și în jurisdicția altui stat, cât și după ea” [9].

În 2010, această problemă a fost pusă iarăși în discuție. De data acesta, Curții Constituționale i s-a solicitat (de către avocatul parlamentar) controlul constituționalității Legii nr. 348 din 12 iulie 2001 pentru ratificarea Tratatului dintre Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat, precum și a efectelor juridice produse prin adoptarea acestei legi.

Analizând sesizarea sub aspectul admisibilității, Curtea Constituțională a reținut că aceasta nu poate fi acceptată spre examinare în fond, deoarece problema abordată în ea, în speță Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și Protocolul adițional la Tratat, semnate la Kiev la 18 august 1999, au făcut anterior obiectul jurisdicției constituționale, la sesizarea unor deputați în Parlament [2]. În continuare, Curtea a reiterat argumentele din Decizia sa anterioară (nr. 5/2002).

Între timp, în 2007, Curtea Constituțională a fost sesizată (de către Guvern) ca să verifice constituționalitatea unor prevederi din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, adoptat la 17 iulie 1998, în cadrul Conferinței diplomatice a Organizației Națiunilor Unite. Sub acest aspect, Curtea Constituțională a remarcat că Republica Moldova a semnat (în 2000) acest tratat, dar încă nu era ratificat (i.e., a fost ratificat de către Parlament



în 2010) și, prin urmare, încă nu era în vigoare/nu producea efecte juridice pentru țara noastră. În aceste condiții, Curtea a examinat sesizarea în fond și a recunoscut compatibile cu Constituția prevederile tratatului în cauză. În special, Curtea a constatat că prevederile constituționale care se referă la imunitatea persoanelor oficiale au întindere numai față de activitatea lor publică, fără a-i absolve, în cazul săvârșirii unei infracțiuni, de urmărirea și condamnarea penală conform Statutului Curții Penale Internaționale. De aici Curtea a conchis că art. 27 alin. (1) din Statutul Curții Penale Internaționale, care prevede că Statutul se aplică tuturor în mod egal, fără nici o distincție bazată pe calitatea oficială, nu intră în contradicție cu dispozițiile constituționale. De asemenea, Curtea a reținut că, în baza art. 89 alin. (1) din Statutul de la Roma, Curtea Penală Internațională poate prezenta statului pe teritoriul căruia o persoană este susceptibilă de a se afla o cerere, însoțită de documentele justificative, vizând ca această persoană să fie arestată și să îi fie predată. În același timp, art. 18 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova statuează că cetățenii Republicii Moldova nu pot fi extrădați sau expulzați din țară. Curtea a accentuat că predarea și extrădarea constituie nu doar doi termeni diferiți, dar și două concepte distincte, atât după natura lor, cât și după subiecții implicați. În cazul extrădării, sunt implicate două state, care acționează în baza unui tratat internațional, la care ambele sunt parte, statul solicitat urmând să verifice dacă statul solicitant garantează persoanei drepturile materiale și procesuale consfințite de tratatul respectiv și de normele unanim recunoscute ale dreptului internațional. Predarea persoanei către Curtea Penală Internațională se efectuează la cererea acesteia și poate avea loc numai atunci când există în speță o decizie asupra admisibilității. Corelând art. 89 alin. (1) din Statutul de la Roma cu art. 18 alin. (1) din Constituție, Curtea Constituțională a relevat că, în cazul predării cetățenilor Curții Penale Internaționale, ei vor beneficia de protecția statului [6].

O altă speță de referință datează din 2013. Astfel, un grup de deputați a adresat Curții Constituționale sesizarea pentru controlul constituționalității Legii nr. 159 din 28 iunie 2013 pentru ratificarea Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar, Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 709 din 12 iulie 2013 privind promulgarea Legii nr. 159 din 28 iunie 2013, precum și a prevederilor Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar din 20 aprilie 2012. Autorii sesizării au invocat neconstituționalitatea actelor contestate sub două aspecte: încălcarea procedurii de adoptare și votare a Legii nr. 159 din 28 iunie

2013 privind ratificarea Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar (lipsa cvorumului necesar adoptării proiectelor de legi organice; includerea pe ordinea de zi în mod unilateral de către Președintele Parlamentului a chestiunii privind adoptarea în a doua lectură a proiectului de lege privind ratificarea Acordului menționat; neacordarea termenului de până la 10 zile pentru prezentarea amendamentelor) și încălcarea prin prevederile Acordului a art. 11 al Constituției, care se referă la statutul de neutralitate al Republicii Moldova și a cutumelor și normelor internaționale în domeniul neutralității statelor [3, § 7].

Curtea a reținut, mai întâi, că domeniul vizat de obiectul sesizării ține în special de regimul juridic al tratatelor internaționale încheiate de către Republica Moldova. Apoi, a făcut o retrospectivă a prevederilor relevante referitoare la încheierea tratatelor internaționale și la jurisprudența sa anterioară. Apoi, în dezvoltarea interpretării sintagmei „tratate la care Republica Moldova este parte” din art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, Curtea Constituțională a considerat necesar a preciza când un tratat devine executoriu pentru Republica Moldova sau, altfel spus, când un tratat încheiat de Republica Moldova produce efecte juridice. În acest context, Curtea a relevat că, prin încheierea tratatelor, se înțelege succesiunea de etape care trebuie urmate, ansamblul de activități care trebuie desfășurate, precum și ansamblul de proceduri și reguli care trebuie respectate, astfel încât tratatul să producă efecte juridice. Procesul de încheiere a unui tratat internațional cuprinde mai multe etape distincte: negocierea textului; autentificarea textului; exprimarea consimțământului părților de a încheia tratatul; intrarea în vigoare și înregistrarea tratatului. După exprimarea consimțământului de a fi legat printr-un tratat, statul are obligația de a emite acte juridice, care să confere tratatului forță obligatorie în ordinea juridică internă. Astfel, Curtea a subliniat că un tratat poate să intre în vigoare la nivel internațional, în sensul că obligă statele-părți, dar nu și la nivel intern, deoarece nu s-au efectuat încă procedurile interne aferente. Curtea a conchis că exercitarea controlului constituționalității unui tratat internațional, în sensul art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, poate interveni între momentul exprimării consimțământului de către Republica Moldova de a fi legată prin tratat pe plan internațional și momentul punerii în vigoare a tratatului prin îndeplinirea procedurilor cerute de lege. Astfel, între momentul exprimării consimțământului Republicii Moldova de a fi legată prin tratat și momentul intrării în vigoare a tratatului, subiecții abilitați își pot exercita dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în vederea controlului con-

stituționalității tratatelor internaționale [3, § 38-40, 43, 45, 52].

Raportând aceste raționamente la contextul obiectului sesizării, Curtea a menționat că Acordul încheiat între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar, potrivit art. 17 din Acord, a intrat în vigoare la data de 30 iulie 2013, data primirii ultimei notificări, prin care părțile s-au înștiințat reciproc despre îndeplinirea procedurilor legale interne necesare intrării sale în vigoare. Iar odată ce a avut loc schimbul instrumentelor de ratificare, tratatul intră în vigoare și cade sub incidența principiului de drept internațional „*pacta sunt servanda*”. Din acest motiv, Curtea a decis că se află în imposibilitate de a exercita controlul constituționalității Acordului în discuție, a legii de ratificare a Acordului și a decretului de promulgare a legii și a Acordului [3, § 54, 55 și 60]. Totodată, Curtea a constatat că sunt neîntemeiate argumentele referitoare la pretinsa încălcare a procedurii de adoptare și votare a legilor organice prin care se ratifică acordurile interguvernamentale [3, § 61-67].

În 2014, o fracțiune parlamentară a solicitat Curții Constituționale efectuarea controlului constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, precum și a Legii nr. 112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere. Autorii sesizării au pretins, în special, că prevederile contestate afectează suveranitatea, independența, neutralitatea, interesele economice și financiare ale Republicii Moldova, fiind contrare articolelor 1, 7, 8, 9 alin. (3), 11 și 126 din Constituție.

Curtea a constatat că, până la etapa intrării în vigoare a Acordului, sesizarea corespunde condițiilor de formă și de fond pentru a fi declarată admisibilă.

Pe fond, Curtea Constituțională a constatat că:

„162. (...) *aspirațiile Republicii Moldova de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu țările europene și orientarea spre spațiul valoric democratic european au fost consfințite în actul de constituire a statului - Declarația de independență.*

163. (...) *orientarea Republicii Moldova spre spațiul valoric democratic european se bazează pe valorile constituționale fundamentale, unanim recunoscute și protejate, precum suveranitatea, independența, democrația. Or, potrivit Acordului, democrația, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și supremația legii stau la baza asocierii politice și integrării economice.*

164. Prin urmare, prin ratificarea și implementarea Acordului de Asociere, Republica Moldova, pe de

o parte, și statele membre ale Uniunii Europene, pe de altă parte, vor împărtăși în mod special valorile și principiile comune, cum sunt democrația și statul de drept, respectul pentru drepturile omului, buna guvernare, economia de piață și dezvoltarea durabilă”.

Plecând de la aceste premise, Curtea Constituțională a recunoscut constituționale prevederile Acordului și ale legii de ratificare a Acordului vizat, precizând că, în sensul Declarației de Independență și articolului 1 din Constituție (care prevede, între altele, că Republica Moldova este un stat de drept), orientarea spre spațiul valoric democratic european este un element definitoriu al identității constituționale a Republicii Moldova [7].

Finalmente, un alt tratat internațional contestat (în 2020, de unii deputați) în fața Curții Constituționale este Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind acordarea Guvernului Republicii Moldova a unui împrumut financiar de stat. Curtea a reținut că „Acordul contestat de către autorii sesizărilor a fost ratificat de Parlament prin Legea nr. 57 din 23 aprilie 2020, însă promulgarea și intrarea sa în vigoare a fost suspendată printr-o Decizie a Curții [4]. Așadar, verificarea constituționalității acestui tratat ține de competența *ratione materiae* a Curții, potrivit articolului 135 alin. (1) lit. a) din Constituție” [8]. În rezultat, Curtea a conchis că Acordul menționat conține mai multe prevederi care nu sunt clare și previzibile, generează incertitudine juridică și afectează interesele economice naționale ale Republicii Moldova. Prin urmare, Curtea a declarat neconstituțional Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind acordarea Guvernului Republicii Moldova a unui împrumut financiar de stat. În subsecvent, Curtea a declarat neconstituționale: (i) Hotărârea Guvernului pentru inițierea negocierilor și aprobarea semnării Acordului; (ii) Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru ratificarea Acordului; (iii) Legea pentru ratificarea Acordului.

Concluzii

În toate cazurile analizate mai sus Curtea Constituțională și-a stabilit competența sa: i.e., că poate efectua un control de constituționalitate *ex ante* (*a priori*) al tratatelor internaționale, adică până la intrarea în vigoare a tratatelor contestate. Totuși, în doctrină, există voci care pledează și pentru controlul de constituționalitate *ex post* (adică după ce a intrat în vigoare) al tratatelor, precizându-se că un astfel de control poate fi conceput și/sau practicat într-un mod perfect compatibil cu dreptul internațional [10, p. 109]. În perspectivă, se cuvine de cugetat și asupra acestui tip de control de constituționalitate.



Constituția Republicii Moldova îi conferă Curții Constituționale competența de a exercita, la sesizare, controlul constituționalității tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte (art. 135 alin. (1) lit. a)). Constituția nu prevede ce fel de tratate sunt supuse controlului constituționalității și la ce etapă: până sau după intrarea lor în vigoare. Însă, pe cale jurisprudențială, Curtea Constituțională a decis că tratatele internaționale pot fi contestate în fața ei de către subiectele cu drept de sesizare între momentul exprimării consimțământului Republicii Moldova de a fi legată prin tratat și momentul intrării în vigoare a tratatului. În concepția Curții Constituționale, tratatele internaționale care au devenit executorii pentru Republica Moldova nu pot fi verificate sub aspectul constituționalității, pentru că statul nu și-ar putea executa angajamentele care rezultă din tratat, contrar principiului *pacta sunt servanda*.

Curtea a examinat în fond constituționalitatea a trei tratate, dintre care – două au fost recunoscute constituționale (Statutul Curții Penale Internaționale și Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte), iar unul a fost declarat neconstituțional (Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind acordarea Guvernului Republicii Moldova a unui împrumut financiar de stat). Corelativ, Curtea a respins solicitările de a efectua controlul constituționalității unor tratate care erau în vigoare pentru Republica Moldova (Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar; Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și a Protocolului adițional la Tratat).

Prin urmare, deși limitată (pe cale jurisprudențială), competența Curții Constituționale de a exercita controlul constituționalității tratatelor internaționale constituie un filtru/remediu pentru asigurarea preeminenței dreptului, supremației Constituției și a intereselor naționale ale Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. Decizia Curții Constituționale nr. 5 din 24 septembrie 2002 privind sistarea procesului pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Tratatului între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și a Protocolului adițional la Tratat, semnate la Kiev la 18 august 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 37-138.
2. Decizia Curții Constituționale nr.1 din 15 martie 2010 asupra sesizării pentru controlul constituționalității Legii nr. 348-XV din 12.07.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 41-43.
3. Decizia Curții Constituționale nr. 17 din 7 noiembrie 2013 de respingere a sesizării nr. 35a/2013 pentru controlul constituționalității unor acte referitoare la Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 312-314.
4. Decizia Curții Constituționale nr. 41 din 23 aprilie 2020 privind cererea de suspendare a acțiunii Hotărârilor Guvernului nr. 162 din 13 martie 2020 și nr. 252 din 21 aprilie 2020 (sesizarea nr. 56a/2020). <https://bit.ly/3QPZZhf> (vizitat 01.09.2025).
5. Hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 118-119.
6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 2 octombrie 2007 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Statutul Curții Penale Internaționale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 161-164.
7. Hotărârea Curții Constituționale nr. 24 din 9 octombrie 2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr. 112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere (Acordul de Asociere RM – UE) (sesizarea nr. 44a/2014). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 333-338.
8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 7 mai 2020 pentru controlul constituționalității Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind acordarea Guvernului Republicii Moldova a unui împrumut financiar de stat, semnat pe 17 aprilie 2020, a Hotărârilor Guvernului nr. 169 din 13 martie 2020 și nr. 252 din 21 aprilie 2020 și a Legii nr. 57 din 23 aprilie 2020 (sesizările nr. 56a/2020, nr. 57a/2020 și nr. 58a/2020). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 131-141.
9. Opinia separată a dlui judecător Mircea Iuga la Decizia Curții Constituționale nr. 5 din 24 septembrie 2002 privind sistarea procesului pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Tratatului între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și a Protocolului adițional la Tratat, semnate la Kiev la 18 august 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 37-138.
10. Mendez M. Constitutional review of treaties: Lessons for comparative constitutional design and practice. În: *International Journal of Constitutional Law*, 2017, Volume 15, Issue 1, p. 84-109.



CZU: 342

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).02](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).02)

STATUL - PERSOANĂ JURIDICĂ DE DREPT PUBLIC

**Ghenadie PREȚIVĂȚI,***candidat la funcția de judecător
în Judecătoria Chișinău, doctorand,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
<https://orcid.org/0000-0001-7846-310X>*

SUMAR

Statul, ca persoană juridică de drept public, este subiectul central al raporturilor juridice ce vizează organizarea și funcționarea puterii în societate. El deține personalitate juridică distinctă, ceea ce îi conferă capacitatea de a încheia acte juridice, de a deține patrimoniu și de a răspunde în fața legii. Fundamentat pe principiile suveranității și legalității, statul acționează prin autoritățile sale publice în scopul apărării interesului public și al asigurării ordinii de drept. Regimul său juridic special îl diferențiază de persoanele juridice de drept privat, determinând competențe exclusive în domenii precum securitatea, justiția și administrarea resurselor naționale.

Cuvinte-cheie: *stat, persoană juridică, interes public, drept public, suveranitate, regim juridic, autoritate publică, competență.*

Introducere

De-a lungul evoluției civilizației, umanitatea a explorat multiple forme de organizare a vieții colective, în efortul de a răspunde atât exigențelor conștiinței sociale, cât și nevoilor de coeziune și progres ale grupurilor umane. În acest context, structurile instituționale și mecanismele juridico-politice au fost concepute nu doar pentru a asigura conservarea ordinii sociale, ci și pentru a impulsiona dezvoltarea continuă a societății în ansamblul său, prin integrarea valorilor inovării și a dinamismului istoric.

În acest proces de căutare și afirmare a formelor de organizare socială, un loc central revine *statului*, întrucât acesta concentrează voința generală și asigură cadrul normativ și instituțional al ordinii juridice. Nu întâmplător, Mircea Djuvara sublinia că „realitatea cea mai puternică și cea mai interesantă în drept este statul”, evidențiind astfel importanța primordială a acestuia în arhitectura întregului sistem de drept. Acesta preciza că „e o realitate atât de vie și de puternică, încât absoarbe individualitatea noastră, a tuturor, care se pierde într-însa. E o realitate atât de adâncă încât

THE STATE AS A LEGAL ENTITY OF PUBLIC LAW

SUMMARY

The State, as a legal entity under public law, is the central subject of legal relations concerning the organization and exercise of power in society. It possesses a distinct legal personality, which grants it the capacity to conclude legal acts, to own property, and to be held accountable under the law. Founded on the principles of sovereignty and legality, the State acts through its public authorities to protect the public interest and ensure the rule of law. Its special legal regime distinguishes it from legal entities governed by the private law, conferring exclusive competences in areas such as security, justice, and the administration of national resources.

Key-words: *legal entity, state, public interest, public law, sovereignty, legal regime, public authority, competence.*

ea se întinde în timp și spațiu mult peste forțele și existențele persoanelor individuale. E o realitate absolută întrucât nu recunoaște nici o autoritate superioară, cum recunoaște persoana privată autoritatea statului. Statul nu recunoaște nimic superior sieși” [3, p. 105].

Discuții și rezultate obținute

Termenul „stat” își are originea în latinescul *status*, deși, în antichitate, pentru a desemna această noțiune, erau folosiți mai ales termenii *civitas* sau *res publica*. În accepțiunea inițială, *status* însemna starea unui lucru, iar în sens juridic desemna poziția unei persoane în cadrul unei comunități cu care împărtășește un set comun de valori, dobândind astfel drepturi și obligații specifice. În Evul Mediu „stările” desemnau pături sociale distincte, fiecare având un rol precis în exercitarea puterii politice, iar împreună acestea alcătuiau poporul - înțeles ca totalitatea guvernaților [11, p. 318]. În sensul modern, desemnând o entitate abstractă care constituie cadrul și, totodată, suportul puterii politice [11, p. 318], noțiunea de „stat” este întrebuintată pentru prima dată, se pare, de Niccolo Machiaveli, în opera sa *II Principe* (1516) [28, p. 203]. Oricum, noțiunea de stat este consacrată, se generalizează și dăinuiește în toate limbile: *State, Staat, Estade* etc.

Statul este națiunea însăși, este organismul politic, reprezentarea oficială, sindicatul intereselor ge-



nerale ale națiunii. Este ansamblul puterilor publice, în scopul satisfacerii intereselor de moment, a idealului social și politic al unei națiuni. Statul reprezintă ansamblul puterilor publice constituite în vederea promovării drepturilor, intereselor și aspirațiilor grupului național [1, p. 18].

În această continuitate istorică, se observă că structurile și funcțiile statului au evoluat în timp, adaptându-se contextelor sociale, economice și culturale, însă, în esență, statul a rămas același, adică o formă de putere de comandă sau, în societățile pluraliste și democratice, un instrument fundamental de organizare și conducere a societății [10, p. 5, 8, 14].

Când a apărut fenomenul statal și care este caracteristica sa esențială?

Statul reprezintă un fenomen complex, istoric, politic și juridic [27, p. 40]. Acesta constituie principala instituție politică a societății [19, p. 58]. El apare pe o anumită treaptă de evoluție socială, atunci când puterea politică se instituționalizează, căpătând caracter de autoritate publică, oficială și legitimă. Din perspectivă juridică, *statul este prima formă de persoană juridică de drept public*, precedând apariția altor entități de acest tip și servind ca model organizatoric pentru acestea. Astfel, statul devine o formă organizatorică avansată a societății [4, p. 6], fiind expresia maturizării acesteia și scopul său immanent. În această relație, indivizii se regăsesc în ipostaza de titulari de drepturi și obligații în raport cu statul [7, p. 286].

În sens restrictiv și concret, statul este ansamblul autorităților publice care asigură guvernarea. El reprezintă aparatul sau sistemul autorităților publice prin care se realizează direcționarea societății. Statul se înfățișează ca fenomen esențialmente istoric, fiind produsul sau sinteza calitativă a câtorva factori, minimi și necesari: factorul demografic și psihologic, factorul material și factorul politic. Ideea de sinteză calitativă a acestor factori, istoricește determinată, include aserțiunea că elementele constitutive ale statului sunt: populația sau națiunea, teritoriul și autoritatea politică exclusivă sau suverană [2, p. 6].

În doctrină s-a încercat abordarea statului în sens strict juridic (sens restrâns). Astfel, Vasile Pătulea [18, p. 19] susține că statul reprezintă un ansamblu sistematizat de organe de stat (autorități), și anume: autoritatea legislativă (parlamentul), autoritatea executivă (guvernul și alte autorități executive) și autoritatea judecătorească, acestea având funcții specifice: legislativă, executivă și judecătorească.

Genoveva Vrabie desprinde un dublu înțeles al noțiunii de stat: a) de sistem organizațional, ca ansamblu de organe care realizează conducerea unei populații stabilizate pe un anumit teritoriu (sens restrâns); b) de societate organizată, având un guvernământ autonom [20, p. 129].

Noțiunea de stat poate fi reperată însă și din alte perspective [26].

Din perspectivă sociologică, statul semnifică dimensiunea specifică și esențială a societății politice, societate care a rezultat din fixarea pe un teritoriu determinat a unei colectivități umane, relativ omo-

gene, reprezentând *națiunea*. Ea este guvernată de o putere instituționalizată, având capacitatea și mijloacele de a exprima și de a realiza voința unei părți din colectivitate, în condiții concret istorice, unui grup restrâns sau unui grup majoritar [12, p. 108].

Privit din *perspectivă juridică*, statul este o *persoană morală* sau *juridică* de drept privat, ipostază în care el este titular de drepturi și obligații la fel ca și celor care aparțin persoanelor fizice, dar în limitele stabilite de lege. El este, totodată, o entitate juridică distinctă, stabilă și permanentă; detașată de persoanele fizice care, în calitatea lor de agenți ai puterii, exercită vremelnic puterea, în limitele competențelor atribuite. Persoana morală este un centru organizat de interese legitime și juridic protejate [12].

Conceperea statului ca persoană juridică de drept public (persoană morală) a fost interpretată diferit de-a lungul timpului, în funcție de perspectivele teoretice promovate în doctrină.

În acest context, potrivit *teoriei ficțiunii*, doar indivizii pot fi considerați veritabile „persoane”, întrucât numai aceștia dispun de voință proprie și conștiință reală. Statul, la fel ca și celelalte entități colective, este privit ca o „persoană” doar în mod fictiv, într-o accepțiune convențională, utilizată pentru a evita exprimările excesiv de lungi sau complicate, fără a presupune o existență reală a voinței autonome în afara voinței membrilor săi [13, p. 83].

O altă concepție relevantă în literatura de specialitate este *teoria personalității morale ca realitate juridică*, cunoscută și sub denumirea de *teoria realității*. Potrivit acestei perspective, personalitatea juridică a statului nu este doar o ficțiune acceptată convențional, ci exprimă o *realitate juridică obiectivă*, fie pentru că, asemenea anumitor indivizi lipsiți de discernământ (precum minorii), care totuși beneficiază de drepturi subiective, și grupările colective fără voință proprie pot, în mod similar, să fie titulare de drepturi și obligații, fie pentru că statul reprezintă o creație a ordinii juridice constitutive, determinată de existența unei comunități umane bine definite căreia i se recunoaște o funcție suverană în cadrul ordinii de drept [24, p. 34].

În doctrină s-a susținut că personalitatea juridică nu constituie un atribut exclusiv al statului, ci un element comun tuturor formelor de organizare socială instituționalizată. Astfel, atât entitățile de natură politică (cum este statul) cât și cele de natură privată, precum societățile comerciale sau civile, beneficiază de recunoaștere juridică sub forma personalității [14, p. 126]. În această ordine de idei, Paul Negulescu sublinia, în analiza sa asupra organismului statal, că este necesar să se facă următoarele distincții fundamentale:

1. Atribuția principală a statului o formează dreptul de a comanda tuturor și de a întreprinde constrângerea contra celor care nu s-ar supune, prin urmare, statul este o *persoană politică*.
2. Statul exercită această atribuțiune de a comanda asupra tuturor persoanelor care lo-

cuiesc în limitele teritoriului, prin urmare, statul este o *persoană politico-teritorială*.

3. Statul are și un patrimoniu propriu, ca orice persoană [14, p. 254].

Conchidem că statul nu trebuie confundat cu guvernul sau cu organele sale, ci trebuie conceput ca un *subiect de drept distinct*, înzestrat cu voință generală proprie și cu continuitate instituțională, indiferent de componența tranzitorie a autorităților sale.

Cea de-a treia concepție, înrudită cu teoria realității, este *teza unicității personalității statului în dreptul public* [9, p. 55]. Aceasta susține că statul este singurul subiect de drept public autentic. În doctrina franceză a fost promovată de Esmein, Michoud și Ripert, iar în cea română – de Paul Negulescu și Anibal Teodorescu. Potrivit acestei teze, statul a fost încă de la origini un subiect de drept, exercitând de-a lungul timpului atât drepturi patrimoniale, cât și drepturi de autoritate publică.

După alți autori, între care Hauriou [25], statul are *două personalități*, și anume: în privința gestionării bunurilor, are o personalitate identică cu cea a persoanelor fizice, iar în ceea ce privește actele de autoritate, are o personalitate de drept public.

Pe de altă parte, potrivit opiniei juristului de drept public Berthelemy [22], nu este necesar ca statul să fie înzestrat cu personalitate juridică (persoană morală) pentru a exercita drepturile de putere publică. În viziunea sa, prerogativele suveranității – precum dreptul de a comanda, dreptul de a impune taxe și impozite ori dreptul de a supune locuitorii la constrângeri legale – derivă din natura autorității statale, nu din calitatea statului ca persoană. Prin urmare, statul exercită aceste funcții în virtutea suveranității sale, dar nu ca titular al unei personalități juridice clasice.

În știința dreptului administrativ s-a făcut distincție între actele de autoritate și actele de gestiune ale statului, distincție fundamentată în Franța de Lafferriere și dezvoltată de Berthelemy. Teza care a susținut această distincție a avut ca punct de plecare faptul că unele acte erau adoptate de stat în exercitarea prerogativelor sale de putere publică în calitate de deținător al suveranității, ele concretizându-se în manifestări de voință supuse dreptului public, pe când altele erau făcute de stat în calitate de simplă persoană juridică, titulară a unui patrimoniu, ele îmbrăcând formă contractuală și supunându-se dreptului comun [21, p. 106].

Teza unicității personalității juridice a statului a fost susținută și în doctrina elaborată după decembrie 1989, Valentin I. Prisăcaru [17, p. 44] afirmând că statul, ca persoană juridică, exercită două categorii de atribuții: unele de drept public și altele de drept privat. Din aceasta nu trebuie să tragem concluzia că statul are două personalități juridice – și anume, una de drept public și alta de drept privat – pentru că nu este de conceput ca aceeași entitate să aibă două personalități juridice, determinate de atribuțiile pe care le exercită și de actele juridice pe care le încheie. Statul are aceeași unică perso-

nalitate juridică și atunci când adoptă sau emite un act de drept public și când încheie un act de drept privat, pentru că, și într-un caz, și în celălalt, dacă nu-și respectă obligațiile asumate, va fi răspunzător și va plăti daunele pentru prejudiciile cauzate prin nerespectarea obligațiilor asumate. Fie prin acte de drept public, fie prin acte de drept privat. Tot astfel și în raporturile internaționale statul este considerat ca o singură persoană juridică, având atât atribuții de drept public cât și de drept privat.

Potrivit unei analize realizate în anul 1996, profesorul Antonie Iorgovan evidențiază particularitățile regimului juridic al proprietății și subliniază necesitatea delimitării dintre persoanele juridice de drept privat, titulare ale proprietății private, și persoanele juridice de drept public, care pot avea în administrare proprietatea publică. Potrivit opiniei sale, o persoană juridică de drept public poate îndeplini și funcții specifice unei persoane juridice de drept privat, însă reciproca nu este valabilă. De asemenea, menționează că nu orice persoană juridică de drept public deține proprietate publică, ci doar *statul și unitățile administrativ-teritoriale*, în limitele stabilite de lege [8, p. 54].

Analiza garanției constituționale a dreptului de proprietate privată a evidențiat necesitatea asigurării egalității de regim juridic, indiferent de titular. În acest context, s-a impus o distincție clară între *statul și unitățile administrativ-teritoriale* în calitate de *persoane juridice de drept privat*, atunci când dețin *domeniul privat*, și în calitate de *persoane juridice de drept public*, atunci când administrează *domeniul public*. În prima ipoteză, statul acționează ca orice *proprietar privat*, în temeiul dreptului civil. În cea de-a doua intervine ca subiect investit cu *putere publică*, în virtutea dreptului administrativ, fundamentat constituțional și legislativ. Astfel, în gestionarea bunurilor private, statul participă la raporturi juridice de drept comun. În schimb, în administrarea bunurilor publice, statul exercită atribuții de autoritate. Prin analogie, același regim dual se aplică și unităților administrativ-teritoriale, care pot acționa atât în plan civil cât și în plan administrativ, în funcție de natura bunurilor și a prerogativelor exercitate [8, p. 55].

În această ordine de idei, trebuie subliniat că statul are, în mod intrinsec, calitatea de persoană juridică de drept public, ceea ce este esențial pentru a desemna un titular abstract, permanent și legitim al puterii publice. În această calitate, statul este recunoscut ca subiect de drept investit cu competențe și responsabilități constituționale. Totodată, într-o accepțiune mai concretă, statul este perceput ca ansamblu de instituții și organe politice, ca instrument de guvernare și mecanism de exercitare a forței legitime, dimensiuni care definesc funcția sa esențială în organizarea societății [4, p. 8].

Statul îndeplinește, în mod simultan, rolul de garant al protecției vieții și activității cetățenilor săi, precum și funcția de protector și promotor al valorilor identitare și spirituale ale națiunii. Din acest motiv, el este perceput ca exprimare instituțională a interesului



general, respectiv – ca formă de organizare menită să servească binele colectiv al comunității naționale.

Tocmai pentru că statul reprezintă forma instituționalizată a interesului colectiv, cu rol esențial în protejarea cetățenilor și în promovarea valorilor comune, el a constituit, *din punct de vedere istoric, prima persoană juridică recunoscută* în drept. Astfel, *statul roman* este considerat cea dintâi entitate cu personalitate juridică, având un caracter eminamente *public*. Ulterior, toate celelalte forme de asociere colectivă – fie ele de natură civilă, comercială sau confesională – au fost modelate *după exemplul statului*, fiind în mod implicit impregnate de conceptele și structurile *dreptului public* [5, p. 13].

Prin urmare, statul, ca primă formă de organizare juridică a colectivității, s-a impus istoric nu doar ca persoană juridică de drept public, ci și ca model de structurare a altor forme de asociere.

Alături de alți autori, susținem că statul trebuie să aibă câteva elemente-condiții indispensabile care îi alcătuiesc conținutul (populația, teritoriul, suveranitatea) și iau în drept, mai ales în dreptul administrativ, forma personalității juridice [15, p. 43].

În continuarea acestor considerații, trebuie subliniat că *statul dobândește calitatea de persoană juridică odată cu întrunirea condițiilor de fapt esențiale*: existența unei colectivități umane, a unui teritoriu determinat și a unui organ de voință capabil să acționeze în numele acestei colectivități. Atunci când aceste elemente sunt reunite, statul nu doar că există în fapt, ci dobândește, în raport cu ordinea internă, *existență juridică deplină*, întrucât el este cel care instituie și garantează ordinea juridică, prin exercitarea suveranității sale [13, p. 22].

Având recunoscută personalitatea juridică, statul participă în calitate de subiect de drept atât în raporturile juridice interne cât și în cele de drept internațional. În ordinea juridică internă, acesta apare cu prioritate ca subiect în cadrul raporturilor de drept constituțional, în care își exercită suveranitatea și funcțiile fundamentale prin intermediul autorităților publice consacrate de Legea fundamentală. Statul poate figura ca subiect de drept fie în mod direct, fie prin reprezentare, prin organele sale competente [11, p. 29]. În anumite situații, statul, ca entitate unitară, apare direct în raporturi juridice ce vizează cetățenia, precum și în raporturile cu unitățile administrativ-teritoriale, în special în ceea ce privește delimitarea competențelor și a patrimoniului public.

În acest sens, statul, singurul purtător de suveranitate, este o instituție unică în genul său [23, p. 136]. Pe de o parte, toate celelalte instituții naționale sunt subsumate acestuia, fiind constituite și reglementate prin intermediul voinței sale juridice. În mod particular, *colectivitățile teritoriale locale* sunt create, organizate sau, după caz, desființate în temeiul Constituției ori în conformitate cu dispozițiile constituționale, acestea neavând decât acele competențe care le-au fost conferite expres de normele legale. Pe de altă parte, *statul nu se reduce la o simplă instituție administrativă*, întrucât el îndeplinește simultan o funcție *politică*

esențială, întruchipând voința generală și exercitând autoritatea legitimă în numele poporului, în cadrul unui sistem constituțional organizat.

O situație aparte se evidențiază în ceea ce privește participarea statului în raporturile juridice de drept internațional. Potrivit concepției contemporane, doctrina dreptului internațional recunoaște statului calitatea de subiect de drept internațional în mod independent de întinderea teritoriului, de dimensiunea populației sau de nivelul său de dezvoltare economică, socială ori politică. În acest sens, statele sunt considerate subiecte originare și universale ale dreptului internațional public, distincte de celelalte entități recunoscute în ordinea juridică internațională. Această calitate juridică își are fundamentul în suveranitatea statului, care nu este condiționată de recunoașterea sa formală de către alte state, ci rezultă din însăși existența sa de fapt și din exercitarea efectivă a autorității în cadrul unui teritoriu determinat [16, p. 58].

Un alt aspect demn de subliniat constă în faptul că, în procesul de realizare a dreptului, autoritățile statului acționează, la rândul lor, în calitate de subiecte de drept. În această ipostază sunt avute în vedere autoritatea legislativă, autoritățile administrației publice, precum și autoritățile judecătorești, fiecare dintre acestea exercitând atribuții specifice în conformitate cu principiul separației puterilor în stat și în limitele competenței stabilite prin Constituție și legi.

Participarea acestor autorități publice se realizează în raport cu competența stabilită de Constituție și de legile de organizare și funcționare a fiecărei categorii de autorități, precum și a fiecărei autorități în parte. Investite cu competență, autoritățile statului participă ca purtătoare ale autorității statale într-un domeniu sau altul. Ca subiecte de drept, autoritățile statului îndeplinesc cel puțin trei categorii de competențe: 1) exercită conducerea statului în diverse domenii de activitate; 2) soluționează legal pretențiile unor subiecte de drept față de altele și 3) asigură constrângerea de stat [19, p. 195].

De reținut că în relațiile de drept administrativ apar ca subiecte de drept și autoritățile administrației publice centrale de specialitate, alte organe centrale, precum și cele locale.

Din cele arătate rezultă că *statul, în calitatea sa de persoană juridică de drept public, exercită două categorii principale de atribuții*. Pe de o parte, el exercită *atribuții de natură suverană*, care decurg din prerogativa autorității publice și presupun adoptarea de norme juridice, organizarea puterilor statului și asigurarea ordinii constituționale. Pe de altă parte, statul deține și *drepturi patrimoniale*, participând în raporturi juridice cu conținut economic sau civil, în condițiile și limitele stabilite de lege, asemenea oricărui alt subiect de drept.

Exercitarea acestor atribuții nu ne poate conduce la concluzia că statul are două personalități juridice, una de drept public, cealaltă de drept privat, ci, așa cum preciza Paul Negulescu, *are o singură personalitate*, dar face două feluri de acte juridice: prin unele

își manifestă puterea suverană, dând ordine, prin altele se ocupă de gestiunea patrimoniului [13, p. 109].

În strânsă legătură cu exercitarea drepturilor patrimoniale, *patrimoniul statului* constituie un *element definitoriu al personalității sale juridice*, întrucât exprimă capacitatea acestuia de a avea drepturi și obligații patrimoniale. Acest patrimoniu este compus din bunuri mobile și imobile, destinate satisfacerii interesului public și organizării funcționale a autorității statale. Din punct de vedere juridic, bunurile statului se împart între domeniul public și domeniul privat [6, p. 63], fiecare fiind guvernat de un regim juridic distinct: bunurile din domeniul public sunt supuse regimului de drept public, caracterizat prin inalienabilitate, imprescriptibilitate și insesizabilitate, în timp ce bunurile din domeniul privat al statului se supun regulilor dreptului privat, permițând astfel circulația lor civilă, inclusiv încheierea actelor de dispoziție sau administrare conform dreptului comun.

Aceste patrimonii sunt afectate realizării interesului colectiv, în funcție de scopul și competențele fiecărei persoane juridice de drept public, însă ele aparțin în mod exclusiv subiectului de drept care le gestionează. În acest sens, nu poate fi conceput un patrimoniu în lipsa unui titular de drepturi și obligații, iar acest titular este întotdeauna o persoană juridică, precum statul, raionul, orașul sau comuna. Patrimoniul nu există în mod autonom, ci este legat organic de personalitatea juridică a entității publice investite cu misiunea de a servi interesul general.

Rezumând cele expuse, trebuie subliniat că existența patrimoniului și exercitarea drepturilor asupra acestuia sunt indisolubil legate de *organizarea instituțională a statului* și de funcțiile pe care acesta le îndeplinește în virtutea suveranității sale.

Concluzii

Ca urmare a prezentului studiu, conchidem că statul, ca persoană juridică de drept public, reprezintă expresia supremă a organizării colective și a autorității suverane într-un spațiu juridic și social definit. Înțelegerea sa nu se limitează doar la un simplu cadru formal, ci se extinde la un veritabil pilon al ordinii și echilibrului între drepturile indivizilor și necesitățile comunității. Prin acest statut juridic, statul își asumă o responsabilitate unică – aceea de a proteja interesele generale, de a garanta respectarea legii și de a promova binele comun. Această calitate îi conferă un rol complex, atât în cadrul sistemului juridic național, cât și în arena relațiilor internaționale, fiind un actor indispensabil în evoluția democratică și dezvoltarea durabilă a societății. Astfel, orice analiză riguroasă a statului în această lumină trebuie să recunoască profunditatea și multidimensionalitatea rolului său, conturând o punte între tradiție și modernitate, între autoritate și responsabilitate. Statul, în ipostaza sa de persoană juridică de drept public, rămâne, deci, fundația pe care se sprijină însăși existența și continuitatea ordinii sociale.

Referințe bibliografice

1. Alexandru I. *Știința Administrației*. București: Ed. Economică, 2001. 368 p.
2. Constantinescu M. ș.a. *Constituția României comentată și adnotată*. București: Editura Monitorul Oficial, 1992. 320 p.
3. Djuvara M. *Teoria generală a dreptului*, vol. I. București: Editura Librăriei Socec & Co. S.A., 1930. 157 p.
4. Deleanu I. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat II*. București: Editura Europa Nova, 1996. 334 p.
5. Eminescu Y. *Subiectele colective de drept în România*. București: Ed. Academiei, 1981. 219 p.
6. Giurgiu L. *Domeniu public*. București: Editura Tehnică, 1997. 228 p.
7. Hegel G.W.F. *Principiile filosofiei dreptului*. București: Editura Academiei, 1969. 334 p.
8. Iorgovan A. *Tratat de drept administrativ, vol. II*. București: Ed. Nemira, 1996. 686 p.
9. Iorgovan A. *Tratat de drept administrativ, vol. I*. București: Ed. Nemira, 1996. 537 p.
10. Kelsen H. *Teoria generală a statului, tradusă din limba germană de Jean H. Vermeulen*. București: Tiparul Oltenia, 1928. 101 p.
11. Muraru I. *Drept constituțional și instituții politice, ediția a VIII-a revăzută*. București, Actami, 1998. 368 p.
12. Manda C. *Drept administrativ. Tratat elementar, Volumul I: Administrația publică și dreptul administrativ, Ediția a II-a, revăzută și adăugită*. București: Lumina Lex, 2002. 400 p.
13. Negulescu P. *Tratat de drept administrativ, vol. I, „Principii generale”*. Ediția a IV-a. București: Institutul de Arte Grafice „E. Marvan”, 1934. 632 p.
14. Negulescu P. *Tratat de drept administrativ, ed. a III-a*. București: Ed. Societatea Tipografiile Române Unite, 1925. 592 p.
15. Oroveanu M. *Tratat de știința administrației*. București: Editura CERMA, 1996. 512 p.
16. Popescu D., Năstase A. ș.a. *Drept internațional public*. București: Casa de editură și presă „Șansa” SRL, 1994. 296 p.
17. Prisăcaru V.I. *Tratat de drept administrativ român. Partea generală, ed. a II-a*. București: Ed. All, 1996. 601 p.
18. Pătulea P. Răspunderea patrimonială a statului pentru pagubele rezultate ca urmare a aplicării legilor. În: *Dreptul*, 2000, nr. 7, p. 19.
19. Popa N. *Teoria generală a dreptului*, ediția a 4-a. București: C.H. Beck, 2012. 307 p.
20. Vrabie G. Principiile care guvernează organizarea politico-etatică a României potrivit noii Constituții (I). În: *Studii de drept românesc*, 1995, nr. 2, 310 p.
21. Vedinaș V. *Introducere în dreptul contenciosului administrative*. București: Ed. Fundației România de mâine, 1999. 140 p.
22. Berthelemy P.L. *Traité élémentaire de droit administratif*. Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, mai multe ediții (în special ed. din 1926 și 1933).
23. Chapuis R. *Droit administratif general*. Paris: Montchrestien, 1988. 891 p.
24. Carre de Malberg. *Contribution une theorie generale de l'Etat*, vol. I, 638 p.
25. Hauriou M. *Précis de droit administratif et de droit public*, 12^e éd. Paris: Éditions Sirey, 1933. 1150 p.
26. Muraru I., Tănăsescu S. Quelques consideration sur la constitutionnalisation du droit roumain, Melanges eu lihonneur de Gerard Conac. In: *Economica*, 2001, p. 407-417.
27. Pactet P. *Institutions politiques. Droit constitutionnel*, 16^e ed. Paris: Armand Colin, 1997. 576 p.
28. Prelot M., Lescuyer G. *Histoire des idées politiques*, 5^e ed. Paris: Dalloz, 1975. 637 p.



CZU: 342.9

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).03](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).03)

EXERCITAREA FUNCȚIEI PUBLICE: REGULI, RESTRICȚII, INCOMPATIBILITĂȚI ȘI CONFLICTE DE INTERESE

**Aliona CORCENCO,**

doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Stat
„Alecu Russo” din Bălți

<https://orcid.org/0009-0008-5472-7180>

SUMAR

Statutul Republicii Moldova de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană impune obligația armonizării cadrului normativ intern cu acquis-ul comunitar și cu bunele practici europene în materia prevenirii corupției, a asigurării transparenței și responsabilității în exercitarea funcțiilor publice. În acest context, abordarea incompatibilităților și conflictelor de interese nu mai reprezintă doar o exigență internă, ci și un angajament internațional ferm, asumat în cadrul agendei europene. Actualitatea subiectului derivă și din amploarea proceselor de reformare instituțională, inclusiv prin promovarea amalgamării voluntare a unităților administrativ-teritoriale, inițiativă ce are drept obiectiv eficientizarea administrației publice și, implicit, întărirea principiilor de integritate, transparență și prevenire a corupției în structurile descentralizate ale puterii.

Cuvinte-cheie: funcție publică, funcționar public, conflict de interese, incompatibilitatea funcției publice.

Introducere

În contextul consolidării statului de drept și al promovării principiilor bunei guvernări, regimul juridic al incompatibilităților și al conflictelor de interese în exercitarea funcțiilor publice capătă o importanță primordială. Respectarea normelor de integritate constituie o condiție esențială pentru exercitarea responsabilă, transparentă și imparțială a funcției publice, garantând protecția interesului public împotriva influențelor personale sau patrimoniale nelegitime.

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, „incompatibilitate este interzicerea (prevăzută de lege) de a cumula două funcții, atribuții care, prin caracterul lor, sunt contradictorii” [3].

În literatura de specialitate această accepțiune se identifică mai mult cu referire la „condițiile

THE EXERCISE OF PUBLIC OFFICE: RULES, RESTRICTIONS, INCOMPATIBILITIES AND CONFLICT OF INTEREST

SUMMARY

The status of the Republic of Moldova as a candidate country for accession to the European Union imposes the obligation to harmonize its domestic legal framework with the EU acquis and with European best practices in preventing corruption, as well as in ensuring transparency and accountability in the exercise of public office. In this context, addressing incompatibilities and conflicts of interest is no longer merely a domestic issue, but also a firm international commitment, undertaken within the framework of the European integration agenda. The relevance of the topic also derives from the scope of the ongoing institutional reform processes, including the promotion of the voluntary merger of administrative-territorial units – an initiative aimed to streamline public administration and, implicitly, to strengthen the principles of integrity, transparency and the prevention of corruption within decentralized power structures.

Key-words: public office, public servant, conflict of interest, incompatibility of public office.

restrictive de încadrare în anumite posturi a unor persoane” [10, p. 348].

Drept urmare, putem deduce că „incompatibilitățile” se instituie prin lege pentru a preveni orice formă de interferență între obligațiile funcționarului public și interesele personale, profesionale sau economice. Dacă e să definim „incompatibilitatea”, am putea să o punctăm ca fiind o situație juridică în care persoanele care exercită funcții publice nu pot deține, simultan cu exercitarea acestora, alte funcții sau activități care ar putea aduce atingere obiectivității, imparțialității și independenței în îndeplinirea atribuțiilor publice.

Dezbateri și rezultate

Necesitatea reglementării regimului juridic al incompatibilităților la nivel național derivă din principiul fundamental al separației puterilor în

stat, consacrat în Constituția Republicii Moldova, care prevede că „în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin” [2, art. 6]. De asemenea, Constituția Republicii Moldova, prin articolele 70, 81, 99, 116 și 139, stabilește regimul incompatibilităților pentru funcțiile de demnitate publică, inclusiv pentru deputați, Președintele țării, membri ai Guvernului, judecători și procurori. Aceste norme constituționale au rolul de a preveni conflictele de interese și de a asigura independența, imparțialitatea și transparența instituțiilor statului.

Astfel, art. 70 din Constituția Republicii Moldova vine să pună în evidență incompatibilitatea funcției de deputat cu alte funcții retribuite, stabilind: „Calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice” [2].

Cu toate acestea, normele care reglementează incompatibilitatea funcției de deputat rămân a fi relativ permissive, or, aceeași lege stipulează că mandatul de deputat poate fi cumulat cu exercitarea unei misiuni temporare în organele centrale ale administrației de stat, dacă persoana a fost mandată în acest sens de către Parlament și doar pentru o perioadă nu mai mare de 6 luni [5].

În același timp, conform art. 16 alin. (1) al Legii nr. 133/2016 privind declararea averii și interesele personale [8], se menționează că „subiectul declarării se află într-o stare de incompatibilitate în cazul în care, pe lângă funcția publică sau de demnitate publică, deține/exercită simultan o altă funcție, calitate sau activitate, fapt care este interzis prin Constituția Republicii Moldova și/sau prin alte acte normative”. În această ordine de idei, observăm că, prin interzicerea cumulului de funcții sau activități incompatibile, legea urmărește să prevină orice situație în care deciziile luate de un funcționar public ar putea fi influențate de interesele personale, economice sau profesionale, ceea ce ar duce la periclitarea obiectivității și justeii administrării a resurselor publice. În acest context, regimul incompatibilităților nu doar că garantează responsabilizarea funcționarilor publici, dar contribuie la consolidarea statului de drept și la prevenirea corupției în administrația publică.

Interpretarea și aplicarea acestui regim juridic se înscrie într-un cadru mai larg, în care respectarea principiilor etice și profesionale ale funcționarilor publici devine esențială pentru asigurarea unui proces decizional eficient, în acord cu normele internaționale de bună guvernare și cu standardele Uniunii Europene în materie de transparență și responsabilitate administrativă.

Conform prevederilor Legii nr.158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului pu-

blic, „calitatea de funcționar public este incompatibilă cu oricare altă funcție publică decât cea în care a fost numit” [6, art. 25 alin. (1)]. De asemenea, funcționarii publici nu sunt în drept să desfășoare alte activități remunerate [6, art. 25 alin. (2)] în următoarele cazuri:

- a) în cadrul autorităților publice, cu excepțiile prevăzute de lege;
- b) în funcție de demnitate publică sau în funcție din cadrul cabinetului persoanei cu funcție de demnitate publică, cu excepția cazului în care raporturile de serviciu sunt suspendate pe perioada respectivă în condițiile legii;
- c) prin contract individual de muncă sau prin alt contract cu caracter civil, în cadrul societăților comerciale, al cooperativelor, al întreprinderilor de stat sau al celor municipale, al organizațiilor necomerciale din sectorul public sau cel privat a căror activitate este controlată, subordonată sau, în anumite privințe, este de competența autorității în care acesta este angajat, cu excepția activităților științifice, didactice, a practicii medicale, a activităților în cadrul proiectelor/programelor internaționale de cercetare și inovare, a activităților de creație, de participare în proiecte de dezvoltare finanțate integral din surse externe nerambursabile/rambursabile în cadrul unității bugetare în care este angajat, în condițiile stabilite la art. 20 din Legea nr. 270/2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, a activităților de reprezentare a statului și a autorităților administrației publice locale în societățile economice, precum și a celor de reprezentare în calitate de membru care nu activează permanent în cadrul organelor colegiale ale autorităților publice autonome. Modul de cumulare a activităților respective cu funcția publică se stabilește de către Guvern;
- d) în calitate de expert antrenat în proiecte implementate peste hotarele țării, cu excepția cazului în care raporturile de serviciu sunt suspendate pe perioada respectivă în condițiile legii;
- e) în calitate de consilier în unitățile administrativ-teritoriale de nivelul întâi și cele de nivelul al doilea, cu excepția cazului în care funcționarul public nu se află în raporturi de serviciu cu subdiviziunile autorităților administrației publice locale de același nivel și din aceeași unitate administrativ-teritorială în care activează.

Potrivit normei sus citate, observăm că funcționarul public nu poate desfășura activitate de întreprinzător, ci doar poate deține calitatea de fondator, cu anumite excepții prevăzute de lege, după cum urmează: „Funcționarul public nu este în drept să desfășoare activitate de întreprinzător, cu excepția deținerii calității de fondator al societății comerciale, cu condiția că domeniile de activitate



ale acesteia nu sunt în legătură directă sau indirectă cu atribuțiile exercitate în calitate de funcționar public potrivit fișei postului” [6, art. 25 alin. (2/1)].

Urmează să punctăm că, potrivit Legii nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, funcționarii publici implicați în scrierea și implementarea proiectelor investiționale, cu finanțare externă, care vin să abordeze proiecte în interesul colectivităților umane, nu se află într-o situație de incompatibilitate: „Nu se află în situație de incompatibilitate, în sensul prevederilor alin. (2), funcționarul public care este desemnat, prin act administrativ, pentru a face parte din echipa de proiect investițional sau de proiect de asistență tehnică, finanțate din împrumuturi externe contractate sau garantate de stat, rambursabile sau nerambursabile, ori din contul granturilor acordate Guvernului, precum și din contul granturilor acordate instituțiilor finanțate de la buget, cu excepția funcționarilor publici care exercită atribuții de audit sau atribuții de control asupra activității derulate în cadrul acesteia și a funcționarilor publici pentru care activitatea desfășurată în cadrul echipei de proiect generează o situație de conflict de interese cu funcția publică pe care o exercită” [6, art. 25 alin.(2/3)].

În altă ordine de idei, punctăm că conflictul de interese reprezintă un subiect complex care reflectă problemele structurale ale oricărei societăți cu democrație slab dezvoltată. Acesta este legat de mai multe aspecte, inclusiv socio-culturale, politice și administrative. Potrivit Legii nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale, conflictul de interese este definit ca „situația în care subiectul declarării are un interes personal ce influențează sau ar putea influența exercitarea imparțială și obiectivă a obligațiilor și responsabilităților ce îi revin potrivit legii” [8, art. 2].

Din definiția enunțată mai sus se disprinde esența conflictului de interese în contextul exercitării funcțiilor publice, prin identificarea unui element central – interesul personal al subiectului. Astfel, conflictul de interese intervine atunci când interesele personale ale unui funcționar public, fie ele financiare, sociale sau de altă natură, au potențialul de a influența – sau deja influențează – exercitarea responsabilităților sale într-o manieră care compromise obiectivitatea, imparțialitatea și corectitudinea actului administrativ. În această logică, interesul personal al subiectului nu se limitează doar la influențele deja exercitate asupra activității sale, ci se extinde și la posibilitatea ca acest interes să afecteze imparțialitatea deciziilor sale în viitor, chiar dacă acest lucru nu s-a întâmplat încă.

Deci, impactul unui astfel de conflict nu se limitează la acțiunile deja întreprinse, ci și la riscurile ce pot surveni pe termen lung. De remarcat: conflictul de interese, mai precis exercitarea atribuțiilor

lor în sectorul public în situație de conflict de interese, a fost incriminat în Codul penal al Republicii Moldova [1, art.326/1], în vederea racordării legislației penale naționale la standardele europene privind protejarea integrității funcționarilor publici.

Legislația națională impune obligația de declarare și soluționare a conflictului de interese în conformitate cu normele stabilite de Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și intereselor personale. Neîndeplinirea acestei obligații constituie o condiție esențială care face ca fapta respectivă să fie considerată infracțiune. Astfel, regimul juridic al conflictului de interese, așa cum este reglementat de Codul penal, subliniază importanța transparenței și responsabilității funcționarilor publici, care sunt obligați să declare orice interes care ar putea influența obiectivitatea în exercitarea atribuțiilor lor.

Exercitarea funcției publice presupune respectarea unor principii fundamentale care garantează integritatea și eficiența administrației publice. Aceste principii sunt esențiale pentru asigurarea transparenței, responsabilității și legalității în acțiunile funcționarilor publici. În acest sens, funcționarii publici trebuie să acționeze în interesul public, să fie imparțiali și să evite orice situație care ar putea conduce la conflicte de interese sau la abuz de putere.

În conformitate cu legislația Republicii Moldova, subiectul declarării poate fi implicat în diferite forme ale conflictului de interese, clasificate doctrinar și normativ în: conflict de interese potențial, conflict de interese real și conflict de interese consumat. Conform art. 12 din Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale, funcționarii publici și/sau alți subiecți ai declarării se pot afla în mai multe categorii de conflict de interese: a) conflict de interese potențial; b) conflict de interese real; c) conflict de interese consumat [8].

Conflictul de interese potențial desemnează situația în care, deși încă nu s-a produs o încălcare efectivă a obligațiilor funcționale, există circumstanțe obiective ce pot duce, în viitor, la afectarea imparțialității și obiectivității subiectului declarării în exercitarea atribuțiilor de serviciu.

Pe de altă parte, conflictul de interese real apare atunci când subiectul declarării exercită un act de autoritate, ia o decizie sau desfășoară o acțiune oficială în condițiile existenței unui interes personal direct ori indirect, contrar obligațiilor sale de funcționar public.

Art. 12 alin. (2) al Legii nr.133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale definește conflictual real ca fiind „... situația în care interesele personale ale subiectului declarării ar putea conduce la apariția unui conflict de interese real și care se declară în condițiile art. 4-7. Conducătorul ierarhic

superior acordă consultanță privind evitarea survenirii unui conflict real, ca efect al celui potențial” [8].

În continuare, dacă e să abordăm conflictul de interese consumat, acesta se referă la situația în care subiectul declarării a încheiat, efectiv și ireversibil, un act sau a luat o decizie în beneficiul său propriu ori al unei persoane apropiate, în contradicție cu obligațiile de imparțialitate și loialitate. Conform cadrului normativ, subiectul declarării este obligat să identifice și să declare conflictul de interese în faza incipientă, prin notificarea imediată a angajatorului sau a entității competente, în conformitate cu procedura stabilită de Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și intereselor personale, sub sancțiunea răspunderii disciplinare, administrative sau penale, după caz.

În literatura de specialitate se pune în evidență că conflictele de interese, în general, presupun două categorii de interese: interese materiale (pecuniare) și morale (non-pecuniare). Interesele pecuniare implică un câștig financiar real sau potențial. Acestea pot rezulta de la un membru de personal sau de familie, deținător de proprietate, acțiuni sau o poziție într-o companie care este în licitare pentru a obține un contract cu o instituție guvernamentală, acceptarea cadourilor sau încasarea unui venit dintr-un loc de muncă secundar.

Pe de altă parte, interesele non-pecuniare nu au o componentă financiară. Acestea pot apărea din relațiile personale sau de familie, implicarea în activități sportive, sociale sau culturale. Exemplul cel mai evident în acest context este interesul de familie – de exemplu, un funcționar responsabil de recrutare poate avea un interes în influențarea procedurilor de angajare, pentru a asigura o poziție fratelui său ori vărului, fără vreun beneficiu financiar [9, p.11].

Conflictele de interese apar, în principal, atunci când interesul personal al unui funcționar public intră în coliziune cu interesele publice pe care este chemat să le servească. Printre circumstanțele care pot favoriza asemenea situații se numără exercitarea simultană a unor funcții sau activități interzise de lege, existența unor interese financiare sau patrimoniale personale sau ale persoanelor apropiate, relațiile de rudenie sau afinitate cu persoane implicate în proceduri administrative sau decizionale, precum și implicarea în activități economice care contravin obligațiilor de imparțialitate și loialitate impuse de funcția publică. E de menționat că legiuitorul nu a inclus în lista persoanelor apropiate persoanele asociate cu subiectul declarării prin ritualuri religioase, cum ar fi, de exemplu, nănașul și/ sau finul, ceea ce, deseori, duce la existența abuzurilor din partea unor funcționari publici [4, p. 5].

În doctrina juridică și legislația națională incompatibilitățile sunt clasificate în funcție de natura și gravitatea lor, în incompatibilități absolute

și incompatibilități relative. Această tipologie are un rol fundamental în prevenirea situațiilor în care interesul public ar putea fi afectat de interesele personale ale funcționarilor publici sau ale altor persoane investite cu exercițiul autorității publice.

Incompatibilitățile absolute sunt acele situații în care exercitarea simultană a două sau mai multe funcții este interzisă în mod categoric, fără posibilitatea de a opta între acestea. Această interdicție operează de drept, iar încălcarea sa atrage, de regulă, nulitatea actelor emise și aplicarea unor sancțiuni juridice, inclusiv pierderea mandatului sau a funcției. Exemple de astfel de incompatibilități sunt prevăzute expres în Constituția Republicii Moldova, precum și în legile organice speciale, pentru categorii profesionale cum sunt deputații, membrii Guvernului, judecătorii sau procurorii.

Incompatibilitățile relative presupun o interdicție condiționată: ele nu sunt absolute, însă persoana în cauză are obligația de a opta, într-un termen determinat de lege, între funcțiile sau activitățile incompatibile. În caz contrar, aceasta poate fi sancționată prin suspendarea sau încetarea mandatului ori a funcției deținute. Spre exemplu, art. 81 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova stipulează că Președintele Republicii Moldova nu poate deține, pe durata exercitării mandatului, nici o altă funcție publică sau privată și nu poate desfășura activitate de întreprinzător: „Calitatea de Președinte al Republicii Moldova este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite”.

În aceeași ordine de idei, reiterăm prevederile art. 84, alin. (1) din Legea nr. 436/2006 privind administrația publică locală, potrivit căreia „președintele și vicepreședintele raionului, guvernatorul unității teritoriale autonome cu statut juridic special, președintele și vice-președinții adunării populare a unității teritoriale autonome cu statut juridic special, președinții comisiilor permanente ale adunării populare a unității teritoriale autonome cu statut juridic special, primarii și vice-primarii, pe parcursul mandatului lor, nu au dreptul să dețină alte funcții retribuite sau să cumuleze o altă funcție, prin contract sau acord, în întreprinderi străine sau întreprinderi și organizații mixte, în întreprinderi, instituții și organizații cu orice formă de organizare juridică, cu excepția activităților științifice, didactice și de creație” [7].

În esență, prevederile art. 84 alin. (1) din Legea nr. 436/2006 instituie un regim de incompatibilitate menit să consolideze principiile legalității, imparțialității și eticii în exercitarea funcțiilor de demnitate publică la nivel local. Legiuitorul național a urmărit astfel excluderea oricăror situații de conflict de interese prin interzicerea cumulului funcțiilor retribuite în sectorul public sau privat, cu excepția activităților de natură științifică, didactică și de creație.



Astfel, problema incompatibilităților apare ca o dimensiune a rezonabilității și credibilității, care trebuie să caracterizeze exercițiul unei funcții publice într-o societate democratică, într-un stat de drept. Ideea de incompatibilitate are ca fundament, pe lângă principiul separației puterilor, și principiul legalității în activitatea statală, principiu care se bazează pe două prezumții în ceea ce privește actele oficiale: prezumția de autenticitate (actul emană de la cine se afirmă că emană) și prezumția de veridicitate (actul conține ceea ce în mod real s-a decis), dar ambele prezumții pornesc de la premisa obiectivității celor care exercită funcțiile publice. Aceștia trebuie să exprime interesul public, dar nu interesele personale sau ale unor grupuri izolate.

Incompatibilitatea presupune interzicerea cumulului de funcții, aceasta justificându-se prin stabilirea unei protecții și independențe de orice influențe de orice proveniență, în scopul asigurării obiectivității în executarea unei funcții publice și evitarea concentrării, de către una și aceeași persoană, a unor prerogative excesive, or, instituirea unor incompatibilități are drept scop protejarea funcționarilor publici/demnitarilor în raport cu multiplele presiuni exterioare care se pot exercita asupra acestora și nu în ultimul rând pentru a evita posibile conflicte de interese” [5, p. 5-6].

Regimul incompatibilităților și conflictului de interese reprezintă un pilon fundamental în garantarea transparenței și eficienței guvernării publice, având scopul de a proteja integritatea funcționarilor publici și de a preveni abuzurile de putere, favoritismul și corupția în administrația publică.

În contextul Republicii Moldova, legislația națională reglementează aceste regimuri printr-un set de acte normative care urmăresc să asigure o guvernare responsabilă și echitabilă, astfel încât funcționarii publici să își exercite atribuțiile în interesul exclusiv al cetățenilor și nu în scopuri personale sau de grup. În același timp, aderarea la UE presupune nu doar adoptarea legislației comunitare, ci și implementarea unui set de principii fundamentale care să asigure guvernarea transparentă, responsabilă și corectă. În acest sens, reglementarea incompatibilităților și conflictelor de interese în administrația publică devine un instrument-cheie pentru consolidarea încrederii cetățenilor în instituțiile statului și pentru prevenirea riscurilor de corupție și abuz de putere.

Uniunea Europeană pune un accent deosebit pe consolidarea statului de drept și pe protejarea integrității funcționarilor publici, iar acest obiectiv este reflectat și în procesul de integrare al statelor candidate, inclusiv Republica Moldova. În cadrul negocierilor de aderare, unul dintre capitolele esențiale vizează reformele instituționale și legislative, inclusiv implementarea regimului incompatibilităților și conflictului de interese.

Astfel, pentru a îndeplini cerințele UE, Moldova trebuie să demonstreze un angajament ferm față de principiile bunei guvernări, transparenței și responsabilității, iar reglementările în domeniul incompatibilităților și al conflictelor de interese sunt instrumente fundamentale pentru atingerea acestui obiectiv.

- În primul rând, un regim bine definit al incompatibilităților și conflictului de interese contribuie la asigurarea unui cadru legislativ robust, în care funcționarii publici și autoritățile locale să fie liberi de orice influențe externe care ar putea compromite deciziile administrative. Acest lucru este esențial pentru încrederea cetățenilor și a investitorilor în sistemul instituțional al statului. Prin prevenirea cumulului de funcții sau a implicării funcționarilor publici în activități private care ar putea crea conflicte de interese, se asigură că deciziile sunt luate în interesul public și nu sub influența unor interese personale sau economice.
- În al doilea rând, integrarea regimului de incompatibilități și conflicte de interese în cadrul legislativ al Republicii Moldova este un semn de aliniere la standardele europene. Uniunea Europeană pune un accent deosebit pe transparența procesului decizional și pe combaterea corupției, iar implementarea unui astfel de regim contribuie direct la îndeplinirea acestor cerințe. Adoptarea și aplicarea riguroasă a legilor care reglementează incompatibilitățile și conflictele de interese demonstrează angajamentul Moldovei față de reformele necesare pentru a deveni un stat de drept funcțional, capabil să răspundă cerințelor Uniunii Europene.

De asemenea, reglementarea eficientă a incompatibilităților și conflictului de interese contribuie la dezvoltarea unui climat de afaceri favorabil în Moldova. Investitorii, fie ei din Uniunea Europeană sau din alte părți ale lumii, sunt mult mai înclinați să investească într-un stat în care guvernarea este transparentă, iar riscurile de corupție și abuz de putere sunt reduse semnificativ. Respectarea strictă a legislației naționale în acest domeniu nu doar că protejează încrederea cetățenilor în instituțiile statului, dar contribuie și la consolidarea statului de drept și la îndeplinirea standardelor impuse de Uniunea Europeană în cadrul procesului de integrare.

Aplicarea corectă a prevederilor legale din domeniul incompatibilităților și al conflictului de interese presupune o interpretare unitară și coerentă a normelor, care să reflecte atât principiile generale ale dreptului administrativ cât și specificitatea contextului național. Legea trebuie să fie aplicată astfel încât să prevină orice formă de influențare

necorespunzătoare a deciziilor publice de interes private. Acesta este un aspect crucial pentru garantarea imparțialității și obiectivității autorităților publice în procesul de luare a deciziilor, prevenind conflictele de interes care ar putea dăuna bunei administrări a resurselor publice și a încrederii cetățenilor în administrația publică.

Este important ca prevederile legale să fie implementate fără excepții sau derogări, iar autoritățile competente, cum ar fi Agenția Națională de Integritate și instanțele de judecată, să aibă un rol activ în monitorizarea respectării acestor reglementări. În acest sens, autoritățile trebuie să asigure nu doar existența unui cadru normativ clar și accesibil, dar și capacitatea instituțiilor de control în a identifica și sancționa încălcările în mod prompt și eficient.

Un aspect esențial în aplicarea corectă a prevederilor legii este evitarea lacunelor legale sau a interpretărilor ambigue care ar putea genera dificultăți în implementarea regimului de incompatibilități și al conflictului de interes. Este necesar ca reglementările din domeniu să fie revizuite periodic și adaptate la schimbările din societate și din administrația publică, pentru a răspunde eficient noilor provocări și riscuri care pot apărea.

Concluzii

Drept urmare, dacă ar fi să formulăm un set de recomandări pe marginea subiectului abordat, acestea s-ar rezuma la: a) evaluarea exhaustivă a reglementărilor existente în domeniu cu scopul de a identifica lacunele care permit interpretări divergente ale normelor privind conflictele de interes și incompatibilitățile; b) consolidarea rolului Agenției Naționale de Integritate (ANI) și a altor autorități responsabile pentru monitorizarea declarațiilor de avere și interes personale, în special în ceea ce privește modalitatea de dobândire a bunurilor, activelor și/sau averii în perioada exercitării funcției publice; c) crearea unui sistem de formare continuă pentru funcționarii publici privind regimul incompatibilităților și conflictele de interes.

Implementarea recomandărilor propuse privind regimul juridic al incompatibilităților și al conflictelor de interes are potențialul de a transforma profund cadrul normativ și instituțional din Republica Moldova, contribuind decisiv la edificarea unei administrații publice responsabile, transparente și conforme cu standardele statului de drept. Aceste măsuri nu sunt doar necesare pentru combaterea corupției la nivel instituțional, ci și pentru consolidarea încrederii cetățenilor în autoritățile publice și în actul guvernării. Un sistem eficient de prevenire și sancționare a conflictelor de interes și a incompatibilităților presupune existența unui cadru legal clar, coerent și armonizat cu bunele practici

internaționale, în special cu acquis-ul comunitar al Uniunii Europene.

Republica Moldova, în contextul parcursului său european, trebuie să demonstreze capacitate instituțională și voință politică pentru a reforma profund domeniul integrității publice. O administrație publică lipsită de conflicte de interes și în care funcționarii publici respectă cu strictețe regimul incompatibilităților este o administrație funcțională, care servește interesul public și asigură un climat de legalitate și echitate în procesul decizional.

Aplicarea coerentă și imparțială a legii în acest domeniu va duce la reducerea semnificativă a cazurilor de abuz, favoritism și utilizare abuzivă a funcției publice în scopuri personale. În acest sens, consolidarea capacităților Agenției Naționale de Integritate, instituirea unor proceduri clare de verificare și sancționare, precum și educarea continuă a funcționarilor publici sunt pași esențiali pentru a construi o cultură instituțională bazată pe etică și responsabilitate.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74 (republicat).
2. Constituția Republicii Moldova. Nr.1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr.466 (republicată).
3. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. <https://dexonline.ro/> (vizitat 10.03.2025).
4. Ghid privind conflictele de interes. ANI, 2020. [https://ani.md/sites/default/files/Ghid%20CI%202020%20\(3\).pdf](https://ani.md/sites/default/files/Ghid%20CI%202020%20(3).pdf) (vizitat 20.04.2025).
5. Incompatibilitatea - instrument juridic de protecție a funcției publice și de demnitate publică. Studiu analitic. Autoritatea Națională de Integritate. <https://ani.md/sites/default/files/Studiu%20analitic%20Incompatibilit%C4%83%C8%9Bi.pdf> (vizitat 20.03.2025).
6. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158 din 04.07.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 230-232.
7. Legea privind administrația publică locală. Nr. 436 din 28.12.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 32-35.
8. Legea privind declararea averii și a intereselor personale. Nr. 133 din 17.06.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
9. Secrieru A., Chiriac L., Mocanu V., Gladchi Gh. *Conflictul de interes și regimul incompatibilități în instituțiile administrației publice locale din Republica Moldova*. Studiu în cadrul proiectului „Susținerea elaborării studiilor de politici publice”. http://viitorul.org/files/library/3966306_md_studiu_final_1_0.pdf (vizitat 20.04.2025).
10. Starov A. Incompatibilități de ocupare a funcției publice. În: *Sesiune națională cu participare internațională de comunicări științifice studențești*, Ed. 28, Chișinău, 11-22 martie 2024. Vol.2. Chișinău: CEP USM, 2024, p. 348-349.



DREPT INTERNAȚIONAL



CZU: 341.3/.4(477)

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).04)

SPECIAL TRIBUNAL FOR UKRAINE – A NEW CHALLENGE FOR INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE

**Gheorghe COSNEANU,**

Lieutenant General Magistrate(r), dr., Associate Professor at the Faculty of Governance and Communication Sciences of the West University of Timisoara, Former Chief Military Prosecutor of the Military Prosecutor's Office of the High Court of Cassation and Justice of Romania

<https://orcid.org/0009-0005-9443-4567>

SUMMARY

The outbreak of Russia's war of aggression in Ukraine made it necessary to hold the Russian aggressors accountable for the atrocities committed by the Russian army. A number of impediments have put the brakes on this. Initially, neither Russia nor Ukraine were signatories to the International Criminal Court Treaty.

Afterwards, Ukraine signed and ratified the treaty, but the Criminal Court could not refer the crime of aggression to the Court.

Talks have begun to find a solution to this problem as well, bypassing the UN Security Council where Russia is a veto-wielding member and can block any attempt to hold it accountable.

The solution has been found for the Council of Europe and other states to support the setting up of a special tribunal for Ukraine to try the crime of aggression. The treaty has been signed, but here too we have a problem. Those accused of this crime cannot be tried if they are in office (head of state, prime minister, ministers, generals, etc.) until they are out of immunity, i.e., they leave the positions they held when they started the conflict. Let's be optimistic that they will eventually end up in front of a judge.

It is this issue that we are discussing in this article.

Key-words: war, aggression, crimes, international criminal justice, immunity.

I. General aspects

International criminal justice has come a long and difficult way since the end of World War II.

The interests of the great powers did not allow for any barriers to their policies, finding in the argument of „sovereignty“ a way to delay things, even though the great voices of lucid lawyers and

TRIBUNAL SPECIAL PENTRU UCRAINA – O NOUĂ PROVOCARE PENTRU JUSTIȚIA PENALĂ INTERNAȚIONALĂ

SUMAR

Izbucnirea războiului de agresiune al Rusiei în Ucraina a făcut necesară tragerea la răspundere a agresorilor ruși pentru atrocitățile comise de armata rusă.

O serie de impedimente au pus frână în această situație. La început, nici Rusia, nici Ucraina nu au fost semnatare ale Tratatului Curții Penale Internaționale. Ulterior, Ucraina a semnat și ratificat tratatul, dar Curtea Penală nu a putut examina crima de agresiune.

Au început discuțiile pentru a găsi o soluție și la această problemă, ocolind Consiliul de Securitate al ONU, unde Rusia este membru cu drept de veto și poate bloca orice încercare de a o trage la răspundere.

S-a găsit soluția ca Consiliul Europei și alte state să sprijine înființarea unui tribunal special pentru Ucraina, care să judece crima de agresiune. Tratatul a fost semnat, dar și aici avem o problemă: cei acuzați de această crimă nu pot fi judecați, dacă sunt în funcție (șef de stat, prim-ministru, miniștri, generali etc.), până când nu își pierd imunitatea, adică până nu-și părăsesc funcțiile pe care le dețineau la începutul conflictului. Dar, să fim optimiști că, în cele din urmă, vor ajunge în fața unui judecător.

Anume această problemă o dezbatem în acest articol.

Cuvinte-cheie: război, agresiune, crime, justiție penală internațională, imunitate.

politicians argued for the need for international agreements in this area.

The merciless axe of war had to pass over Europe and other continents, with unimaginable atrocities committed against peoples on ethnic, racial, and religious grounds.

The voices of millions of dead demanded justice and punishment for the guilty, regardless of their position in the state, and for a tribunal to judge them.

This is how the Special Tribunals for Nuremberg and Tokyo [3, p. 31-45, 85-90] came into being.

The principles established [11] by those tribunals were then confirmed by the UN General As-

sembly, but international law did not have the necessary leverage to act.

One of the most significant achievements was the 1948 drafting of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide [9]. The debate over the statute of limitations for these crimes re-emerged in the 1960s, culminating in the UN adoption of the 1968 Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity [8].

We should not overlook the UN resolution on the definition of acts of aggression, adopted in 1974 [10]. It should be remembered that this resolution, adopted during the March 11-April 12, 1974 session of the UN General Assembly, was preceded seven years earlier by the creation of the UN Special Committee on the Definition of Aggression, which proposed a draft definition of aggression [7]. During this session, Resolution 3314/1974 was adopted, which brought new elements to the previous regulations by detailing the content of the act. However, it should be noted that this resolution is not legally binding under the Charter, which contains the definition of aggression [12].

Despite all these important advances, we have only mentioned a few of the many documents that have been drafted. It was not until July 17, 1998, that the Statute of the International Criminal Court was signed in Rome. The treaty entered into force on July 1, 2002, and the Court was officially opened on March 11, 2003, in The Hague, establishing the first permanent criminal court.

The world's major powers – the US, Russia, China, and others such as Lebanon, Iran, Israel, Qatar, and Yemen – have not ratified the treaty.

The International Criminal Court is an independent judicial body, created on the initiative of the UN, and is not subordinated to any international institution (including the UN). However, it cooperates with the World Forum through the Security Council. It should be noted that the ICC was created by an international treaty and not by the UN Charter. In its cooperative relationship with the UN, the Court submits an annual report to the General Assembly. The Court is accountable only to the Assembly of States Parties, which currently has 125 members, with Armenia (February 1, 2024) and Ukraine (2024) having most recently joining.

The Court has jurisdiction over four major crimes: genocide, war crimes, crimes against humanity, and crimes of aggression.

Although aggression was listed as an international crime in Article 5(d) of the Statute, it could not be investigated because there was no definition of this act and no conditions for the exercise of the ICC's jurisdiction. These aspects are found in Articles 121 and 123 of the Statute.

At the Kampala Conference in Uganda on June 10, 2010, Article 8 bis was introduced into the Statute, providing a definition of the crime of aggression.

In this paper, we will clarify the situation regarding the jurisdiction to investigate this crime, with reference to Ukraine and Russia.

II. Ad hoc special tribunals, a way of resolving international crimes under the aegis of the UN Security Council

Prior to the establishment of the ICC, the wars in the Balkans and Africa in the 1990s brought back into discussion the need for international criminal jurisdiction.

This led to the creation of ad hoc international criminal tribunals:

- in the former Yugoslavia – based on UN Security Council Resolutions No. 808/22.02.1993 and 827/25.05.1993, with the sole purpose of punishing persons guilty of serious violations of humanitarian law committed in the territory of the former Yugoslavia from 1 January 1991 until a date to be determined by the Security Council upon the restoration of peace. The statute of this judicial structure was also adopted by the Security Council as an annex to the founding Resolution [3, p.158-175], and
- in Rwanda – on the basis of Security Council Resolution No. 935/01.07.1994, a commission of experts was set up to analyze the situation in that country, and as a result of the drawn up report, which stated that the acts could be classified as genocide, the Security Council adopted Resolution No. 955/08.11.1994 in accordance with Chapter VII of the UN Charter for the establishment of an international tribunal exclusively for the purpose of prosecuting persons responsible for genocide and other violations of international humanitarian law committed between 1 January and 31 December 1994 [3, p.176-196].

As a preliminary conclusion, these two tribunals:

- were created by resolutions of the UN Security Council;
- had jurisdiction to judge serious violations of international humanitarian law;
- were established as temporary courts;
- were composed of judges appointed for a limited term by the UN General Assembly;
- exercised jurisdiction only over natural persons, who were required to be physically present during trial (no trial *in absentia*);
- were funded from the UN budget, but also from optional donations in cash, equipment, etc.;
- did not have jurisdiction over the crime of aggression, as their statutes made no provision for it.



III. Mixed and Hybrid International Criminal Tribunals

The experience gained from organizing these tribunals formed the basis for the establishment of other courts, this time of a mixed or hybrid nature.

1. Their establishment was based on agreements with the UN and [3, p. 203-231, p. 233-257, p. 274-298]:
 - they are not included in the judicial system of the respective states;
 - they possess both international and domestic legal capacity;
 - their territorial jurisdiction is limited to the borders of the respective states;
 - their personal jurisdiction covers a limited number of persons.

This category includes the tribunals in Cambodia, Sierra Leone, and Lebanon (the latter only for the crime of terrorism).

2. These tribunals were Established where the UN has exercised provisional administration and [3, p. 299-307, p. 308-315, p. 320-339]:
 - they are included in the domestic judicial system;
 - they have domestic legal capacity, with international legal capacity exercised by the UN mission administering the territory.

This category includes the tribunals in East Timor, Bosnia, and Kosovo.

3. They were established in Africa to judge on behalf of Africa and with African judges, and were called Extraordinary African Chambers. They [3, p. 375-394, p. 397-417]:
 - are part of the internal judicial structure;
 - have jurisdiction over magistrates from Africa, but also from the country where they operate.

These courts have been created in Senegal and the Central African Republic.

4. Another situation can be found in Iraq, where the tribunal was established by a coalition of states that occupied Iraq without a UN mandate [3, p. 344-375].
5. The fifth category can be found in Uganda as an integrated legal structure – the division against international crimes [3, p. 419-426].

It judges crimes mentioned here for which the ICC has not been notified.

The mixed tribunals have the following general features:

- These tribunals, through their founding documents, have provided for participation of both national and international judges in their structures.
- They have exclusive jurisdiction over cases falling within their competence and apply general principles of international criminal law, developed by previous international tribunals.

IV. The Special Criminal Court in Kosovo

This legal structure has a more distinctive history. As previously noted, it belongs to the category of hybrid international criminal courts, with the characteristics outlined above.

Attempts have been made to resolve the political problems in the independent state of Kosovo through the UN, but Russia exercised its veto in the Security Council to block any action.

Tensions between Kosovo and Serbia, both political and military, persisted. The Serbian state requested the approval of the UN General Assembly to refer the matter to the International Court of Justice in order to clarify the issue of its declaration of independence.

The response was limited, which, according to our Ministry of Foreign Affairs, did not resolve the issue, since the question, as formulated, did not resolve the underlying problem. Only the legality was analyzed, not the legal consequences.

This ongoing controversy has only delayed the resolution of serious crimes committed during the war. The conclusion was that a special criminal court should be created to investigate and refer these cases to a tribunal composed of international judges based outside Kosovo.

Discussions were held between representatives of Kosovo and the European Union [3, p. 326].

Once political agreement was reached, Kosovo's Constitution was amended to include Article 162, which provides: *„In order to comply with its international obligations in relation to the report of the Assembly (Doc. 12462 of January 7, 2011) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the Republic of Kosovo may establish Special Chambers and a Special Prosecutor's Office within the Kosovo court system. The organization, functioning, and jurisdiction of the Special Chambers and the Special Prosecutor shall be regulated by a special law”*.

Rather than examining this law in detail, it is important to note its novelty: the arrangement was concluded between the European Union and Kosovo, and it established new judicial structures (the Special Chambers and the Special Prosecutor's Office) within Kosovo's judicial system. Crucially, these bodies enjoy complete independence and are composed of European magistrates who do not serve permanently but participate in proceedings only when required [6].

Another novelty is that the special prosecutor is a full-time American citizen, as is the staff of the Prosecutor's Office.

The Chambers are not based in Kosovo, but in a European country. Under the agreement, it has been decided that The Hague will host the Chambers.

The budget for these structures is covered by the European Union and a number of contributors: Canada, Turkey, Norway, Switzerland, and the US.

V. The special tribunal for Ukraine - a new example of an International Criminal Court established at the regional level within the Council of Europe

The presentation of the above data was necessary for an understanding of the international context regarding the prosecution of particularly serious crimes committed in various parts of the world and the involvement of the international community in taking action in response to these situations. The experience gained by these criminal courts and the consolidated judicial practice have led to the continued organization of such judicial structures, which have earned their right to exist.

A final example is the creation of the Special Tribunal for Ukraine, which can be compared to the equally famous criminal tribunals in Nuremberg and Tokyo, established after the end of World War II.

The importance of this tribunal lies primarily in the fact that it has jurisdiction to investigate a war of aggression and punish a crime of aggression, and in terms of personal jurisdiction, it targets Russian leader Vladimir Putin and other high-ranking officials in the Russian Federation. This tribunal will have to be a continuation of the investigations initiated by the International Criminal Court. Thus, the ICC will continue to investigate crimes of genocide, war crimes, and crimes against humanity that are brought before it, while the special tribunal will deal with the crime of aggression.

It is good to know who first proposed the establishment of such a judicial structure. Just four days after Russia's aggression against Ukraine began (*i.e.* on 26 February 2022), Professor Philippe J. Sands [13], professor of law and director of the Centre for International Courts and Tribunals at University College London, wrote an editorial in the *Financial Times*, analysing the shortcomings of the International Criminal Court, which was unable to investigate the crime of aggression, and proposed the establishment of a special tribunal to investigate this crime.

The response from many statesmen in support of this idea was astonishing, including from the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs through Minister Dmytro Kuleba.

There were many difficult steps to be taken before the tribunal could be established.

The beginnings of this action were triggered by Ukraine immediately after the Russian Federation launched its invasion of the independent state of Ukraine in February 2022.

As with any beginning, a group of specialists from countries around the world had to be formed, specialists who accepted the idea of identifying the legal issues that needed to be addressed, mainly the lack of a mechanism to prosecute the leaders responsible for committing the crime of aggression. The legal framework for discussions was created by the adoption of a resolution by the Parliamentary Assembly of

the Council of Europe and the European Parliament, which approved the establishment of a core group for the creation of a Special Tribunal for crimes of aggression against Ukraine, in cooperation with the Ukrainian authorities, the Council of Europe, and the legal services of the European Union.

At the meeting on March 18-21, 2025, in Strasbourg, the core group presented the final form of the three legal instruments that could be approved, as determined by the ministerial meeting. Thus, on May 9, 2025, in Lviv, the „*Lviv Declaration*” was adopted, announcing the completion of preparations for the establishment of the Special Tribunal.

The choice of Lviv as the place to sign the „*Declaration*” announcing the establishment of the Special Tribunal for Ukraine was not accidental. The Ivan Franko National University is located here, which includes, among other faculties, a law faculty.

Two great jurists who left their mark on what international crimes mean today studied at this faculty, namely:

- **Hersch Lauterpacht** (1897-1960), a lawyer who developed the legal concept of crimes against humanity during the Nuremberg trials, preparing the statements of British Chief Prosecutor H. Shawcross and writing several works on human rights, later becoming a judge at the International Court of Justice in The Hague.
- **Raphael Lemkin** (1900-1959), Polish lawyer, known as the inventor of the term „*genocide*”. He emigrated to the US and worked to investigate and punish those responsible for mass atrocities. He served as an expert witness for the US at the Nuremberg Tribunal. After the war, he drafted a convention against genocide.

At the meeting of the Council of Europe's Ministers of Foreign Affairs on May 14, 2025, in Luxembourg, the Secretary General of the Council of Europe received a formal mandate to establish the Special Tribunal from the Ukrainian Minister of Foreign Affairs, and on June 24, 2025, the Council of Ministers of the Council of Europe decided to authorize the Secretary General to sign the agreement containing the Statute of the Tribunal as an annex, to sign the Council's partially extended agreement for the management of the Special Tribunal, and to proceed with the establishment of the tribunal as soon as there are enough signatories to the agreement, with a sufficient budget.

The agreement was signed in Strasbourg on June 26, 2025, by the President of Ukraine and the Secretary General of the Council of Europe.

In his speech, the Secretary General of the Council of Europe summed up the moment, stating that „*for the first time, a dedicated international tribunal is being created to address the crime of aggression. Established within the Council of Europe, this tribu-*



nal will hold to account those who have used force in violation of the UN Charter, applying international law without double standards and reaffirming that Europe's security will not rest on silence or impunity – but on law, principle, and action” [5].

It should be noted that Russia is not part of the group of states that have ratified the Statute of the International Criminal Court, and that it withdrew from the Council of Europe in 2022 (a few hours before the exclusion vote was to take place).

The novelty that this tribunal brings to the table is that, to date, no international criminal judicial institution, regardless of its form of constitution, has investigated and proposed criminal sanctions for those who violate the UN Charter [4], a Charter whose purpose was to repress any act of aggression or violation of peace and to achieve, by peaceful means and in accordance with the principles of justice and international law, the settlement or resolution of international disputes or situations that could lead to a violation of peace – Article 1(1) of the UN Charter.

Criminal punishment involves identifying those responsible for violating the sovereignty, independence, and territorial integrity of any other member state, namely those who planned the occupation of another UN member state – heads of state, heads of government, military leaders, politicians.

The crime being investigated in this new international judicial structure is the crime of aggression – an act for which no one was held accountable.

Although it is a structure established under the Council of Europe – whose members are states in the region – its jurisdiction extends beyond European citizens. Any state that agrees to sign the agreement, is interested in seeing justice done in matters of aggression, and participates financially and by proposing candidates for prosecutors or judges can join as a founder or member.

For those unfamiliar with international legal mechanisms, we will explain below why the crime of aggression cannot be investigated by the International Criminal Court in The Hague, even though it is mentioned in Article 5 of the Rome Statute.

When the Rome Statute was adopted to include the crime of aggression in the category of core crimes, all states agreed that we are facing a „*supreme offense*” that threatens the existence of peace and the security of humanity as a whole.

While introducing the crime was easy, the difficulty arose when it came to establishing its constituent elements. The reason? Simple, yet complex: its pronounced political nature, with the active subject being restricted to a qualified one, namely the political and military leaders at the top of the state hierarchy, and the state itself being qualified as a „*criminal state*”.

The definition of this crime was made after a long period of discussions, which began in the 1950s, resumed in 1967, and ended in 1974, when

the UN Special Commission was able to present a negotiated text of the definition of aggression to the UN General Assembly [2, p.258-273].

Resolution No. 3314 (XXIX) of December 14, 1974, was adopted by the General Assembly, and Article 1 defined the concept of aggression. The adopted definition was formulated in general terms, which led to the need to analyze each situation individually, but also to investigate other aspects.

All these major shortcomings meant that the crime of aggression was only listed in theory in the Rome Statute, with practical application being postponed until the crime was defined (in accordance with the provisions of Articles 121 and 123 of the Statute).

It seemed that this issue of amending the Statute of the Court and defining aggression, as well as the conditions under which the ICC would exercise its jurisdiction, could not be harmonized anytime soon.

Several decades passed before, at the Kampala Meeting in 2010, after long and difficult discussions, a consensus was reached and the ICC Statute was revised, adopting Articles 15 bis and 15 ter, which define the conditions under which the ICC exercises jurisdiction over the crime of aggression [2, p.268].

This regulation opened the Court's jurisdiction for this crime only after July 17, 2018, according to a complicated mechanism found in Articles 15 bis and 15 ter.

It should also be noted that Russia and Ukraine were not signatories to the ICC Statute at the time of the revision.

Russia also participated in this meeting, at that time as an observer. It was led by President Dmitry Medvedev (May 7, 2008 – May 7, 2012), who is a lawyer and university professor, teaching civil law and Roman law at the Faculty of Law in St. Petersburg. At that time, a definition of aggression was adopted for the Statute of the International Criminal Court, a definition with which Russia agreed... Fifteen years later, this definition is being challenged!

Why is this regulation important in international criminal law?

The answer is that international humanitarian law does not classify all crimes committed during wartime as war crimes.

In the investigation of the crime of aggression, the criminal liability of state leaders may also be established. This crime is a crime of leadership, so they may be held accountable for the killing of soldiers and civilians resulting from an unprovoked attack, even if these deaths were the result of an action that would be acceptable under the rules of war.

This can resolve the false perception of legal and moral equivalence between the aggressor and the victim. Russia's crime of aggression against Ukraine could also implicate other heads of state – Belarus and North Korea – who have also become co-aggressors.

Ukraine signed the Rome Treaty on January 20, 2000, but officially ratified it on August 21, 2024, and the country's president signed the ratification law on August 24, 2024. The instruments of ratification were deposited with the UN on October 25, 2024.

In accordance with the provisions of Article 126 of the Statute, the treaty entered into force on January 1, 2025, at which point Ukraine became the 125th State Party, with the clarification made in the declaration invoking Article 124, which excludes the jurisdiction of the Court for its own citizens for war crimes for a period of seven years (Article 8).

However, on April 17, 2014, Ukraine submitted a declaration accepting the jurisdiction of the ICC for crimes committed on its territory between November 21, 2013, and February 22, 2014, in accordance with Article 12(3) of the Statute, and on 8 September 2015, it submitted a second declaration accepting the jurisdiction of the ICC for crimes committed since 20 February 2014 for an unlimited period.

The two declarations allowed for preliminary examinations covering the war in Donbas and the annexation of Crimea.

Temporary acceptance (Article 12(3)) allows a non-member state of the ICC to recognize the jurisdiction of the court for certain crimes, without other rights conferred by the Statute on states parties.

After January 1, 2026, Ukraine will have all the rights of states parties.

Therefore, looking at the chronology of Ukraine's relationship with the ICC and the provisions of the Statute, this new jurisdictional structure could have the general vocation to exercise its jurisdiction for acts committed after July 17, 2018, but another provision makes it impossible for the ICC to investigate from the perspective of the crime of aggression – Article 15 bis, paragraph 5, of the Statute – which provides that when the Court is referred to by states, as in the present case, the Court shall not exercise jurisdiction over the crime of aggression committed by citizens of a state that is not a party to the Statute.

What does this mean? Russia, as we have shown, is not a party to the ICC Statute, so the ICC cannot exercise jurisdiction over citizens of a state that is not a party to it, the case being blocked by this provision.

There could be a remedy to this blockade: the intervention of the UN Security Council, as there is no barrier to this alternative.

Following the logical thread of the hypothesis, in order for there to be a referral for the initiation of investigations, we encounter another, even greater impediment: the composition of the Council and the veto power of its permanent members. Russia is a permanent member with veto power and, without speculating, it is obvious that it will not vote in favor.

At this point of the discussion, it becomes clear how the situation could be resolved: by establishing a special international criminal tribunal with strict

jurisdiction to investigate international crimes in Ukraine.

Despite the political will of states to sanction such abuses in international relations, there is and has been a fear that the establishment of a Special Criminal Court with full jurisdiction (all crimes without statute of limitations) in this situation against Russia – a permanent member of the Security Council with veto power – could set a dangerous precedent for other permanent members, and let's not forget Iraq!

A compromise was reached, with Ukraine, the Baltic states, and Poland agreeing to accept this tribunal for the crime of aggression.

One important thing must be emphasized. Any act brought before a judge must be proven. The crime of aggression has not been investigated to date, so in 2023, experts launched at Eurojust – the International Criminal Prosecution Center for the Crime of Aggression – which is a unique judicial coordination platform dedicated to supporting national investigations into the crime of aggression related to the war in Ukraine.

Through the ICPA, it has been ensured that the evidence necessary for the prosecution of those responsible for the crime of aggression in accordance with international standards will not be lost. The ICPA is made up of representatives from Ukraine, Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, and Romania [2, p.72-73].

They were joined by a special prosecutor from the US, who's an expert in violent crime, and the ICC prosecutor's office sent people to be part of the ICPA.

The center is funded by the European Commission's Foreign Policy Instruments Service (FPI), contributions from some countries, and the US State Department.

Since we have shown that Romania is part of the ICPA, let us mention the statement by the Prosecutor General of Ukraine regarding our country's participation: *„I appreciate the effort and involvement of the Romanian prosecutors who took ex officio action on crimes against humanity in connection with the Russian Federation's attack on Ukraine. Romania is an important partner for us, as evidenced by the valuable contributions made through CICED – Core International Crimes Evidence Database, representing evidence administered in the investigation opened in that country”* [1].

The Military Prosecutor's Office played an important role in this area.

The discussions were successful, with agreement reached on the establishment of a special tribunal to investigate crimes of aggression against Ukraine.

It must be stated plainly that the decision to establish this tribunal was political in nature, with the active involvement of the Council of Europe. However, the establishment of this tribunal has been achieved, but we must also say here, having read and analyzed its statute, that it is not without procedural constraints.



We refer to the provisions of Article 23(5), which concern the active subject of the crime of aggression: a head of state, head of government, or minister cannot be brought to trial if they are in office or until the Special Tribunal receives a corresponding waiver; if they have immunity, the case will be suspended.

It can be said that this tribunal, through the agreed method of exercising its jurisdiction and through the provisions on the trial of subjects, combines two distinct but very sensitive issues of interpretation, namely trials *in absentia* and immunity, which either exist or do not exist.

The statute recognizes the immunity of the head of state, the prime minister, and the foreign minister (Art. 23, para. 5) before the International Tribunal – it would be natural that criminal proceedings against them could not be exercised either *in personam* or *in absentia*. From a legal point of view, in relation to the situation in international criminal law, this remains debatable. We will not expand on this topic here, as it requires a lot of space [2, p. 90-101].

The signal that certain dictators (V. Putin, Al. Lukashenko, Kim Jong-un) are granted immunity before an International Tribunal sends a dangerous message, because they are autocrats for life in their countries, providing a model for avoiding justice.

The Statute provides that a case may be tried in the absence of the accused (Article 28), but for persons who do not enjoy immunity, other than the head of state, prime minister, and foreign minister, and such a trial would diminish the power of example and the value and legitimacy of the process. We have such a precedent *in absentia* at the Special Tribunal for Lebanon [2, p. 207-280].

It is worth mentioning another aspect that was regulated outside the treaty on the special tribunal, namely that an official register of damage caused by the war in Ukraine has been launched. It is established under the auspices of the Council of Europe and aims to collect claims for compensation, which as of June 26, 2025, amounted to 34,000 such claims.

Russia is not part of this initiative, and its reaction to the announcement made by the signatory countries was furious: „*For us, the activities and decisions of this body will be null and void, and we will also consider any country's accession to this tribunal as a hostile move, reflecting a desire to aggravate the current crisis surrounding Ukraine rather than to resolve it.*”

We will not analyze the statutory provisions in detail, but will limit ourselves here to drawing a few conclusions:

- Once again, it has been proven that when there is political will, a consensus can be reached emphasizing that the path to international criminal justice is open.
- Even if the outcome of such an endeavor is quite distant, and holding the guilty parties

accountable will be difficult to achieve, it shows us and the leaders of states that they must refrain from pushing the limits of international regulations that have guaranteed and maintained peace for several decades;

- Last but not least, the victims can hope that they will not be forgotten and that there is international solidarity in achieving justice.

Bibliographical references

1. Centrul Internațional pentru Urmărirea Penală a Crimei de Agresiune împotriva Ucrainei (ICPA). <https://www.mpublic.ro/ro/content/un-de-la-lansarea-centrului-interna%C8%9Bional-pentru-urm%C4%83rirea-penal%C4%83-crimei-de-agresiune> (visited 19.09.2025).
2. Cosneanu Gh. *Drept internațional penal. Crima și infracțiunea internațională*. Vol. I: Partea generală. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2022. 400 p.
3. Cosneanu Gh. *Drept internațional penal. Jurisdicția penală internațională*. Vol. II: Partea specială. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2023. 532 p.
4. Charter of the United Nations of 26 June 1945 – Official Gazette of Romania of 26 June 1945. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/19362> (visited 19.09.2025).
5. Council of Europe. Key Events and Meetings. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/president-zelenskyy-and-council-of-europe-secretary-general-beret-to-sign-agreement-on-special-tribunal-for-aggression-against-ukraine#:~:text=President%20Volodymyr%20Zelenskyy%20and%20Secretary,for%20the%20Crime%20of%20Aggression> (visited 19.09.2025).
6. Law 05/L – 053/2015 on Special Chambers and the Special Prosecutor's Office. https://www.scp-ks.org/sites/default/files/public/05-l-053_a.pdf (visited 19.09.2025).
7. Resolution 2330(XXII) of 18.12.1967 of the UN General Assembly. <https://unispal.un.org/pdfs/7B5760D830995C2F8525732C004C4751.pdf> (visited 17.09.2025).
8. Resolution 2391(XXII) of 26.11.1968 on the non-applicability of statutory limitations to war crimes and crimes against humanity. https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_23_91-Eng.pdf (visited 17.09.2025).
9. Resolution 260(III)/December 9, 1948 – Convention on Genocide. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf (visited 17.09.2025).
10. Resolution 3314(XXIX) of 14.02.1974 on the definition of aggression. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/da/da_ph_e.pdf (visited 17.09.2025).
11. Resolution No. 958/December 1, 1946 of the UN General Assembly and the Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (visited 17.09.2025).
12. Rotariu I. Crime of aggression in the view of the United Nations, in the statute of the International Military Tribunal at Nuremberg and in the statute of the International Criminal Court. Theoretical and practical issues. In: *Revista Pro Lege*, 2023, nr.2, p.171-192.
13. Sands P. Every person is capable of terrible things. <https://www.veridica.ro/interviews/philippe-sands-every-person-is-capable-of-terrible-things> (visited 18.09.2025).



CZU: 343.8

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).05)

IMPLEMENTAREA RECOMANDĂRILOR EUROPENE PRIVIND PROTECȚIA PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE

**Victoria OJOG,***absolventă INJ, candidată
la funcția de judecător*<https://orcid.org/0009-0003-9649-1501>**Dionisie SPÎNU,***absolvent INJ, candidat la funcția
de procuror*<https://orcid.org/0009-0002-8838-1567>

SUMAR

Articolul dat analizează importanța protecției drepturilor fundamentale ale persoanelor private de libertate, în special prevenirea torturii și tratamentelor inumane sau degradante. Sunt abordate mecanismele internaționale și naționale, precum Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Mecanismul Național de Prevenire a Torturii din Republica Moldova, pentru îmbunătățirea condițiilor de detenție. De asemenea, este examinat rolul esențial al jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în garantarea drepturilor celor aflați în detenție. Se subliniază importanța implementării recomandărilor internaționale și necesitatea unui cadru legislativ mai clar pentru protecția eficientă a deținuților. Autorii încheie articolul cu sugestii de implementare mai fermă a recomandărilor europene și clarificarea cadrului legislativ privind protecția efectivă a deținuților.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, detenție, tortură, tratament inuman, tratament degradant, recomandări internaționale, condiții de detenție, accesul la îngrijire medicală, siguranța în închisori, resocializare.

Introducere

Așa cum afirma Nelson Mandela în autobiografia sa *Long Walk to Freedom*, nimeni nu cunoaște cu adevărat o națiune până când nu a văzut cum își

IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN RECOMMENDATIONS ON THE PROTECTION OF PERSONS DEPRIVED OF LIBERTY

SUMMARY

The article examines the importance of protecting the fundamental rights of persons deprived of liberty, with a particular focus on preventing torture and inhuman or degrading treatment. It discusses both international and national mechanisms, including the European Committee for the Prevention of Torture and the National Mechanism for the Prevention of Torture in the Republic of Moldova, which aim to improve detention conditions. The study also highlights the importance of the case-law of the European Court of Human Rights in safeguarding detainees' rights. It concludes with a call for a stronger implementation of European recommendations and for a clearer legislative framework to ensure the effective protection of detainees.

Key-words: human rights, detention, torture, inhuman treatment, degrading treatment, international recommendations, detention conditions, access to medical care, prison safety, social reintegration.

tratează deținuții. Această reflecție subliniază importanța respectării drepturilor fundamentale ale omului în mediul penitenciar, temă tot mai prezentă în discursul public și politic, atât la nivel național, cât și internațional.

Problemele ce țin de siguranța persoanelor aflate în detenție au devenit din ce în ce mai vizibile în spațiul public și instituțional. Instituțiile penitenciare nu trebuie privite exclusiv ca locuri de sancționare, ci și ca medii în care drepturile fundamentale ale omului, inclusiv dreptul la integritate fizică și psihică, dreptul la un tratament uman și protecția împotriva abuzurilor, trebuie garantate și respectate.

Lucrarea de față se concentrează pe tema *mediul sigur al persoanelor private de libertate*, fiind motivată de necesitatea unei analize a condițiilor de detenție din Republica Moldova, cu un accent special pe vizita ad-hoc efectuată de delegația Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante (în continuare – CPT), în perioada 3-12 iunie 2025.



Scopul acestei vizite a fost de a examina tratamentul și condițiile de detenție ale persoanelor aflate în închisoare [23].

Totodată, cercetarea este motivată de preocupările ce țin de securitatea internă, riscurile de violență, precum și de climatul psihosocial existent în închisori. Conform rapoartelor Consiliului Europei și hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare - CtEDO), Republica Moldova se confruntă cu numeroase provocări (supraaglomerarea, violența în penitenciare) în ceea ce privește tratamentul aplicat persoanelor private de libertate și condițiile generale de detenție.

Ne-am asumat scopul să adoptăm o abordare preventivă și orientată spre protecție, nu una sancționatorie, analizând modul în care autoritățile naționale cooperează cu instituțiile internaționale și implementează recomandările formulate. Cercetarea se bazează pe analiza documentelor oficiale ale CPT, pe jurisprudența CtEDO și rapoartele publice ale Mecanismului Național de Prevenire a Torturii (MNPT), având ca obiectiv identificarea unor modele de bună practică și a recomandărilor aplicabile contextului național.

Prin această lucrare se urmărește contribuirea la înțelegerea profundă a necesității unui echilibru între securitate, umanitate și integrarea socială în mediul penitenciar, ca fundament al unui sistem de justiție penală echitabil și eficient.

Analiză și dezbateri

Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante oferă definiția torturii în articolul 1 și stabilește obligații-cheie pentru statele părți. Acestea includ prevenirea, investigarea și sancționarea actelor de tortură, precum și luarea de măsuri pentru protecția victimelor [5].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice reafirmă interdicția absolută a torturii. Articolul 7 prevede că „*nimeni nu va fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. În special, este interzis ca o persoană să fie supusă, fără consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice*”.

Subsidiar, articolul 10 din același pact stipulează că „*orice persoană privată de libertate va fi tratată cu umanitate și cu respectarea demnității inerente ființei umane*” [9].

La nivel regional, sistemul Consiliului Europei, Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare - CEDO) consacră, în articolul 3, interzicerea absolută a torturii și a tratamentelor inumane sau degradante: „*nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante*” [3].

Este important de menționat că această prevedere are un caracter absolut, ceea ce implică faptul că nu poate face obiectul niciunei derogări, indiferent de circumstanțe, inclusiv în situații de război, amenințări grave la adresa ordinii publice sau stări de urgență.

Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane ori Degradante (în continuare - CEPT) instituie un mecanism preventiv unic la nivel internațional [4]. Prin intermediul CPT, sunt efectuate vizite periodice și ad-hoc în statele membre ale Consiliului Europei, precum și în state nemembre, dar care au ratificat Convenția, cu scopul de a examina modul în care sunt tratate persoanele private de libertate și de a formula recomandări menite să prevină apariția rețelilor tratamente.

CPT a fost înființat în temeiul Convenției Europene pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane ori Degradante a Consiliului Europei. Din denumirea completă a CPT, dar și din conținutul de bază al acestui instrument internațional, reiese că acesta acoperă nu doar tortura, ci și o multitudine de situații care ar putea echivala cu tratamente sau pedepse inumane ori degradante.

Conform articolului 8 din CEPT, Comitetul European are misiunea de a monitoriza tratamentele aplicate persoanelor private de libertate și de a evalua condițiile de detenție. Astfel, Comitetul trebuie să realizeze vizite periodice în statele semnatare, având drept scop prevenirea torturii și a altor forme de tratamente inumane sau degradante.

Pe parcursul acestor misiuni, CPT are responsabilitatea de a verifica respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor aflate în detenție, incluzându-le pe cele legate de integritatea fizică și psihică. În acest sens, Comitetul poate solicita informații complete despre locurile de detenție și poate analiza diverse aspecte ale condițiilor de detenție, incluzând supraaglomerarea, igiena, accesul la îngrijire medicală și condițiile de hrană.

Este de menționat că sfera CPT cuprinde nu doar instituțiile penitenciare aflate în subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor, în care sunt deținute persoanele condamnate, ci și izolatoarele de detenție provizorie aflate în subordinea Inspectoratului General al Poliției, reglementate de Ordinul Șefului Inspectoratului General al Poliției nr. 380/2019, în care, la momentul actual, funcționează 14 izolatoare. De asemenea, fac parte din sfera CPT și izolatoarele de urmărire penală ale Administrației Naționale a Penitenciarelor, spitalele psihiatrice, centrele de reeducare, centrele pentru imigranți, adăposturile sociale etc.

Astfel, constatăm că Republica Moldova a ratificat mai multe instrumente internaționale care asigură un cadru normativ bine definit și garanții pentru protecția drepturilor fundamentale ale persoanelor private de libertate. Aceste garanții

impun respectarea integrității fizice și psihice a deținuților, având ca scop prevenirea abuzurilor și asigurarea unui tratament uman în instituțiile penitenciare, în alte locuri privative de libertate sau în locuri unde sunt deținute persoane. Ele reglementează condițiile de detenție și interzic orice formă de rele tratamente.

Totuși, problema principală care se pune este dacă aceste garanții sunt respectate în practică, creând astfel un mediu sigur pentru persoanele private de libertate. Deși cadrul legislativ este bine definit, există semne că implementarea acestuia nu se reflectă întotdeauna în realitatea din penitenciare.

Raporturile independente semnalează frecvent probleme, cum ar fi supraaglomerarea, condițiile de igienă precare, lipsa accesului adecvat la îngrijire medicală și violențele între deținuți. Aceste deficiențe nu sunt întotdeauna o consecință a lipsei unui cadru juridic, ci mai degrabă a dificultății autorităților de a pune în aplicare recomandările și reglementările existente [30].

În același timp, tendințele evidențiate în rapoartele naționale subliniază existența unor probleme care afectează în mod semnificativ condițiile de detenție [12, p.6].

Prin Legea nr. 66 din 30 martie 2006, Republica Moldova a ratificat Protocolul Opțional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante (în continuare – OPCAT) [7]. Acest protocol a fost adoptat la 18 decembrie 2002 în cadrul celei de-a 57-a Sesiuni a Adunării Generale a ONU prin Rezoluția A/RES/57/1-99 [27]. Scopul principal al adoptării OPCAT reprezintă prevenirea torturii și a relelor tratamente prin introducerea sistemului vizitelor regulate în locuri de detenție în jurisdicția și controlul statelor, care l-au ratificat [28].

De asemenea, potrivit art. 3 din OPCAT și în baza Legii nr. 52 din 3 aprilie 2014, în anul 2016 a fost instituit Consiliul pentru prevenirea torturii (în continuare – CpPT), în calitate de Mecanism Național de Prevenire a Torturii, alcătuit din șapte membri [6].

Principalele probleme constatate de către CpPT în raportul anual din 2023 evidențiază deficiențe sistemice în instituțiile de detenție, poliție, spitale psihiatrice și centre sociale. Printre acestea se numără lipsa examinării medicale reale a deținuților, rețineri ilegale, tratamente inegale în penitenciare, condiții precare de detenție, influența subculturii infracționale, lipsa infrastructurii adaptate pentru persoanele cu dizabilități și condiții improprii în instituții etc. La toate aceste deficiențe se adaugă lipsa unor mecanisme eficiente de depunere a plângerilor, interacțiune redusă cu exteriorul și un deficit de personal calificat, ceea ce afectează siguranța, integritatea și demnitatea persoanelor private de libertate sau internate în instituții de stat [10].

În ceea ce privește raportul anual al CpPT pentru anul 2024, acesta nu a fost publicat pe pagina web a instituției [8] la momentul elaborării prezentei lucrări.

În urma vizitei ad-hoc efectuate în Republica Moldova de către delegația CPT, în perioada 5-13 decembrie 2022, au fost constatate probleme în ceea ce privește serviciile medicale din penitenciare, condițiile de detenție, influența ierarhiei informale [24].

Astfel, CPT a constatat probleme în penitenciarele din Republica Moldova, inclusiv menținerea ierarhiei informale a deținuților, care favorizează abuzurile, intimidarea și violența. Liderii informali beneficiază de privilegii nejustificate și influențează negativ noii deținuți. Deținuții vulnerabili (cu boli mintale, dependențe sau infracțiuni sexuale) nu sunt protejați eficient, iar cererile de segregare (conform articolului 206 din Codul de executare) nu sunt tratate confidențial [11].

Una dintre principalele deficiențe constatate de CPT este lipsa de personal medical calificat, în special de medici generalști, psihiatri și asistenți medicali, ceea ce afectează grav dreptul la sănătate al deținuților. CPT a remarcat că, în unele instituții, personalul existent era nevoit să desfășoare activități medicale care depășesc competențele lor profesionale, din cauza posturilor vacante [11]. Totodată, CPT a identificat lipsuri în ceea ce privește echipamentele medicale: în toate penitenciarele vizitate lipsea oxigenul medical, iar defibrilatoarele fie nu funcționau, fie nu erau disponibile. Documentarea medicală a leziunilor suferă de neconformități: nu toate declarațiile deținuților privind originea leziunilor erau înregistrate, iar în unele cazuri lipseau fotografiile necesare pentru o documentare completă. Prescrierea tratamentului de substituție cu opioizi (OAT) se face cu întârziere, din cauza faptului că doar psihiatrul poate iniția tratamentul, ceea ce crește riscul apariției simptomelor de sevraj la noii admiși [11].

Cât privește standardele CPT privind asistența medicală în penitenciare, începând cu anul 1993, a fost adoptat un set de standarde ce cuprind două concepte-cheie: 1) *un nivel inadecvat al asistenței medicale poate conduce rapid la situații care intră sub incidența termenului „tratament inuman și degradant”*; 2) *serviciul de asistență medicală dintr-o anumită unitate poate juca un rol important în combaterea relelor tratamente, atât în unitatea respectivă cât și în alte părți (în special, în unitățile de poliție)* [25].

În acest sens, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a elaborat *Recomandarea R (98) 7 către statele membre cu privire la aspectele etice și organizatorice ale asistenței medicale în penitenciare, 1998* [14]. De asemenea, Biroul regional european al Organizației Mondiale a Sănătății a aprobat ghiduri și lucrări, precum *OMS: Penitenciarele și sănătatea, 2014* [29].



Efectele recomandărilor CPT și altor instituții internaționale, atunci când sunt implementate corect, vor duce la îmbunătățirea semnificativă a condițiilor de detenție din Republica Moldova, sporind siguranța și protecția deținuților. Aceste schimbări vor avea un impact direct asupra siguranței și bunăstării lor, dar și asupra eficienței procesului de reintegrare socială. Legislația internațională oferă cadrul necesar, iar implementarea efectivă depinde de o cooperare strânsă între autoritățile naționale și organisme internaționale.

Pe de altă parte, se constată că neîndeplinirea recomandărilor CPT conduce la consecințe extrem de grave, în special în ceea ce privește informația Administrației Naționale a Penitenciarelor cu privire la decesul deținutului din data de 6 iunie 2025. În cazul deținutului, erau aplicate prevederile articolului 206 din Codul de executare al Republicii Moldova, referitoare la „asigurarea securității personale a condamnaților”, iar persoanele cu funcții de răspundere aveau obligația de a întreprinde măsuri imediate pentru asigurarea securității condamnatului [2].

În cauza *Kudla împotriva Poloniei*, CtEDO a menționat că „statul trebuie să asigure că..., luând în considerare cerințele practice ale detenției, sănătatea și bunăstarea (unui deținut) sunt asigurate în mod adecvat, printre altele, prin acordarea asistenței medicale necesare” [19, § 94].

În ceea ce privește detenția unei persoane grav bolnavă în condiții materiale și medicale inadecvate, aceasta poate, în principiu, să constituie un tratament contrar articolului 3. Acest aspect a fost constatat și în jurisprudența CtEDO, în cauzele *Doronceanu împotriva României* [17 § 75], *Gülay Çetin împotriva Turciei* [18, § 101] și altele.

CtEDO a stabilit în jurisprudența sa că tratamentul medical acordat în unitățile penitenciare trebuie să fie corespunzător, adică la un nivel comparabil cu cel pe care autoritățile statului s-au angajat să îl asigure populației în ansamblu. Totuși, acest lucru nu înseamnă că fiecărei persoane private de libertate trebuie să i se garanteze același nivel de tratament medical care este disponibil în cele mai bune centre de sănătate din afara penitenciarelor. Atunci când tratamentul nu poate fi instituit la locul detenției, trebuie să fie posibilă transferarea deținutului la spital sau la o unitate specializată [22].

În această ordine de idei, nu putem trece cu vederea cauza *Cosovan împotriva Moldovei*, în care au fost confirmate probleme sistemice în mediul carceral. Curtea a constatat deficiențe grave în acordarea asistenței medicale reclamantului, care suferea de o boală gravă. Spitalul-penitenciar în care a fost tratat nu era acreditat oficial, ceea ce ridică dubii cu privire la capacitatea acestuia de a oferi îngrijiri corespunzătoare. De asemenea, tratamentele prescrise nu au fost urmate integral, iar

anumite consultații necesare au fost amânate. Astfel, Curtea a apreciat că aceste deficiențe în asistența medicală constituie o încălcare a drepturilor reclamantului, întrucât sunt contrare și incompatibile cu standardele prevăzute de Convenție [16].

Prin urmare, articolul 3 din CEDO impune statului obligația de a proteja starea fizică bună a persoanelor private de libertate, acordându-le, între altele, îngrijirile medicale necesare [20, § 178].

Astfel, din jurisprudența menționată rezultă că menținerea în detenție a persoanelor care suferă de afecțiuni ce le pun viața în pericol sau a căror stare de sănătate este, pe termen lung, incompatibilă cu viața carcerală poate constitui un tratament inuman și degradant. Din aceste considerente, se impune adoptarea unor *măsuri alternative*, precum eliberarea condiționată din motive umanitare, în vederea internării într-un spital sau a plasării într-un azil.

În ceea ce privește condițiile materiale de detenție, CPT a constatat condiții precare în penitenciarele din Republica Moldova. Deși s-au făcut unele renovări la Penitenciarul Chișinău (celule, unitatea medicală, bucătărie), multe spații rămân degradate, supraaglomerate (sub 4 m²/persoană), murdare și insuficient ventilate. Celulele din subsolul Blocului 2 sunt înguste, fără lumină naturală.

În penitenciarele Brănești și Cricova, grupurile sanitare comune sunt într-o stare igienică proastă, iar numeroși deținuți sunt nevoiți să trăiască în condiții mizere, în timp ce alții sunt privilegiați, favorizați, beneficiază de celule amenajate la standarde superioare cu camere luxoase. Deținuții nu primesc suficiente produse de igienă. Persoanele cu dizabilități sunt cazate în spații inadecvate, fără acces autonom la toaletă sau duș. Mulți deținuți, inclusiv minorii, nu au acces la activități utile. În consecință, CPT a recomandat asigurarea celor 4 m²/persoană, condiții egale pentru toți, igienă corespunzătoare, sprijin pentru deținuții cu dizabilități și implicarea tuturor în activități zilnice utile [30].

Regulile penitenciare europene, adoptate de Comitetul de Miniștri la 11 ianuarie 2006 în timpul celei de a 952-2 reuniuni a Miniștrilor Delegați [13], precum și Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (Regulile Nelson Mandela), adoptate de Adunarea Generală a ONU la 27 decembrie 2015, reprezintă un set de standarde internaționale cu caracter general, care stabilesc modul în care deținuții trebuie tratați în sistemul penitenciar [31].

Una dintre problemele condițiilor de detenție, constatată de delegația CPT în urma vizitei ad-hoc efectuate în Republica Moldova în perioada 5-13 decembrie 2022, precum și 3-12 iunie 2025, a fost supraaglomerarea. În acest sens, CPT a făcut o declarație privind standardele sale într-o publicație intitulată „Spațiul de locuit pentru fiecare deținut în unitățile penitenciare: standardele CPT” [26]. Astfel, standardul minim stabilit de CPT pentru

spațiile de locuit în unitățile penitenciare este de 6 m² de spațiu de locuit pentru o celulă individuală, la care se adaugă instalația sanitară; 4 m² de spațiu de locuit pentru fiecare deținut într-o celulă colectivă, plus o instalație sanitară complet compartimentată; cel puțin 2 metri între pereții celulei; cel puțin 2,5 metri între podea și tavanul celulei.

Potrivit informațiilor din declarația CPT privind standardele sale, cerințele minime sunt următoarele:

- 2 deținuți: cel puțin 10 m² (6 m² + 4 m² - spațiu de locuit + anexă sanitară);
- 3 deținuți: cel puțin 14 m² (6 m² + 8 m² - spațiu de locuit + anexă sanitară);
- 4 deținuți: cel puțin 18 m² (6 m² + 12 m² - spațiu de locuit + anexă sanitară);

Chiar dacă standardele internaționale s-au limitat la afirmații cu caracter general în ceea ce privește condițiile materiale, informațiile furnizate prin rapoartele sale i-au permis Curții să interpreteze articolul 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Astfel, în cauza *Muršić împotriva Croației*, CtEDO a menționat că spațiul mai mic de 4 m² poate ridica o problemă în temeiul articolului 3 din CEDO și că mai puțin de 3 m² constituie o prezumție de încălcare a articolului 3 din CEDO [21, § 110 și 124]. Încălcarea articolului 3 (aspect material) a fost constatată recent de către CtEDO în cauza *Clipea și Grosu împotriva Moldovei*, în care a specificat că condițiile materiale dintr-un spital de psihiatrie în perioada unui tratament considerat a fi involuntar pot constitui tratament inuman sau degradant [15].

Cât privește vizita ad-hoc efectuată de delegația CPT în perioada 3-12 iunie 2025, al cărei scop a fost examinarea tratamentului și condițiilor de detenție ale persoanelor aflate în închisoare, în observațiile preliminare, membrii delegației au exprimat pentru prima dată anumite aspecte de încălcare a principiului cooperării. De asemenea, au fost identificate probleme ce țin de condițiile de detenție, în special supraaglomerarea în sectoarele de tip *baracă*, leziunile corporale suferite de deținuți, precum și amenințările și intimidările la adresa membrilor CPT provenite din partea așa-numitelor *caste suparioare*.

În aceste circumstanțe, ne exprimăm îngrijorarea față de împiedicarea cooperării delegației CPT cu autoritățile naționale. Aceasta din urmă constituie o parte esențială a activității CPT, întrucât scopul primordial este de a proteja persoanele private de libertate și nu de a condamna abuzurile comise de diferite state.

Finalmente, se menționează că, potrivit prevederilor art. 61 alin. (2) din Codul penal, *pedeapsa are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea și resocializarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților cât și a altor persoane*” [1].

Acest obiectiv trebuie să fie realizat în conformitate cu principiile drepturilor fundamentale ale omului și să reflecte normele internaționale în domeniul drepturilor deținuților.

De asemenea, în raport cu recomandările internaționale, inclusiv cele ale CPT și CtEDO, este imperativ ca statul să implementeze măsuri de prevenire a abuzurilor, asigurându-se că nu doar pedeapsa este aplicată, ci și reintegrarea efectivă a condamnatului în societate. Astfel, respectarea principiilor de umanitate și demnitate în procesul de detenție este esențială pentru îndeplinirea scopului menționat în art. 61 alin. (2) din Codul penal.

Concluzii și recomandări

Drept rezultat al studiului efectuat, redăm *infra* următoarele recomandări:

1. *Implementarea mai fermă a recomandărilor internaționale*, inclusiv cu clarificarea cadrului legislativ pentru protecția efectivă a deținuților. De asemenea, este necesară clarificarea și întărirea cadrului legislativ național, astfel încât să se asigure condiții adecvate de detenție și să se prevină încălcările drepturilor fundamentale ale deținuților.
2. Este necesar ca autoritățile moldovenești să elaboreze o strategie detaliată, cu termene concrete, pentru combaterea ierarhiei informale și prevenirea violenței în închisori. Implementarea acesteia trebuie să implice segregarea liderilor informali și monitorizarea strictă a interacțiunilor acestora cu ceilalți deținuți.
3. *Asigurarea unor condiții minime de spațiu și igienă*: fiecare persoană aflată în detenție trebuie să beneficieze de un spațiu minim de 4 m², iar toaletelor comune trebuie să li se acorde atenție deosebită în ceea ce privește curățenia și igiena. De asemenea, condițiile de întreținere a celulelor trebuie îmbunătățite constant pentru a respecta standardele internaționale.
4. *Acces rapid la tratament și confidențialitate medicală*: deținuții trebuie să aibă acces rapid și continuu la tratamente medicale, inclusiv la terapii pentru dependente, fără a depinde exclusiv de personalul psihiatric. În plus, confidențialitatea consultațiilor medicale trebuie garantată, iar agenții de penitenciare nu trebuie să fie prezenți în timpul consultațiilor.
5. *Creșterea numărului de angajați și instruirea acestora*: autoritățile trebuie să recruteze și să instruiască personal suplimentar pentru a asigura o supraveghere constantă, inclusiv noaptea, în zonele de detenție. Acest lucru presupune eliminarea programului de lucru de 24 de ore pentru corpul agenților de penitenciare și asigurarea unui număr corespunzător de angajați.
6. *Fiecare deținut să fie informat clar și complet* despre opțiunile de protecție, inclusiv în scris,



și să aibă acces liber la măsuri de protecție confidențiale, fără a fi descurajat sau amenințat cu represalii de către personalul penitenciar.

7. *Implementarea unui sistem de monitorizare continuă*: autoritățile trebuie să implementeze un sistem de monitorizare și raportare transparentă a progreselor în implementarea măsurilor recomandate de CPT, cu informarea periodică a Comitetului despre evoluțiile și rezultatele obținute.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74 (republicat).
2. Comunicat din 07.06.2025 privind incidentul de la Penitenciarul nr.6 - Soroca. <https://www.penitenciar.gov.md/randomcomunicat-privind-incidentul-de-la-penitenciarul-nr6-soroca-standard-imagecomunicat-privind> (vizitat 24.06.2025).
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.
4. Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante. <https://rm.coe.int/16806dbac4> (vizitat 14.06.2025).
5. Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10.12.1984. În: *Tratate Internationale*, 1998, nr. 1.
6. Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul). Nr. 52 din 03 aprilie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.110-114.
7. Legea pentru ratificarea Protocolului opțional la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante. Nr.66 din 30 martie 2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 66-69.
8. Oficiul Avocatului Poporului. <https://ombudsman.md/> (vizitat 18.06.2025).
9. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. În: *Tratate Internationale*, 1998, nr. 1.
10. Raport anual de activitate a Consiliului pentru Prevenirea Torturii (Mecanismului Național de Prevenire a Torturii) în anul 2023. <https://ombudsman.md/post-document/raport-anual-2023-privind-prevenirea-torturii-si-a-altor-pedepse-ori-tratamente-cu-cruzime-inumane-sau-degradante-in-republica-moldova/> (vizitat 18.06.2025).
11. Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita ad-hoc în Republica Moldova efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane ori Degradante (2022). <https://rm.coe.int/1680ac59d8> (vizitat 19.06.2025).
12. Raport privind vizita preventivă și de monitorizare efectuată la Penitenciarul nr.4 - Cricova din cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor la data de 14-15 septembrie 2022. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/01/12-9-72-2451-2452-ANP-raport-monitorizare-P-4-Cricova-din-14-15.09.22.pdf> (vizitat 16.06.2025).
13. Recomandarea Comitetului de miniștri ai statelor membre, referitoare la regulile penitenciare europene (Rec(2006)2). <https://rm.coe.int/16804c8d9a> (vizitat 21.06.2025).
14. Recomandarea Comitetului de miniștri ai statelor membre, referitoare la aspectele etice și organizaționale ale asistenței medicale în penitenciare (Rec(98)7). <https://search.coe.int/cm?i=09000016804fb13c> (vizitat 20.06.2025).
15. Speța *Clipea și Grosu c. Moldovei*, hotărârea din 19 februarie 2025. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-238014> (vizitat 26.06.2025).
16. Speța *Cosovan c. Moldovei*, hotărârea din 22 iunie 2022. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216352> (vizitat 25.06.2025).
17. Speța *Doronceanu c. României*, hotărârea din 28.02.2018. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179193> (vizitat 24.06.2025).
18. Speța *Gülay Çetin c. Turciei*, hotărârea din 5 iunie 2013. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116946> (vizitat 24.06.2025).
19. Speța *Kudła c. Poloniei*, hotărârea din 20 octombrie 2000. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920> (vizitat 24.06.2025).
20. Speța *Mozer c. Moldovei și Rusiei*, hotărârea din 23 februarie 2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161055> (vizitat 25.06.2025).
21. Speța *Muršić c. Croației*, hotărârea din 20 octombrie 2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167483> (vizitat 26.06.2025).
22. Speța *Rooman c. Belgiei*, hotărârea din 31 ianuarie 2019. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189902> (vizitat 25.06.2025).
23. Council of Europe anti-torture Committee (CPT) carries out a visit to Moldova, focusing on prisons. <https://www.coe.int/ro/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-cpt-carries-out-a-visit-to-moldova-focusing-on-prisons> (vizitat 13.06.2025).
24. Council of Europe anti-torture Committee (CPT) carries out a visit to Moldova <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-cpt-carries-out-a-visit-to-moldova> (vizitat 18.06.2025).
25. Health care services in prisons: Extract from the 3rd General Report of the CPT, published in 1993. <https://rm.coe.int/16806ce943> (vizitat 19.06.2025).
26. Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards. <https://www.coe.int/en/web/cpt/living-space-prisoners> (vizitat 21.06.2025).
27. Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: resolution / adopted by the General Assembly. https://digitallibrary.un.org/record/481982?utm_source=chatgpt.com&v=pdf (vizitat 17.06.2025).
28. Optional Protocol to the UN Convention against Torture. Implementation Manual. <https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/opcat-manual-english-revised2010.pdf> (vizitat 17.06.2025).
29. Prisons and health. <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289050593> (vizitat 20.06.2025).
30. The CPT and the Republic of Moldova. <https://www.coe.int/ro/web/cpt/republic-of-moldova> (vizitat 16.06.2025).
31. The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf (vizitat 21.06.2025).



CZU: 342:004.8

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).06)

UTILIZAREA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN JUSTIȚIA EUROPEANĂ



Tatiana CIAGLIC,
*formator INJ, membru CSM,
doctorand USM*
<https://orcid>

SUMAR

Articolul de față examinează situația referitoare la utilizarea inteligenței artificiale în domeniul justiției din spațiul european, modul în care sunt reglementate și aplicate practic tehnologiile pe bază de inteligență artificială în diverse aspecte/domenii ale procesului justiției. Un loc aparte este oferit descrierii ample a cadrului instituțional și normativ al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției, cunoașterea și aplicarea cărora este o condiție pentru integrarea țării noastre în Uniunea Europeană. Pe de altă parte, cercetarea propune o viziune asupra perspectivelor utilizării IA în sistemul judecătoresc din țară și oferă recomandări în acest sens bazate pe digitalizarea justiției la etapa actuală.

Cuvinte-cheie: *inteligență artificială, justiție, digitalizare, platforme digitale, sistem informațional, informatizare, tehnologii informaționale.*

Introducere

Accelerarea proceselor de digitalizare la nivel global influențează semnificativ modul de funcționare a sistemelor judiciare. Inteligența artificială (IA), ca parte integrantă a transformării digitale, aduce oportunități reale pentru sporirea eficienței, transparenței și accesibilității justiției. Totodată, IA provoacă sistemele judiciare să reevalueze principiile fundamentale ale dreptului, inclusiv aspectele etice.

Aspectele de utilizarea a IA în Sistemul Informațional Judiciar din Republica Moldova sunt activ discutate, inclusiv public. Drept exemplu de referință poate servi panelul dedicat digitalizării din cadrul Forumului pentru Reforma Justiției și Combaterea Corupției care se organizează anual

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EUROPEAN JUSTICE

SUMMARY

This article examines the use of artificial intelligence in the field of justice across Europe, focusing on how AI-based technologies are regulated and applied in practice in various areas of the justice process. Particular attention is given to a comprehensive description of the institutional and regulatory framework of the European Commission for the Efficiency of Justice, the knowledge and implementation of which represent a condition for our country's integration into the European Union. Furthermore, the research outlines a vision of the prospects for the use of AI in the national judicial system and provides recommendations in this regard, based on the current stage of digitization of justice.

Key-words: *artificial intelligence, justice, digitization, digital platforms, information system, computerization, information technologies.*

de CRJM. Totuși, observăm o reținere sau chiar o reticență din partea profesioniștilor din domeniul justiției referitor la relevanța și folosul utilizării AI în domeniu.

Prin urmare, scopul acestui articol este de a oferi o viziune argumentată asupra potențialelor domenii de utilizare a IA în Sistemul Informațional Judiciar din Republica Moldova, bazat pe bune practici la nivel european și mondial.

Discuții și rezultate

Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (în continuare – CEPEJ) manifestă un interes constant pentru digitalizare și, mai recent, implementarea IA și aspectele etice legate de acest proces în statele europene. Astfel, pentru a oferi un cadru clar de aplicare, au fost elaborate și oferite un șir întreg de acte relevante, principalul dintre care este Cartea etică europeană privind aplicarea inteligenței artificiale în sistemele judiciare și mediile acestora în 2018 [12].



Ulterior, în mod logic, a urmat adoptarea unei foi de parcurs pentru asigurarea unei monitorizări adecvate a Cartei etice a CEPEJ privind utilizarea inteligenței artificiale în sistemele judiciare și în mediul acestora [27].

Ca rezultat, în efortul său de reglementare și direcționare a utilizării tehnologiilor informaționale în justiție, parte a căruia s-a profilat distinct și IA, CEPEJ a creat în anul 2022 Consiliul consultativ CEPEJ pentru inteligență artificială (în continuare - AIAB), condus de Grupul de lucru CEPEJ pentru justiție cibernetică și inteligență artificială (CEPEJ-GT-CYBERJUST), respectiv - Grupul de lucru CEPEJ pentru calitatea justiției (CEPEJ-GT-QUAL), care raportează periodic acestora [2].

Consiliul are următoarele sarcini:

- a) monitorizarea apariției efective a aplicațiilor IA în sectorul justiției;
- b) furnizarea de îndrumări de specialitate privind operaționalizarea și punerea în aplicare a principiilor Cartei CEPEJ;
- c) prezentarea către CEPEJ și grupurile sale de lucru a evoluțiilor actuale și oferirea de consiliere cu privire la posibile noi strategii și acțiuni concrete privind utilizarea IA în sistemul judiciar, cu respectarea drepturilor fundamentale [9].

Reieșind din complexitatea preocupărilor grupului, prima și, la moment, cea mai importantă realizare a acestuia o reprezintă Primul raport privind utilizarea inteligenței artificiale în sistemul judiciar, bazat pe informațiile conținute în Centrul de resurse privind justiția cibernetică și IA al CEPEJ - Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ), care a fost finalizat în anul curent [5].

Această lucrare de referință a fost precedată de un alt studiu remarcant al Consiliului - Reflecțiile AIAB privind utilizarea IA în sistemele judiciare [25].

O altă reușită a CEPEJ și a grupurilor de referință este crearea și menținerea Centrului de resurse pentru justiție cibernetică și inteligență artificială, care servește drept punct de contact accesibil publicului pentru informații fiabile despre sistemele de IA și alte instrumente avansate de justiție cibernetică aplicate în transformarea digitală a sistemului judiciar și ajută la obținerea unei imagini de ansamblu asupra acestor sisteme și instrumente, oferind un punct de plecare pentru o examinare suplimentară a riscurilor și beneficiilor acestora pentru profesioniști și utilizatorii finali [26]. Centrul ajută la colectarea datelor referitoare la sistemele IA utilizate în justiția din spațiul european. În acest scop a fost creată Rețeaua Europeană de Justiție Cibernetică [11].

Constatăm că, la moment, Republica Moldova nu face parte din această rețea.

Atenția față de subiectul abordat în prezentul articol este manifestată de către CEPEJ printr-un șir de acte elaborate privind utilizarea IA în curțile de justiție. Astfel, orientările privind videoconferințele în procedurile judiciare [19, pct. 45-46] prevăd că autonomia instanțelor ar trebui consolidată, nu restricționată prin utilizarea tehnologiei, ci, în special, prin utilizarea instrumentelor și serviciilor de inteligență artificială. Totuși, utilizarea instrumentelor de inteligență artificială, cum ar fi filtrele electronice audio sau video, ar trebui să se afle sub controlul instanței.

Orientările privind depunerea electronică a dosarelor la instanțe (e-filing) și digitalizarea instanțelor [19, pct. 9] atenționează că, în cazul în care digitalizarea procedurilor judiciare se bazează și pe investițiile sistemului judiciar în inovații tehnologice (de exemplu, sisteme de inteligență artificială sau tehnologia blockchain, în cazul utilizării cărora există limite în ceea ce privește controlul, de cum a fost implementată), introducerea și aprobarea unei noi legislații pentru legitimarea progresului tehnologic ar trebui să se facă cu mai multă prudență.

Ghidul privind licitațiile electronice judiciare [15, pct. 48], cu trimitere la Cartea etică europeană privind aplicarea inteligenței artificiale în sistemele judiciare și mediile acestora, reiterează necesitatea asigurării mai multor principii. Unul dintre principii (respectarea drepturilor omului) prevede că aceste drepturi ale omului trebuie să fie respectate din momentul în care sunt elaborate instrumente de inteligență artificială. Un alt principiu (subcontrolul utilizatorului) exclude o abordare prescriptivă pentru a se asigura că utilizatorii sunt actori informați și în controlul asupra alegerilor lor. Acesta centrează IA în jurul ființei umane, afirmând că profesioniștii din domeniul justiției ar trebui, în orice moment, să poată revizui deciziile judiciare luate de tehnologiile informaționale.

Orientări privind soluționarea alternativă a litigiilor online [17, pct. 5, pct. 7] relevă că dezvoltarea aplicațiilor IA a deschis noi perspective pentru mediere, nu ca un substitut al mediatorilor umani, ci ca un instrument complementar de asistență în procesul de mediere. În acest caz, există preocupări etice, juridice și tehnice asociate cu utilizarea IA în mediere, care trebuie abordate în mod corespunzător. Părțile necesită să fie informate despre menirea rolului jucat de mecanismul bazat pe inteligență artificială în cadrul procesului și dacă acesta are vreun efect în soluționarea cauzei. Este o obligație de informare conformă cu

reglementările, recomandările, codurile etice și orientările care stabilesc standarde pentru proiectarea, implementarea și utilizarea inteligenței artificiale astfel cum a fost stabilit de către Consiliul Europei, organismele Organizației Națiunilor Unite, Uniunea Europeană, Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare și alte instituții internaționale. Remarcăm faptul că soluționarea alternativă online a litigiilor a fost plasată în centrul atenției reuniunii anuale din 2024 a Rețelei Europene de Justiție Cibernetică CEPEJ [23].

Orientări privind publicarea online a hotărârilor judecătorești [18, pct. 26, pct. 58], metodele și criteriile utilizate pentru selectarea, etichetarea, rezumarea, clasificarea, agregarea sau gruparea deciziilor judiciare similare, atribuirea unui scor de relevanță și furnizarea de sugestii (inclusiv cele generate de asistenții virtuali sub supravegherea utilizatorului) ar trebui explicate în mod transparent, cât mai clar posibil, și puse la dispoziția utilizatorilor finali pe portal. În special, orice utilizare a IA ar trebui notificată în mod clar. Mai mult, CEPEJ a elaborat, relativ recent, în anul 2023 un instrument distinct - „Nota informativă privind folosirea inteligenței artificiale generative de către profesioniștii din justiție în exercitarea atribuțiilor de serviciu” [29].

Să vedem, totuși, care este situația privind aplicarea IA la nivel european, potrivit informațiilor colectate și prelucrate de CEPEJ. Ultimul raport CEPEJ de evaluare a sistemelor judiciare din Europa, ciclu de evaluare 2024 (date din 2022) [13], ne arată că principalele arii de implementare a IA în domeniu este convertirea vocii în text și transcrierea automată din înregistrare audio. Astfel, din 46 de state respondente, 12 (26%) folosesc convertirea vocii în text pe cauze civile, 10 (22%) pe cauze administrative și 11 (24%) pe cauze penale, iar 5 (11%) pe cauze civile, 3 (6,5%) pe cauze administrative și 5 (11%) pe cauze penale folosesc transcrierea automată din înregistrare [13, p.164].

În ultimii doi ani și jumate, de la ultimul raport complet CEPEJ, urmărim un șir de inițiative-pilot și proiecte în mai multe state europene, care încep să ofere rezultate. Un lucru foarte îmbucurător este faptul că soluțiile testate pot fi preluate, dezvoltate, integrate de către doriți și sunt conforme standardelor enumerate mai sus. Un lucru caracteristic IA este evoluția fenomenal de rapidă. Aceasta se datorează atât conștientizării potențialului important al tehnologiei cât și necesității de a face față provocărilor actuale. Domeniul justiției - un mediu considerat mai „conservator” - este atras în cursă în mod firesc de raționamentele date.

O listă succintă a inițiativelor europene ne va oferi crearea unei imagini panoramice privind preocupările colegilor europeni. Astfel, în **Franța**, platforma *Predictrice* oferă estimări privind șansele de succes ale unui proces, cuantumul despăgubirilor și durata procedurilor în baza aplicării algoritmilor de analiză a aproximativ 1.500.000 de decizii judecătorești. *Predictice* integrează o funcție de inteligență artificială generativă numită „Asistent”, utilizând tehnologia de la OpenAI (creatorul ChatGPT) [30]. De asemenea, *Predictrice* oferă un set larg de instrumente cu integrarea IA pentru profesioniștii din domeniul justiției și 60.000.000 de informații juridice [24]. *Doctrine* este un motor de căutare juridică cu IA, îi eliberează pe avocați și juriști de sarcinile repetitive și consumatoare de timp, precum analiza dosarului, cercetarea juridică și redactarea, pentru ca aceștia să-și securizeze pozițiile juridice și să își crească productivitatea [10].

De asemenea, Franța investește în modele lingvistice adaptate domeniului juridic. Exemplul notabil este JuriBERT - un model BERT specializat pentru textele juridice franceze, util în clasificarea documentelor și extragerea informațiilor [20].

În Franța au apărut discuții referitoare la predicțiile comportamentele și profesionale ale judecătorilor și ale profesioniștilor. Astfel, în anul 2016 a apărut proiectul *SupraLegem*, dezvoltat de Michael Benesty, avocat francez și expert în învățare automată. Acesta a identificat că unii judecători aveau o părtinire puternică privind drepturile străinilor și cererile de azil și a început să folosească soluții de învățare automată pentru a identifica aceste prejudecăți, descoperind discrepanțe foarte mari între judecători. A demonstrat că unii judecători aveau o rată foarte mare de respingere a cererilor de azil, în timp ce alții de la aceeași instanță aveau o rată foarte scăzută în situația în care în Franța cauzele sunt distribuite aleatoriu între judecătorii de la aceleași instanțe (nu există un judecător specializat în azil marocan și altul în azil chinez, de exemplu). Site-ul *SupraLegem* permitea verificarea informației în mod transparent de către fiecare utilizator [28].

După publicarea rezultatelor cercetării menționate, judecătorii au manifestat nemulțumire și îngrijorare referitoare la aceste constatări, iar pentru a analiza detaliat situația a fost elaborat un raport - *L'open data des décisions de justice* [21], cunoscut sub denumirea *Raportul Cadet*. Unul dintre rezultatele acestuia este modificarea art. 33 al Legii privind reforma justiției [22], care prevede că „datele de identitate ale magistraților și ale membrilor grefei nu pot fi reutilizate în scopul sau efectul evaluării, analizării, compară-



rii sau previzării practicilor lor profesionale reale sau presupuse. Încălcarea acestei interdicții se pedepsește cu pedepsele prevăzute la articolele 226-18, 226-24 și 226-31 din Codul penal, fără a aduce atingere măsurilor și sancțiunilor prevăzute de Legea nr. 78-17 din 6 ianuarie 1978 privind informatica, fișierele și libertățile”.

Judecătorii din SUA și Marea Britanie par să fi acceptat faptul împlinit că firmele juridice de inteligență artificială analizează deciziile în detaliu și apoi creează modele despre cum s-ar putea comporta judecătorii în viitor, fapt neacceptat de judecătorii francezi, ceea ce presupune să fie prima astfel de interdicție în lume. Mai mult, nu este clar dacă o firmă de avocatură, la cererea unui client, nu ar putea colecta manual sau folosind un sistem de programare neuro-ligvistică, date despre comportamentul unui judecător în mai multe cazuri anterioare și să creeze un model statistic utilizat de către clientul respectiv, atâta timp cât nu publică ulterior aceste informații către terți [14].

Regatul Unit are o aplicare largă a IA în domeniul justiției. În anul 2023 țara a găzduit *AI Safety Summit* [6] și a semnat Declarația de la Bletchley pentru dezvoltarea responsabilă a IA [1]. De asemenea, a fost elaborat un Ghid pentru aplicarea responsabilă a AI de către profesioniștii din domeniu [3].

Germania implementează *Proiectul ALeKS* (Kit de anonimizare și creare de îndrumări pentru publicarea inteligentă a hotărârilor judecătorești), utilizează procesarea limbajului natural pentru anonimizarea automată a hotărârilor și generarea de rezumatelor (leitsätze) înainte de publicare, accelerând accesul publicului la jurisprudență și protejând datele personale [31].

O inițiativă de referință o găsim în **Spania**, unde au fost oferite *Premiile Socinfo Digital „IA în administrația publică”*. *Socinfo Digital* este perlatul revistei „Sociedad de la información digital” [8]. Astfel, câștigător la categoria pentru eficiență și îmbunătățirea internă în administrația publică a fost Strategia Inteligenței Artificiale în Administrarea Justiției: inovație și eficiență a Ministerului Justiției [4]. Domeniile de intervenție IA potrivit strategiei sunt transcrierea automată din înregistrare, tastarea vocală, servicii de IA asociate lucrului cu documentele - rezumarea, anonimizarea, clasificarea (indexarea) documentelor, integrarea motorului de căutare inteligent Delphi (motor de căutare bazat pe inteligență artificială, care poate efectua interogări în limbaj natural, asistat de un motor de text predictiv), hiperautomatizare în procedurile de monitorizare [4].

În 2025, **Estonia** devine lider în transformarea digitală și inovația tehnologică, fiind adesea considerată una dintre cele mai avansate țări din punct de vedere digital din lume. Strategia țării în domeniul inteligenței artificiale, stabilită în 2019 și actualizată periodic, continuă să stimuleze adoptarea inteligenței artificiale, a învățării automate și a volumelor mari de date, atât în sectorul public cât și în cel privat. Infrastructura de e-guvernare a Estoniei, susținută de platforma de schimb de date X-Road, a fost esențială în acest sens. Domeniile de aplicare a IA sunt multiple: anonimizarea hotărârilor judecătorești, indexarea documentelor, transcrierea automată din înregistrare, traducere automată, recunoașterea identității, chiar și pilotarea autopsiilor virtuale, folosind scanări pentru a determina cauzele decesului, fără proceduri invazive, oferind o alternativă mai puțin supărătoare pentru familii și reducând costurile [7].

Exemple similare le găsim în toată lumea. Totuși, înainte de a iniția implementarea IA în sistemul digital al justiției, este necesară clarificarea aspectelor de securitate și a celor adiacente, precum și aspecte de funcționare. Pe de altă parte, este necesar a avea o viziune strategică, dar și complexă, privind implementarea IA. Cadru normativ european de referință și, eventual, cel național, ar trebui să existe și să fie aplicat. Aceasta va reduce riscurile și va spori încrederea în soluțiile promovate. Iar pentru valorificarea potențialului IA este necesar să întreprindem următoarele măsuri:

- asigurarea unui proces participativ și conștient de implementare a IA în sistemul justiției;
- adoptarea unui cadru normativ/ghiduri care să reglementeze utilizarea IA în justiție, inspirat din cadrul UE;
- elaborarea unui Cod de etică sau integrarea unor prevederi de referință în Codul de etică existent privind utilizarea IA în justiție, adaptat contextului Republicii Moldova;
- crearea unui laborator judiciar de inovație care să testeze prototipuri tehnologice și implicarea activă a instanțelor de judecată, a procuraturilor în procesul de testare a soluțiilor tehnice bazate pe IA;
- formarea în continuare a judecătorilor, procurorilor și personalului auxiliar în competențe IA, digitale și etice;
- instituirea unui mecanism independent de audit algoritmic;
- colaborarea cu organismele europene, internaționale și partenerii de dezvoltare în

vederea preluării, adaptării, proiectării, integrării soluțiilor tehnice bazate pe IA;

- identificarea și diseminarea bunelor practici la nivel național.

Trendurile demonstrează oportunitatea utilizării IA la realizarea sarcinilor tehnice, iar succesele pe acest făgaș sporesc posibilitățile dezvoltării unor soluții IA mai complexe. Pe de altă parte, există un șir de soluții IA care pot fi preluate și adaptate realizării task-urilor, precum ar fi convertirea vocii în text sau transcrierea automată din înregistrare, anonimizarea hotărârilor judecătorești.

O abordare rațională ar permite echilibrarea riscurilor și oportunităților într-o oferire a unui cadru optim de folosire a beneficiilor IA pentru asigurarea unei justiții echitabile și sporirea încrederii în justiție, iar promovarea unei atitudini conștiente și corecte despre tehnologia IA urmează a fi omniprezentă în spațiul justiției.

Un prim pas ar fi pregătirea corpului de judecători, al celui de procurori și a personalului din domeniul justiției cu scopul utilizării celor mai populare soluții IA la realizarea sarcinilor de rutină, dar și la colectarea informației consolidată pentru potențialele soluții IA în sistemul de justiție.

Concluzii

Drept rezultat al acestui studiu, a fost conturat cadrul instituțional și normativ la nivelul Consiliului Europei și, respectiv, al Comisiei pentru Eficiența Justiției, referitoare la implementarea IA în sistemul judiciar. Un punct aparte îl reprezintă preocupările pentru asigurarea unui cadru etic și sigur de aplicare a IA. Articolul exemplifică utilizarea practică a AI în domeniul justiției, dar și provocările care pot apărea, prezentând experiența altor state. De asemenea, sunt oferite mai multe exemple de bune practici, care ar putea fi preluate de către Republica Moldova. În acest sens, un domeniu potrivit pentru IA ar fi sistemul de transcriere automată a vocii în text (*speech to text system*) în cadrul audierii părților în ședințele de judecată - acțiune prevăzută în Planul Strategic al Consiliului Superior al Magistraturii pentru anii 2025-2029, care deja există și este aplicat în alte state.

Referințe bibliografice

1. Ce este Declarația Bletchley semnată de 28 de țări? <https://www.unite.ai/ro/what-is-the-bletchley-declaration-signed-by-28-countries/> (vizitat 22.09.2025).
2. Consiliul consultativ CEPEJ pentru inteligență artificială (AIAB). <https://www.coe.int/en/web/cepej/ai-advisory-board> (vizitat 22.09.2025).

3. Ghid pentru aplicarea responsabilă a AI de către profesioniștii din domeniu (12 December 2023). <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/12/AI-Judicial-Guidance.pdf> (vizitat 22.09.2025).
4. Strategia Inteligenței Artificiale în Administrarea Justiției: Inovație și Eficiență a Ministerului Justiției. https://socinfodigital.es/wp-content/uploads/2024/04/20240401-Estrategia-IA-en-la-Administracion-de-Justicia_SOCINFO_Ministerio-de-Justicia.pdf (vizitat 22.09.2025).
5. 1st AIAB Report On The Use Of Artificial Intelligence (AI) In The Judiciary Based On The Information Contained In The Resource Centre On Cyberjustice And AI (Strasbourg, 28 February 2025). <https://rm.coe.int/cepej-aiab-2024-4rev5-en-first-aiab-report-2788-0938-9324-v-1/1680b49def> (vizitat 22.09.2025).
6. AI Safety Summit. <https://www.gov.uk/government/topical-events/ai-safety-summit-2023> (vizitat 26.05.2025).
7. AI, Machine Learning & Big Data Laws and Regulations 2025 - Estonia. <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/ai-machine-learning-and-big-data-laws-and-regulations/estonia/> (vizitat 22.09.2025).
8. Candidaturas PREMIADAS y Presentadas a los Premios Socinfo Digital "IA en la AAPP" (Nominalizări premiate și nominalizări prezentate pentru Premiile Socinfo Digital „IA în administrația publică”). <https://socinfodigital.es/2024/04/02/candidaturas-presentadas-a-los-premios-socinfo-digital-ia-en-la-aapp/> (vizitat 22.09.2025).
9. CEPEJ Artificial Intelligence Advisory Board (AIAB) Terms Of Reference 2024 - 2025. Draft. (Strasbourg, 12 January 2024). <https://rm.coe.int/cepej-bu-2024-1rev2-tors-aiab-en-2781-2025-2681-v-1/1680ae37d8> (vizitat 22.09.2025).
10. Doctrine. <https://www.doctrine.fr/> (vizitat: 26.05.2025).
11. European Cyberjustice Network. <https://www.coe.int/en/web/cepej/european-cyberjustice-network-ecj> (vizitat 22.09.2025).
12. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment (Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (vizitat 22.09.2025).
13. European judicial systems CEPEJ Evaluation Report, Part 1, 2024 Evaluation cycle (2022). <https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-1680b272ac> (vizitat 22.09.2025).
14. France Bans Judge Analytics, 5 Years In Prison For Rule Breakers. <https://www.artificiallawyer.com>



- com/2019/06/04/france-bans-judge-analytics-5-years-in-prison-for-rule-breakers/ (vizitat 26.05.2025).
15. Guide on judicial e-auctions (Document adopted at the 40th plenary meeting of the CEPEJ, 15 and 16 June 2023). <https://rm.coe.int/cepej-2023-11-en-guide-on-judicial-e-auctions-1-1680abb674> (vizitat 22.09.2025).
 16. Guidelines on electronic court filing (e-filing) and digitalisation of courts (Document adopted at the 37th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg and online, 8 and 9 December 2021). <https://rm.coe.int/cepej-2021-15-en-e-filing-guidelines-digitalisation-courts/1680a4cf87> (vizitat 22.09.2025).
 17. Guidelines on online alternative dispute resolution (Document adopted by the CEPEJ at its 41st plenary meeting¹ (Strasbourg, 4-5 December 2023). <https://rm.coe.int/cepej-2023-19-final-en-guidelines-online-alternative-dispute-resolution/1680adce33> (vizitat 22.09.2025).
 18. Guidelines on the online publication of judicial decisions (Document adopted by the CEPEJ at its 43rd plenary meeting (Strasbourg, 3 - 4 December 2024). <https://rm.coe.int/cepej-2024-9-guidelines-on-the-online-publication-of-judicial-decision/1680b2d0de> (vizitat 29.05.2025).
 19. Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings (Document adopted by the CEPEJ at its 36th plenary meeting (June 2021). <https://rm.coe.int/cepej-2021-4-guidelines-videoconference-en/1680a2c2f4> (vizitat 22.09.2025).
 20. JuriBERT: A Masked-Language Model Adaptation for French Legal Text. <https://arxiv.org/abs/2110.01485> (vizitat 26.05.2025).
 21. L'open data: Des décisions de justice. Mission d'étude et de préfiguration sur l'ouverture au public des décisions de justice. https://www.justice.gouv.fr/sites/default/files/migrations/portail/publication/open_data_rapport.pdf (vizitat 22.09.2025).
 22. Loi n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice (1) <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORF-TEXT000038261631> (vizitat 26.05.2025).
 23. Online Alternative Dispute Resolution in the focus of the 2024 Annual meeting of the CEPEJ European Cyberjustice Network. <https://www.coe.int/en/web/cepej/-/online-alternative-dispute-resolution-in-the-focus-of-the-2024-annual-meeting-of-the-cepej-european-cyberjustice-network> (vizitat 26.05.2025).
 24. Predictice. <https://predictice.com/> (vizitat 26.05.2025).
 25. Reflections Of The Aiab On The Use Of Artificial Intelligence In Judicial Systems (Strasbourg, 31 January 2025). <https://rm.coe.int/cepej-aiab-2025-1rev5-en-reflections-of-the-aiab-on-the-use-of-artific/1680b42a56> (vizitat 22.09.2025).
 26. Resource Centre on Cyberjustice and AI. <https://www.coe.int/en/web/cepej/resource-centre-on-cyberjustice-and-ai> (vizitat 22.09.2025).
 27. Revised roadmap for ensuring an appropriate follow-up of the CEPEJ Ethical Charter on the use of artificial intelligence in judicial systems and their environment, Document adopted at the 37th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg and online, 8 and 9 December 2021, <https://rm.coe.int/cepej-2021-16-en-revised-roadmap-follow-up-charter/1680a4cf2f> (vizitat 22.09.2025).
 28. The Judge Statistical Data Ban - My Story - Michaël Benesty. <https://www.artificiallawyer.com/2019/06/07/the-judge-statistical-data-ban-my-story-michael-benesty/> (vizitat 26.05.2025).
 29. Use of Generative Artificial Intelligence (AI) by judicial professionals in a workrelated context (Strasbourg, 12 February 2024). <https://rm.coe.int/cepej-gt-cyberjust-2023-5final-en-note-on-generative-ai/1680ae8e01> (vizitat 22.09.2025).
 30. Wikipedia. <https://fr.wikipedia.org/wiki/Predictice> (vizitat 26.05.2025).
 31. Gerichtsentscheidungen durch KI leichter veröffentlichen (Inteligența artificială facilitează publicarea hotărârilor judecătorești). https://www.bmjv.de/DE/themen/digitales/digitalisierung_justiz/digitalisierungsinitiative/laendervorhaben/_doc/artikel_vorhaben_14_ALeKS.html (vizitat 12.06.2025).

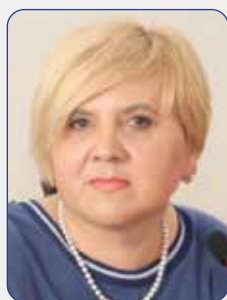
DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL



CZU: 343.2(477)

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).07)

MODERNISATION DU CODE PÉNAL DE L'UKRAINE EN TEMPS DE GUERRE: ORIENTATIONS ACTUELLES



Zoya ZAGINEY-ZABOLOTENKO,
*chef du département de l'Institut
d'État et de droit V.M. Koretskiy de
l'Académie nationale des sciences
de l'Ukraine, docteur en droit,
professeur*
<https://orcid.org/0000-0002-8679-124X>

RÉSUMÉ

Cet article traite la modernisation de la législation pénale ukrainienne dans le contexte de la guerre russe-ukrainienne, qui a débuté en février 2014 et s'est poursuivie par une invasion à grande échelle de l'Ukraine par la Russie le 24 février 2022. La modernisation militaire de la législation pénale ukrainienne a été réalisée sous toutes les formes possibles, à savoir: la criminalisation d'actes dangereux pour la société, la révision des articles du Code pénal ukrainien (CPU), la différenciation de la responsabilité pénale pour certaines infractions pénales, l'établissement des bases de la responsabilité pénale collective, l'inclusion d'une circonstance excluant l'illégalité pénale d'un acte, l'ajout d'un nouveau type de peine supplémentaire au système des sanctions, l'établissement des particularités de l'imposition de peines pour la commission d'une série d'infractions pénales, ainsi que l'application d'autres moyens de nature pénale, l'établissement de restrictions à l'application, pour certaines infractions pénales, des dispositions prévoyant l'imposition d'une peine plus légère que celle prévue par la loi, l'ajout et la modification d'articles de la partie générale du CP de l'Ukraine par de nouveaux types d'exemption de peine, l'établissement d'un type spécial d'exemption de responsabilité pénale pour les infractions pénales militaires, l'apport de modifications aux dispositions finales et transitoires du Code pénal de l'Ukraine, la modification seulement des sanctions prévues par les articles de la Partie spéciale du Code pénal de l'Ukraine. Cette modernisation de la législation pénale ukrainienne a été conditionnée par les défis liés à la guerre et par la nécessité d'assurer la protection pénale des relations sociales les plus vulnérables dans l'État ukrainien.

Mots clés: modernisation de la législation pénale ukrainienne, criminalisation, différenciation de la responsabilité pénale, nouvelle rédaction des articles, imposition

MODERNIZAREA CODULUI PENAL AL UKRAINEI ÎN TIMP DE RĂZBOI: DIRECȚII ACTUALE

SUMAR

Acest articol pune în discuție modernizarea legislației penale ucrainene în contextul războiului ruso-ucrainean, care a început în februarie 2014 și a continuat cu o invazie la scară largă a Ucrainei de către Rusia la 24 februarie 2022.

Modernizarea militară a legislației penale a Ucrainei a fost realizată în toate formele posibile, și anume: incriminarea actelor periculoase pentru societate, revizuirea articolelor din Codul penal al Ucrainei (CPU), diferențierea răspunderii penale pentru anumite infracțiuni, stabilirea bazelor răspunderii penale colective, includerea unei circumstanțe care exclude ilegalitatea penală a unui act, adăugarea unui nou tip de pedeapsă complementară în sistemul de sancțiuni, stabilirea particularităților aplicării pedepselor pentru săvârșirea unui număr de infracțiuni, precum și aplicarea altor mijloace de natură penală, stabilirea de restricții privind aplicarea, pentru anumite infracțiuni, a dispozițiilor care prevăd o pedeapsă mai ușoară decât cea prevăzută de lege, adăugarea și modificarea unor articole din Partea generală a Codului penal al Ucrainei cu noi tipuri de exonerare de pedeapsă, stabilirea unui tip special de exonerare de răspundere penală pentru infracțiuni militare, modificarea dispozițiilor finale și tranzitorii ale Codului penal al Ucrainei, modificarea doar a pedepselor prevăzute de articolele din Partea specială a Codului penal al Ucrainei. Această modernizare a legislației penale ucrainene a fost condiționată de provocările asociate războiului și de necesitatea de a asigura protecția penală a celor mai vulnerabile relații sociale din statul ucrainean.

Cuvinte-cheie: modernizarea legislației penale ucrainene, incriminarea, diferențierea răspunderii penale, reformularea articolelor, aplicarea pedepselor, colaborarea, asistența acordată unui stat agresor, exonerarea de răspundere penală.

d'une peine, collaboration l'aidé accordé à un État agresseur, exemption de responsabilité pénale.



Le plus grand défi pour l'Ukraine souveraine et pour tout le peuple ukrainien a été sans aucune doute la guerre, qui a en fait commencé en 2014. Vu cela, la législation pénale de notre État a commencé à être activement modernisée pour répondre aux exigences du temps de guerre. L'année 2014, particulièrement mouvementée, a été la plus active en matière de modification du Code pénal de l'Ukraine (ci-après dénommé «CPU»), car en de cours de cette année 26 lois modificatives ont été adoptées.

En 2015, le nombre de ces lois était un peu moins élevé, mais restait l'un des plus importants depuis l'entrée en vigueur du CPU. Cette année-là, 19 lois modificatives ont été adoptées. Les modifications correspondantes concernaient principalement les articles qui pouvaient, d'une manière ou d'autre, être appliqués dans le cadre de l'opération antiterroriste menée dans certaines zones des régions de Lougansk et de Donetsk.

Ainsi, on a établi la responsabilité pénale non seulement pour le refus d'accomplir le service militaire obligatoire, mais aussi pour le refus d'accomplir le service militaire après avoir été appelé sous les drapeaux en tant qu'officier (art. 335) ; les conditions d'application de la sanction sous forme de détention dans un bataillon disciplinaire de militaires ont été précisées (art. 62), cette peine est prévue à titre alternatif dans la sanction prévue à la partie 1 de l'article 407 du Code pénal ukrainien; on a été criminalisé l'insoumission au service de protection civile en période spéciale ou en cas de mobilisation ciblée (article 336-1) ; la responsabilité pénale pour certains crimes militaires a été renforcée et les articles 402 à 405, 407-411, 413, 418-421, 425, 426, 428, 435 du Code pénal ukrainien ont été rétablis dans leur nouvelle version; il y a eu une "réanimation" de l'abus de pouvoir ou de fonctions par un militaire (article 426¹ du CPU) [9, p. 216].

En 2016, la modernisation militaire de la législation pénale ukrainienne a été "suspendue", puis reprise en 2017, année où les articles 401 (notion de crime militaire), 425 (négligence dans l'exercice du service militaire) et 426 (inaction des autorités militaires) ont été rédigés. Au cours des années suivantes, jusqu'en 2022, les modifications apportées au Code pénal de l'Ukraine ont été peu fréquentes. Ainsi, en 2018, l'article 146¹ (disparition forcée) a été incorporé à ce Code. Au cours des années suivantes, le législateur s'est principalement attaqué aux problèmes courants de la réglementation pénale, propres à une période de paix. Il s'agit notamment du maintien de l'ordre dans les relations sociales dans le domaine de la prévention de l'émergence et de la circulation du coronavirus (COVID-19).

Dans le même temps, la demande pour certaines nouveautés introduites pendant la guerre après le 24 février 2022 existait bien avant ces événements. Par exemple, après l'occupation temporaire par la Fédération de Russie de la République autonome de Crimée et de certaines zones des régions de Donetsk et Lougansk en 2014, une proposition visant à criminaliser le collaborationnisme a été formulée dans la théorie du droit pénal [7; 8]. Malgré les propositions de criminaliser le collaborationnisme en Ukraine, le législateur ne l'a pas fait à temps, donc la création d'une responsabilité pénale pour ces activités est tardif, mais indispensable dans les conditions actuelles [10, p. 99].

L'attaque à grande échelle de la Fédération de Russie contre l'Ukraine le 24 février 2022 et les événements suivis dans le contexte de la guerre ont eu un impact sensible sur le développement juridique du pays. Il est devenu nécessaire d'améliorer de manière urgente la législation actuelle de l'Ukraine en y apportant des modifications et des ajouts, ainsi qu'en adoptant un nouveau cadre juridique lié à la nécessité d'organiser le mécanisme de l'État et l'ordre juridique dans de nouvelles circonstances sociopolitiques [5, p. 28]. Cela vaut également pour le droit pénal ukrainien qui, après le 24 février 2022, a été «réorienté vers les besoins en temps de guerre, afin de garantir les priorités dans la lutte contre l'agression armée de la Fédération de Russie» [2, p. 41].

À partir de 2022, la modernisation du Code pénal de l'Ukraine a été réalisée de la manière suivante.

Criminalisation des actes socialement dangereux: collaboration (art. 111¹ du CPU), atteinte à l'honneur et à la dignité d'un militaire, menace à l'égard d'un militaire (art. 435¹ du CPU), justification, reconnaissance comme licite, la négation de l'agression armée de la Fédération de Russie contre l'Ukraine, glorification de ses participants (art. 436² du Code pénal ukrainien), utilisation illégale à des fins lucratives de l'aide humanitaire, des dons caritatifs ou de l'aide gratuite (art. 201² du CPU), diffusion non autorisée d'informations sur l'acheminement, le transfert d'armes, d'équipements militaires et de munitions en Ukraine, les mouvements, les déplacements ou le déploiement des Forces armées ukrainiennes ou d'autres formations militaires créées conformément aux lois ukrainiennes, commis dans des conditions d'état de guerre ou d'urgence (art. 114² du CPU), aide à un État agresseur (art. 111² du CPU), évasion du service militaire sous contrat (art. 336² du CPU), crimes contre l'humanité (art. 442¹ du CPU), violation des exigences établies par la loi concernant l'entretien et le fonctionnement des installations de protection civile (art. 270² du CPU).

Nouvelle rédaction des articles du Code pénal. Les articles 111 (trahison), 113 (sabotage), 416 (violation des règles de vol ou de préparation de celles-ci), 417 (violation des règles de navigation) et 442 (génocide) du Code pénal de l'Ukraine ont été entièrement révisés. Dans une version partiellement révisée, le titre et la partie 1 de l'article 161 du Code pénal ont été modifiés et complétés par une note précisant ce qu'on entend par appartenance régionale et incluant cette appartenance parmi les caractéristiques de cette infraction pénale; la partie 1 de l'article 407 (abandon sans autorisation de l'unité militaire ou du lieu de service), 437 (crime d'agression), 438 (crimes de guerre) du Code pénal de l'Ukraine. Par la suite, le dernier des crimes mentionnés ci-dessus a été complété par des actes socialement dangereux tels que le déplacement ou la déportation illégale d'un enfant, le retard injustifié dans le rapatriement d'un enfant, le recrutement ou l'exploitation d'un enfant pour le faire participer à un conflit armé, à des opérations militaires (combattantes).

Différenciation de la responsabilité pénale pour certaines infractions pénales par l'utilisation par le législateur d'une caractéristique qualitative telle que la commission d'actes pertinents dans des conditions de guerre ou d'état d'urgence (articles 185, 186, 187, 189, 191 du CPU).

Établissement des fondements de la responsabilité pénale collective (art. 31¹ du CPU).

Inclusion d'une circonstance excluant l'illegalité pénale de l'acte, à savoir l'accomplissement du devoir de défense de la patrie, de l'indépendance et de l'intégrité territoriale de l'Ukraine (article 43¹ du CPU).

Ajout d'un nouveau type de peine supplémentaire au système pénal – la privation de la distinction honorifique ukrainienne (art. 54¹ du CPU).

Établissement des particularités de l'imposition des peines pour la commission d'une série d'infractions pénales, ainsi que l'application d'autres mesures de droit pénal: réglementation des délais de la peine sous forme de privation du droit d'occuper certaines fonctions ou d'exercer certaines activités pour avoir commis des infractions pénales contre les fondements de la sécurité nationale de l'Ukraine; réglementation des particularités d'imposition d'une peine d'emprisonnement à perpétuité pour avoir préparé un crime ou tenté de commettre certains crimes contre les fondements de la sécurité nationale de l'Ukraine et certaines infractions pénales contre la paix, sécurité de l'humanité et le droit international; prévision de la possibilité d'appliquer des mesures pénales aux personnes morales qui, par l'in-

termédiaire d'une personne autorisée, en leur nom propre et dans leur propre intérêt, ont commis des activités de collaboration, certains crimes contre la paix, sécurité de l'humanité et l'ordre public international; extension des dispositions relatives à la non-application des délais de prescription de la responsabilité pénale pour les nouveaux crimes contre les fondements de la sécurité nationale, ainsi que pour certaines infractions pénales contre la paix, sécurité de l'humanité et le droit international, et à la non-application des délais de prescription pour l'exécution des condamnations pour certains crimes contre la paix, sécurité de l'humanité et l'ordre public international.

Établissement des restrictions à l'application des dispositions concernant l'imposition de peines plus légères que celles prévues par la loi pour certaines infractions pénales: pour les infractions pénales militaires prévues aux articles 403, 405, 407, 408, 429 du Code pénal de l'Ukraine, commises dans des conditions d'état de guerre ou dans une situation de combat et à l'exemption de peine pour ces infractions avec mise à l'épreuve.

Complément et modification des articles de la partie générale du Code pénal par de nouveaux types d'exemption de peine: exemption de peine en raison de la décision prise par l'autorité compétente de remettre le condamné à l'échange en tant que prisonnier de guerre (art. 84¹ du CPU), libération conditionnelle anticipée pour effectuer son service militaire (art. 81¹ du CPU).

Établissement d'un type spécial d'exemption de responsabilité pénale pour les infractions pénales militaires, prévu par les articles 407 et 408 du Code pénal (partie 5 de l'article 401 du Code pénal ukrainien).

Modifications apportées aux clauses finales et transitoires du Code pénal et stipulation que les civils ne sont pas pénalement responsables de l'utilisation d'armes à feu contre des personnes commettant une agression armée contre l'Ukraine, si ces armes sont utilisées conformément aux exigences de la loi "Sur la participation des civils à la défense de l'Ukraine".

Modification seulement des sanctions prévues par les articles de la partie spéciale du Code pénal en ajoutant à ces sanctions d'autres types de peines, notamment la restriction de service pour les militaires, la détention dans un bataillon disciplinaire et la restriction de liberté (art. 415 du CPU).

On peut exprimer son propre point de vue sur chacune des voies de modernisation militaire de



la législation pénale ukrainienne. Par exemple, comme indiqué ci-dessus, le point de criminalisation du collaborationnisme est apparue bien avant 2022. La coopération des citoyens ukrainiens avec l'administration d'occupation de l'État agresseur a eu lieu sur les territoires ukrainiens occupés par la Russie dès 2014. Certaines nouveautés normatives mises en œuvre dans le Code pénal de l'Ukraine en temps de guerre sont extrêmement malavisées.

Il s'agit, par exemple, de l'article 111² du Code pénal "Complicité avec un État agresseur". La comparaison des textes des articles 111, 111¹ et 111² de ce Code permet à de nombreux savants de conclure que la criminalisation de cette complicité était irréfléchie et que la norme elle-même devrait être supprimée du Code pénal ukrainien.

Par exemple, selon M. Khavronuk, l'existence dans ce Code, parallèlement aux articles 111 et 111¹, d'une norme relative à la collaboration est l'une des formes de «violation du principe de proportionnalité», lorsque le législateur, ignorant l'existence dans le Code pénal de l'Ukraine d'un article qui prévoit déjà la responsabilité pénale pour un acte donné, le criminalise à nouveau en utilisant les formulations identiques ou similaires et sans éléments distinctifs, qui permettraient une distinction nette entre les infractions pénales concernées, notamment selon les règles de concurrence des articles sur les éléments spéciaux et généraux de l'infraction [1].

Les certains changements dans le Code pénal de l'Ukraine sont contradictoires du point de vue de la violation de l'exigence d'unité de l'appareil conceptuel de ce Code, dont le respect, avec d'autres circonstances, peut témoigner du respect de la primauté du droit. Ainsi, les articles 185, 186, 187, 189 et 191 du Code pénal ukrainien ont été complétés par une caractéristique qualificative telle que la commission d'actes pertinents dans des conditions de guerre ou d'état d'urgence. D'une part, la différenciation de la responsabilité pénale pour ces infractions est naturelle. Après tout, l'État doit réagir en appliquant des mesures plus strictes aux atteintes aux biens pendant une période aussi vulnérable comme l'état de guerre ou d'urgence. Dans le même temps, l'apparition d'un tel élément qualificatif devrait être cohérente avec les "endroits parallèles" du Code pénal de l'Ukraine, qui contiennent des formulations similaires / identiques / homogènes.

Ce Code contient les expressions terminologiques suivantes: «en appliquant les conditions d'un état de guerre ou d'urgence, d'autres événements extraordinaires» (p. 11 de la partie 1 de l'article 67 du CPU), «dans des conditions d'état de guerre» (partie 2 de l'article 111, partie 5 de l'article 407, partie 2 de l'article 435 du CPU), «dans des condi-

tions d'état de guerre ou pendant une période de conflit armé» (partie 1 de l'article 43¹, partie 2 de l'article 113 du CPU), «dans des conditions d'état de guerre ou d'urgence» (article 114² du CPU), «pendant un état d'urgence ou de guerre» (partie 3 de l'article 201² du Code pénal), «pendant la durée de l'état d'urgence ou de guerre» (partie 3 de l'article 258⁶ du CPU), «pendant l'état de guerre» (partie 5 de l'article 361, partie 2 de l'article 401 du CPU), «dans des conditions d'état d'urgence ou dans une situation de combat» (partie 4 de l'article 402, partie 3 de l'article 403, partie 4 de l'article 404 du CPU, etc.).

En caractérisant une nouvelle caractéristique qualificative pour certaines infractions pénales - la commission d'actes pertinents en temps de guerre ou d'état d'urgence - V. Navrotsky met en garde à juste titre: «Pourquoi nous obliger à résoudre l'énigme de savoir si «dans des conditions» et «en utilisant des conditions» sont la même chose? L'activation de «l'imprimante folle» conduit souvent non pas à résoudre des problèmes, mais à en générer de nouveaux» [4, p. 40]. Selon R. Movchan, conformément aux parties quatre des articles 185, 186, 187, 189, 191 du Code pénal, tous les actes stipulés par les dispositions de ces normes, commis dans les conditions pertinentes, doivent être qualifiés de tels «commis dans les conditions d'état de guerre ou d'urgence» - indépendamment du lieu et des circonstances de leur commission, c'est-à-dire s'ils étaient directement liés à l'utilisation des conditions susmentionnées [3, p. 285].

La Chambre commune de la Cour pénale de cassation de la Cour suprême, dans sa résolution du 15 janvier 2024 dans l'affaire n° 722/594/22 a formulé la conclusion juridique suivante: «Conformément à la partie 4 de l'article 185 du Code pénal de l'Ukraine, la responsabilité pénale est prévue pour la commission d'une infraction pénale dans les conditions d'état de guerre ou d'urgence sur le territoire où il est instauré» [6].

Sans remettre en question le bien-fondé de cette approche, puisque désormais cette conclusion juridique de la Cour de cassation est obligatoire pour l'application par d'autres tribunaux ukrainiens et, en outre, il résulte d'une interprétation systématique des formulations utilisées dans le Code pénal de l'Ukraine pour désigner une telle circonstance comme la commission d'actes illégaux pertinents dans les conditions / pendant / en utilisant les conditions (etc.) de l'état de guerre, nous considérons néanmoins qu'il convient de souligner la nécessité d'une réglementation législative et, éventuellement, d'une approche différenciée du législateur pour indiquer une telle caractéristique dans les articles de la partie spéciale du Code pénal de l'Ukraine.

Les infractions pénales contre la propriété sont traditionnellement parmi les plus fréquentes en Ukraine. Les vols occupent toujours la première place dans la structure générale de la criminalité. Le danger social des vols varie selon les régions de l'Ukraine dans le contexte de l'état de guerre (il est plus élevé dans les zones «frontalières» que dans les autres). En outre, il ne faut pas oublier que l'objectif principal des critères de qualification est la différenciation de la responsabilité pénale. Cette fonction de différenciation ne peut être assurée que si le critère de qualification décrit non pas l'ensemble des infractions pénales, mais seulement une grande partie d'entre elles. C'est pourquoi, à notre avis, il convient de modifier la formulation des caractéristiques qualificatives dans les composantes des infractions pénales prévues aux articles 185, 186, 187, 189 et 191 du Code pénal de l'Ukraine en utilisant une formulation telle que «la commission de ces infractions dans le cadre de l'état de guerre».

La modernisation militaire de la législation pénale de l'Ukraine a été réalisée sous toutes les formes possibles, à savoir sous les formes de criminalisation des actes socialement dangereux, d'établissement dans une nouvelle rédaction des articles du Code pénal, de différenciation de la responsabilité pénale pour les certaines infractions pénales, d'établissement des bases de la responsabilité pénale collective, d'inclusion d'une telle circonstance qui exclut l'illégalité pénale de l'acte, d'ajout d'un nouveau type de punition supplémentaire au système de punition, de l'établissement des modalités d'imposition des sanctions pour la commission d'un certain nombre d'infractions pénales, ainsi que de l'application d'autres mesures de nature pénale, d'établissement des restrictions à l'application des dispositions relatives à l'imposition de peines plus légères que celles prévues par la loi pour certaines infractions pénales, d'ajout et de modification d'articles de la partie générale du Code pénal de l'Ukraine avec de nouveaux types d'exemption de peine, d'établissement d'un type spécial d'exemption de responsabilité pénale pour les infractions pénales militaires, de modification des dispositions finales et transitoires du Code pénal, de modification seulement des sanctions prévues par les articles de la partie spéciale du Code pénal l'Ukraine. Cette modernisation de la législation pénale ukrainienne était due aux défis liés à la guerre et la nécessité d'assurer la protection pénale des ordres les plus vulnérables des relations sociales dans l'État ukrainien.

Liste des sources utilisées

1. Khavroniuk M. Pomylyky u zakonakh voiennoho chasu: shchodo zmin Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (visité 01.09.2025)
2. Kvasha O.O. Aktualni problemy kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy v umovakh viiny. In: *Almanakh prava. Transformatsiia zakonodavstva Ukrainy v suchasnykh umovakh*, 2023, Vyp. 14, s. 41-47.
3. Movchan R.O. Analiz zakonodavchoho rishennia pro posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za maroderstvo. In: *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 2022, № 1, s. 281-285. <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/54.pdf> (visité 01.09.2025).
4. Navrotskyi V.O. Vyklyky, shcho postaly pered ukrainskym kryminalnym pravom z pochatkom ukrainsko-rosiiskoi viiny. In: *Kryminalno-pravovi, kryminolohichni, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni problemy protydii zlochynnosti v umovakh voiennoho stanu: mat-ly Vseukr. nauk.-prakt. konf. (elektronne vydannia)* (Kyiv – Lviv – Dnipro, 20 kvit, 2022 r.), s. 36-41.
5. Parkhomenko N.M. Osoblyvosti pravotvorchoi diialnosti za umov voiennoho stanu. In: *Almanakh prava. Aktualni problemy pravovoho rozvytku v umovakh viiny ta pisliavoiennoi vidbudovy derzhavy*, 2022, Vyp. 13, s. 28-33.
6. Postanova obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 15.01.2024 u spravi № 722/594/22. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446106> (visité 01.09.2025).
7. Pysmenskyi Ye.O. Kolaboratsionizm u suchasni Ukraini yak kryminalno-pravova problema. In: *Pravo Ukrainy*, 2020, № 12, s. 116-128.
8. Pysmenskyi Ye. O. *Kolaboratsionizm yak suspilno-politychne yavyshe v suchasni Ukraini (kryminalnopravovi aspekty): naukovyi narys*. Sievierodonetsk: Rumiantseva H.V., 2020. 120 s.
9. Zahynei Z. *Kryminalno-pravova hermenevtyka: monohraf.* Kyiv: Vyd. dim «ArtEk», 2015. 380 s.
10. Zahynei-Zabolotenko Z.A. Normotvorcha diialnist u haluzi kryminalnoho prava: dynamika voiennoho chasu. In: *Almanakh prava. Pravovi zasady normotvorchoi diialnosti: natsionalnyi i zarubizhnyi dosvid*, 2024, Vyp. 15, s. 96-103.



CZU: 343.9

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).08)

SPECIFICUL INVESTIGĂRII OMORURILOR LA COMANDĂ

**Ion COVALCIUC,***doctor în drept, procuror-șef
al Procuraturii mun. Bălți*<https://orcid.org/0000-0003-0692-8988>

SUMAR

Combaterea fenomenelor infracționale nu poate fi realizată în mod eficient fără o apreciere corespunzătoare din partea autorităților legislative ale statului. Această apreciere se concretizează prin calificarea faptelor respective drept infracțiuni, având ca scop imediat protejarea valorilor sociale fundamentale, iar ca finalitate mediată – prevenirea comiterii unor noi infracțiuni. Totuși, este evident că simpla incriminare a unor fapte nu este suficientă pentru a combate în mod real fenomenul infracțional, mai ales în cazul criminalității organizate – domeniu în care, fără îndoială, se încadrează și omorul la comandă. Un răspuns adecvat la astfel de provocări poate fi formulat doar printr-un efort conjugat al organelor judiciare, desfășurat în conformitate cu un cadru normativ material și procesual adecvat, sprijinit în mod esențial de mijloacele și metodele oferite de criminalistică.

Cuvinte-cheie: *probă, mijloc de probă, proces penal, omor la comandă, caracteristica criminalistică a infracțiunii.*

Metodica investigării omorurilor la comandă

Dacă ar fi să facem o analiză graduală a pericolozității omuciderilor, atunci, cu siguranță, una dintre cele mai grave, dar și periculoase, forme a infracțiunilor contra vieții este omorul intenționat, iar omorul la comandă prevăzut la art. 145 alin. 2 lit. p) din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) este, considerăm noi, una dintre cele mai periculoase forme ale omorului premeditat. Pericolozitatea omorului la comandă rezidă nu atât și nu doar în gradul prejudiciabil al infracțiunii, ci, mai ales, în modul în care infracțiunea respectivă este comisă, cercul persoanelor implicate în comiterea acesteia și, nu în ultimul rând, probabilitatea foarte

THE PECULIARITIES OF INVESTIGATING CONTRACT KILLINGS

SUMMARY

Combating crime phenomena cannot be effectively achieved without appropriate assessment by the legislative authorities of the state. This assessment is materialized through the classification of such acts as criminal offences, with the immediate purpose of protecting fundamental social values and the broader aim of preventing the commission of new crimes. However, it is evident that the mere incrimination of certain acts is not sufficient to truly combat crime phenomena, especially in cases involving organized crime — an area in which contract killings are undoubtedly included. An adequate response to such challenges can only be formulated through the concerted efforts of judicial authorities, carried out in accordance with a proper substantive and procedural legal framework, and essentially supported by the tools and methods provided by forensic science.

Key-words: *Evidence, means of proof, criminal proceedings, contract killing, forensic characteristics of the offence.*

ridicată ca faptele respective să rămână în zona infracționalității latente. Or, parafrazând afirmația că „un rege care lasă nepedepsit un vinovat e tot atât de nedrept ca acela care osândește pe un nevinovat, fiindcă justiția consistă de a da pedeapsa conform legii” [9, p. 107], este lesne de înțeles seriozitatea problemei ce apare în fața legiuitorului, dat fiind specificul omorurilor la comandă versus resursele de care trebuie să dispună agenții statului pentru a oferi un răspuns prompt acestui tip de infracțiuni. Un asemenea răspuns s-ar încadra în cerințele Curții Europene pentru Drepturile Omului (în continuare – CtEDO) privind obligația de investigare a cazurilor în care dreptul la viață este încălcat și în care criteriile pe care trebuie să le întrunească investigațiile, de rând cu eficiența, este independența investigațiilor [5, p. 114]. Conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție (în continuare – CSJ) cu privire la practica judiciară în cauzele

penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor, una dintre caracteristicile omorului la comandă este implicarea în activitatea infracțională. Astfel, conform CSJ, „caracteristic omorului săvârșit la comandă este că întotdeauna la comiterea acestuia iau parte cel puțin două persoane: 1) persoana care comandă omorul, îndeplinind, după caz, rolul de organizator sau de instigator al infracțiunii prevăzută la art.145 alin.(2) lit. p) CP al RM; 2) persoana care execută comanda de omor, îndeplinind rolul de autor al infracțiunii prevăzută la art.145 alin.(2) lit. p) CP al RM. Nu este exclusă pluralitatea unor astfel de persoane: mai multe persoane care comandă omorul și/ sau mai multe persoane care execută comanda de omor” [8]. Totodată, Curtea mai observă că este posibilă prezența unor intermediari între persoana care comandă omorul și persoana care execută comanda de omor. Contribuția acestor persoane (se exprimă în căutarea/racolarea persoanei care execută comanda de omor, în transmiterea informației necesare despre victimă, a armei, a remunerației etc. către persoana care execută comanda de omor etc.), trebuie privită drept complicitate la infracțiunea prevăzută de art.145 alin.(2) lit. p) CP al RM (în situația când intermediarul acționează la inițiativa autorului infracțiunii) sau drept complicitate la organizarea ori la instigarea infracțiunii prevăzută la art.145 alin.(2) lit. p) CP al RM (în situația când intermediarul acționează la inițiativa organizatorului sau instigatorului infracțiunii) [8]. Deși cu anumite rezerve privind încadrarea juridică a acțiunilor mijlocitorului, important din punctul nostru de vedere este că CSJ recunoaște implicarea în comiterea omorului la comandă a nu mai puțin de două și mai multe persoane.

Dar, așa cum am declarat și cu alte ocazii, incriminarea unei fapte este insuficientă, or, protecția inclusiv prin intermediul instrumentelor penale este un pas benefic, dar acesta nu poate avea o finalitate atâta timp cât nu este urmat și de alte acțiuni, inclusiv de ordin organizațional, care ar fi de natură să asigure aplicarea eficientă a legii, iar din perspectiva aplicării legii penale, măsurilor de ordin organizațional trebuie să li se alăture și anumiți algoritmi de natură să asigure investigații, pe de o parte eficiente, iar pe de altă parte obiective, cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

De altfel, simpla incriminare a anumitor fapte, fără crearea unui mecanism corespunzător de aplicare a legii penale, pare a fi mai degrabă o declarație de intenții decât o protecție juridică corespunzătoare a anumitor valori sociale [5, p. 114]. Iar orice investigație eficientă, ca, de

altfel, orice răspuns corespunzător la anumite provocări, este imposibilă în lipsa cunoașterii a ceea ce urmează a se răspunde în speța *omorului la comandă*. De regulă, răspunsul la întrebarea respectivă este oferit de criminalistică, prin caracteristica criminalistică a infracțiunii – noțiune care, conform autorului N. Iablokov, „reprezintă un sistem științific de descriere a elementelor criminalistice importante ale tipului, genurilor sau grupului de infracțiuni, în primul rând, a ceea ce se reflectă în elemente ale infracțiunii ca metoda și mecanismul comiterii, circumstanțele comiterii infracțiunii, caracteristica infractorului, dar și a altor elemente specifice pentru caracterizarea tipului respectiv de infracțiuni, cu scoaterea în evidență a legăturilor și interdependenței dintre aceste elemente, cunoașterea cărora, în cumul cu conținutul informativ al descrierii, asigură investigarea cu succes a infracțiunilor” [13, p. 64]. Anume caracteristica criminalistică a infracțiunilor reprezintă puntea de legătură dintre ceea ce legiuitorul a incriminat și ceea ce trebuie să cunoască organele judiciare pentru aplicarea corectă a legii penale. Pentru acest proces, așa cum rezultă din cele menționate, este necesară cunoașterea metodelor și mecanismului de comitere a infracțiunii, dar și a altor elemente relevante, care pot fi cunoscute doar prin studierea practicii respective, desigur – cu scoaterea în evidență a elementelor menționate, a legăturilor dintre ele și, nu în ultimul rând, a importanței acestora în procesul de investigare a infracțiunii. În același timp, nu mai puțin importantă este furnizarea către organele judiciare a cunoștințelor și instrumentarului necesar, pentru relevarea și documentarea corespunzătoare a circumstanțelor menționate mai sus.

Caracteristica criminalistică a infracțiunii: structuri depline și structuri incomplete

În literatura de specialitate, în dependență de structura caracteristicii criminalistice a infracțiunii, acestea sunt divizate în cele cu structuri depline și, respectiv, cu structuri incomplete, în dependență de metoda comiterii infracțiunii. În cazul infracțiunilor cu structuri incomplete, lipsesc acțiunile ce țin de pregătirea și, respectiv, de tănuirea infracțiunii, acțiuni care sunt prezente, însă, la infracțiunile cu structuri depline [10]. Facem această remarcă deoarece atât pregătirea cât și tănuirea infracțiunii reprezintă trăsături definitorii pentru omorurile la comandă. Este greu de închipuit cum, de exemplu, ar putea avea loc un omor la comandă în lipsa pregătirii infracțiunii. De altfel, practica juridică autohtonă denotă că, în



mare parte, omorurile la comandă sunt curmate anume la etapa de pregătire. Mai mult, în continuare vom vedea că anume la această etapă organele judiciare dispun nu doar de posibilități mai mari de prevenire a omorurilor la comandă, ci și de documentare a acestui tip de infracțiuni, având și posibilitatea recurgerii la metodele pro-active de investigații. La fel, este greu de imaginat comiterea unui omor la comandă fără încercarea de a tăinui infracțiunea respectivă, or, anume dorința de a obține un anumit rezultat, în speță – moartea victimei, combinată cu dorința de a evita răspunderea penală, determină recurgerea la acest tip de infracțiune. Chiar și atunci când omorul este comis în public sau într-o manieră încât să fie cunoscut și de către alte persoane, nici pe departe nu înseamnă că devin cunoscute toate persoanele implicate în comiterea infracțiunii. În mare parte, de regulă, atât comanditarul cât și mijlocitorul infracțiuni, dar și executorul întreprind toate măsurile necesare pentru a rămâne în anonimat față de organele judiciare.

Cele menționate indică, pe de o parte, legătura dintre caracteristica criminalistică a infracțiunii și componența de infracțiune, iar pe de altă parte – legătura dintre aceasta cu obiectul probațiunii în procesul penal. Totodată, la o analiză mai atentă, rezultă că, deși interdependente, aceste noțiuni nu se suprapun. Or, în mod evident, ar fi imposibilă realizarea caracteristicii criminalistice a unei infracțiuni, făcând abstracție de conținutul constitutiv al acesteia, care, de altfel, reprezintă matricea juridică privind procesul de caracterizare criminalistică a infracțiunii. În altă ordine de idei, pentru caracteristica criminalistică a infracțiunii se recurge deseori la analiza unor elemente irelevante pentru încadrarea juridică a faptei, prezentând importanță mai mult din perspectiva criminalistică a investigațiilor. În mod analogic, nu există suprapunere nici între caracteristica criminalistică a infracțiunii și obiectul probațiunii în procesul penal. Stabilirea ultimului este obligatorie în fiecare cauză penală și se raportează mai degrabă la activitatea de urmărire penală și cercetare judecătorească [13, p. 64]. Or, altfel spus, caracteristica criminalistică a infracțiunii ar fi instrumentul prin recurgere la care organele judiciare pot stabili prezența ori lipsa componenței de infracțiune, dar și obiectul probațiunii în procesul penal. Nu în ultimul rând, caracteristica criminalistică a infracțiunii poate suferi modificări, fără ca acestea să se refere la componența de infracțiune sau obiectul probațiunii în procesul penal. E vorba de modificări care, în mare parte, sunt determinate de realitățile sociale și de nivelul de dezvoltare a societății. Spre exemplu, identifica-

rea unui killer profesionist, inclusiv de peste hotarele țării, a devenit azi mult accesibilă pentru potențialii comanditari datorită noilor instrumente de comunicare. Mai mult, noile tehnologii informaționale pot permite interacțiunea dintre actorii implicați în comiterea infracțiunii, fără ca aceștia să se cunoască.

Circumstanțe care nu se încadrează conform prevederilor art. 96 CPP

Revenind la legătura dintre caracteristica criminalistică a infracțiunii cu componența de infracțiune și obiectul probațiunii în procesul penal, doar în foarte puține cazuri circumstanțele comiterii infracțiunii au relevanță pentru încadrarea juridică a faptei, ele nefiind obligatoriu de dovedit în procesul penal, conform prevederilor art. 96 CPP. În acest sens, ceea ce a fost reținut de către instanța de judecată ca important nu se încadrează, de fapt, în nici una dintre categoriile menționate. Iată un exemplu. „Conform planului stabilit din timp, în perioada 2016 – aprilie 2017, X, Y, Z și alte persoane, fiind desemnați de către conducătorii grupului criminal, în privința cărora cauza penală a fost disjunctă ca executori propriu-ziși ai omorului, se deplasau în localitatea Lesnoie din Ucraina, aflată în apropierea frontierei de stat a Republicii Moldova, unde erau așteptați de membrii grupului criminal P. și alte persoane, în privința cărora cauza penală a fost disjunctă, le organizau trecerea ilegală a frontierei de stat a Republicii Moldova și îi transportau în mun. Chișinău, unde le asigurau cazarea în apartamentul nr. xx din Chișinău. În continuarea intenției criminale comune îndreptate spre omorul lui V., membrii grupului criminal P. și alte persoane în privința cărora cauza penală a fost disjunctă, la indicația altei persoane în privința căreia cauza penală a fost disjunctă, au procurat automobilul „BMW E36”, n/î xxxx, 4 aruncătoare de grenade „ППГ 26 Аглень”, 2 pistoale „CZ-83” cu amortizor, muniții pentru aceste arme, 4 stații radio. În continuare, membrii grupului criminal P., X, Y, Z și alte persoane, în privința cărora cauza penală a fost disjunctă, au studiat itinerarul și traseul pe unde se deplasează omul de afaceri V., precum și căile de acces la oficiul situat în mun. Chișinău, bd. xxxx, unde numitul activează, dar, din cauze independente de voința făptuitorilor, dat fiind faptul că au fost reținuți de organele de drept, infracțiunea nu și-a produs efectul” [6]. Astfel, din cele reținute, nici faptul că planul a fost stabilit în 2016-2017, nici deplasarea în anumite localități, nici cazarea în anumit loc nu sunt relevante nici din perspectiva înca-

drării juridice a faptei, nici din perspectiva stabilirii circumstanțelor în cauza penală. Or, nici una dintre circumstanțele respective nu se încadrează în ceea ce, conform prevederilor art. 96 CPP, trebuie de stabilit obligatoriu în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale, și anume:

- 1) faptele referitoare la existența elementelor infracțiunii, precum și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, adică la ceea ce legea solicită pentru încadrarea juridică a faptei;
- 2) circumstanțele prevăzute de lege care atenuază sau agravează răspunderea penală a făptuitorului;
- 3) datele personale care caracterizează inculpatul și victima;
- 4) caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune;
- 5) existența bunurilor destinate sau utilizate pentru săvârșirea infracțiunii sau dobândite prin infracțiune, indiferent de faptul cui au fost ele transmise;
- 6) toate circumstanțele relevante la stabilirea pedepsei.

Revenind la cele menționate supra, este evident că orice demers spre oferirea unui răspuns adecvat omorului la comandă, dar și a altor forme de infracțiuni, ar fi sortit eșecului în lipsa unor cunoștințe elementare despre caracteristica criminalistică a infracțiunilor respective, dar și a situațiilor criminalistice ce pot apărea în procesul investigațiilor – caracteristică care, considerăm, urmează a fi adaptată nu doar timpului în care a avut loc comiterea faptei și, respectiv, este investigată, dar, uneori, și specificului locului în care a fost comisă infracțiunea.

Conform unor autori, termenul „omor la comandă” a devenit deosebit de răspândit la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 ai secolului XX și se referea la un omor comis pentru o recompensă de către persoane angajate special. „Motivele acestor omoruri se limitau, de regulă, la relații interpersonale (răzbunare, gelozie, animozitate personală, uneori lăcomie etc.) sau dorința de a scăpa de un martor incomod, posibil dezvăluitor. Din acest motiv, intermediarii și executanții, în principal indivizi solitari, erau căutați dintre persoanele cunoscute, dispuse să comită crima datorită atitudinii lor antisociale sau relațiilor personale cu „comanditarul”. Ca arme ale crimei erau folosite tradițional cuțitul, toporul, ciocanul, pușca de vânătoare sau arma tăiată. Ulterior, schimbările economice din societate – privatizarea, crearea structurilor comerciale,

dezvoltarea afacerilor private – au dus la apariția grupurilor criminale organizate, care trăiau din aceste activități. Imediat a avut loc un „salt” brusc al crimelor din motive de lăcomie, inclusiv al celor la comandă” [11, p. 1].

Deși, trebuie să recunoaștem că omorurile la comandă nu reprezintă infracțiunea anilor '90, în acest sens, ne aliniem autorilor care susțin că istoria „cunoaște o serie de omoruri a feților regale din Franța, descrise inclusiv în literatura artistică de Moris Driunom, omorul lui Boris și Gleb, omorul lui Petru al III-lea în imperiul rus etc.” [12, p. 6]. Altfel spus, omorurile la comandă nu reprezintă invenția sau, mai bine-zis, descoperirea anilor '90, ci mai degrabă amploarea pe care au cunoscut-o în perioada respectivă a determinat și o anumită atitudine din partea autorităților, inclusiv a legiuitorului.

Una dintre problemele investigării omorurilor la comandă, evidențiată în literatura de specialitate, ține de faptul că o parte dintre acestea sunt camuflate sub forma altor infracțiuni la fel soldate cu lipsirea persoanei de viață. Astfel, conform unor opinii, 6% dintre omoruri se maschează sub forma unor accidente, 5% sub forma omorurilor în timpul furturilor sau jafurilor, iar 2% – sub forma omorurilor din intenții huliganice” [12, p. 7]. Pericolul unor astfel de manopere este agravat de faptul că, pe lângă riscul general legat de greutatea descoperirii omorurilor, camuflarea omorurilor la comandă sub forma altor infracțiuni îngreunează și mai mult acest proces. Spre exemplu, în una din cauze, comanditarul, care, de altfel, își asumase și rolul de organizator al infracțiunii, pentru a-l convinge pe potențialul autor al infracțiunii că nu va fi tras la răspundere pentru infracțiunea comisă, îl sfătuia pe acesta să camufleze omorul sub forma unei sinucideri prin spânzurare, asigurându-l despre investigațiile ineficiente ale organelor judiciare în asemenea cazuri și, respectiv, impunitatea pentru infracțiunea comisă [3].

Din aceste considerente, dar și din altele, asupra cărora ne vom opri în continuare, descoperirea omorurilor la comandă este imposibilă în lipsa măsurilor speciale de investigații [12, p. 7]. De fapt, utilizarea măsurilor speciale de investigații în cazul omorurilor la comandă reprezintă o constantă în jurisprudența autohtonă, iar provocările utilizării măsurilor speciale de investigație în cauzele privind omorurile la comandă sunt pentru a asigura, pe de o parte, eficiența investigațiilor, iar pe de altă parte – de a nu încălca, eventual, dreptul la un proces echitabil. Problema devine și mai actuală în situațiile în care organele judiciare recurg la utilizarea unor asemenea tehnici de investigare, care sunt la li-



mita investigațiilor pasive, iar riscul unor implicări active, fie și mediate, din partea organelor judiciare este destul de ridicat. Aici, avem în vedere utilizarea investigatorilor sub acoperire, iar în majoritatea cauzelor autohtone cu utilizarea tehnicilor speciale de investigare s-a recurs la măsura respectivă de investigații.

În altă ordine de idei, „omorul, adică cauzarea morții unei persoane, a fost întotdeauna considerată o infracțiune deosebit de gravă. Legislația penală prevede mai multe tipuri de omoruri: omorul simplu și calificat, omorul săvârșit de mamă asupra nou-născutului, omorul săvârșit în stare de afect, omorul săvârșit prin depășirea limitelor apărării necesare. Cu toate acestea, lista juridico-penală a omuciderilor nu epuizează cazurile în care în practică sunt aplicate metodele și tehnicile existente pentru descoperirea și investigarea acestora, reunite într-o metodologie de investigare a omorurilor” [13, p. 582]. Deși, în mod evident, este prea ușor să susținem că o metodologie unică ar permite investigarea oricărui tip de omucidere, considerăm că soluția ar fi o metodologie generală de investigare a omorurilor, cu ramificațiile specifice, în dependență de tipul infracțiunii comise.

Metodologia de investigare a omorurilor

Metodologia de investigare a omorurilor poate fi utilizată în toate cazurile de atentat asupra vieții unei persoane, iar elementele sale individuale, legate, spre exemplu, de examinarea unui cadavru, cu siguranță, pot fi utilizate și în investigarea tuturor infracțiunilor asociate cu moartea oamenilor.

Metodologia de investigare a omorurilor include recomandări pentru realizarea unui complex de acțiuni în procesul de investigare, care permit să se determine dacă a avut loc un omor sau moartea persoanei a survenit din alte cauze. Prin urmare, recomandarea ar fi că în toate cazurile de descoperire a cadavrelor sau la primirea informațiilor despre dispariția unor persoane în circumstanțe neclare este necesară investigarea conform regulilor de investigare a omorurilor [13, p. 583]. La fel, așa cum la investigarea oricărui deces trebuie avut în vedere un eventual omor, la investigarea oricărui omor trebuie avută în vedere inclusiv probabilitatea comiterii acestuia la comandă.

Omorurile neelucidate, conform unor opinii, sunt în majoritatea cazurilor rezultatul desfășurării necorespunzătoare a măsurilor investigative și de căutare în etapa inițială, evaluându-se versiunea că omorul e puțin probabil. Același lucru se poate afirma dacă parafrazăm afirmația

în cazul omorurilor la comandă. În acest sens, totalitatea agravantelor prevăzute la art. 145 alin. (2) CP am clasifica-o în dependență de modul de operare (aici incluzând atât elementele de ordin obiectiv cât și cele de ordin subiectiv) și putem observa că doar o anumită parte din omorurile agravante țin de modul de operare. În cazul dat, putem exemplifica cu omorul comis cu premeditare, din interes material, în legătură cu îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, dar, cu siguranță, și omorul la comandă. În opoziție, omorul cu bună știință asupra unui minor sau a unei femei gravide, sau profitând de starea de neputință evidentă a victimei din cauza vârstei înaintate, bolii, dizabilității ori altui factor; asupra unui membru de familie; asupra a două sau mai multor persoane; de două sau de mai multe persoane – perspectivă din care le-am putea clasifica drept infracțiuni ce nu țin de modul de operare. E ceea ce considerăm destul de important din perspectiva investigațiilor.

Elementele omorului, precum și reflectarea acestora în caracteristica criminalistică a infracțiunii, au legături logice între ele. Prin stabilirea unui element, pot fi obținute informații despre un altul sau mai multe elemente, despre semnele lor și despre proprietățile corespunzătoare semnelor. Omorul este o infracțiune care lasă întotdeauna urme și, în asemenea caz, interacționează și se influențează reciproc patru elemente: victima, locul crimei, criminalul și arma crimei. Ca rezultat, se formează un model specific de urme, așa-numita *cruce a urmelor*, care permite căutarea și, în multe cazuri, găsirea fiecărui dintre cele patru elemente menționate, pe urmele celorlalte trei. Pentru caracterizarea criminalistică a omorurilor este deosebit de importantă secvența de identificare a semnelor menționate în timpul descoperirii și investigării omorului. Prin urmare, la descrierea elementelor caracterizării criminalistice a omorurilor este recomandabil să se vorbească despre ele în ordinea determinată de specificul investigării acestui tip de infracțiuni și pe baza frecvenței cu care acestea apar în practică [13, p. 583].

La stabilirea metodologiei de investigare a omorurilor la comandă este important, din punctul nostru de vedere, identificarea și stabilirea acelor procedee investigative care, pe o parte, corespund specificului acestor infracțiuni, iar pe de altă parte – să fie destul de concise și clare, astfel încât să poată fi aplicate în practică fără a îngreuna procesul de investigații cu detalii inutile, în interiorul cărora se pierd aspecte importante. E ceea ce evidențiază și specialiștii în domeniu, care menționează că „practica stabilită în mediul

științific de clasificare a omorurilor după timpul, locul și metoda lipșirii de viață, obiectele utilizate în acest scop, specificul victimei, specificul comandarului omorului, a mijlocitorului, caracteristica autorului, motivele omorului și alte circumstanțe au devenit atât de detaliate încât reprezintă un impediment la aplicarea abordărilor teoretice în activitatea practică” [12, p. 8].

La caracteristica criminalistică a omorurilor la comandă, din perspectiva unor investigații eficiente, în literatura de specialitate au fost utilizate mai multe clasificări. Spre exemplu, conform autorului N. Diubova, acestea pot fi împărțite în omorul la comandă a unor persoane care respectă legea și omorul la comandă a unor infractori. Autorul consideră că divizarea omorurilor la comandă conform poziției victimei față de lege este importantă atât din perspectiva motivelor, modalității de comitere a faptei, dar și din perspectiva unor tentative de camuflare a infracțiunii sau de orientare a investigațiilor pe o pistă greșită. Este de la sine înțeles că omorul, chiar și la comandă, a unei persoane care respectă legea ar presupune mai puțină rezistență și, implicit, situații mai puțin complicate în timpul investigațiilor. În opoziție, atunci când este omorât la comandă un eventual criminal, mai ales o autoritate criminală, aceste infracțiuni presupun, în mod automat, nu doar o mai bună organizare, dar și o camuflare, iar deseori și distorsionare a urmelor infracțiunii. Nu în ultimul rând, apare și riscul unui mediu mai puțin cooperant, având în vedere cercul persoanelor cu care comunica victima și care ar putea fi potențiali martori în cauză. Mai mult, de cele mai dese ori, în cazul unor asemenea victime, probabilitatea lipsei totale de cooperare și chiar opunere de rezistență în timpul investigațiilor atât din partea apărării cât și din partea reprezentanților victimei este destul de mare [12, p. 8]. Sunt circumstanțe care nu pot fi neglijate nici la etapa acțiunilor preliminare de urmărire penală, nici a celor ulterioare.

În practica judiciară autohtonă este lesne de observat că în cauzele privind omorurile la comandă este acoperită întreaga arie a victimelor descrise în literatura de specialitate. Spre exemplu, în una din cauze, inculpații, „împărțind rolurile în dependență de necesitățile activității infracționale bine chibzuite, planificate și bine determinate, cu desemnarea funcțiilor, a unor acte și acțiuni concrete, formând un grup criminal organizat stabil, îndeplinind acțiuni comune, urmărind scopul săvârșirii omorului la comandă, dându-și seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor lor, prevăzând urmările prejudiciabile și admitând în mod conștient survenirea acestor

urmări, au întocmit un plan criminal îndreptat spre săvârșirea omorului omului de afaceri V.P.” [6]. Adică, în speță este vorba de pregătiri pentru comiterea omorului la comandă a unui om de afaceri în legătură cu activitatea acestuia. Într-o altă speță, pregătirea omorului la comandă a fost efectuată în legătură cu posibilele avantaje financiare. „O femeie din Comrat s-ar fi folosit de vulnerabilitatea bătrânei de care avea grijă și i-a „moștenit” apartamentul. Pentru că fiul bătrânei s-a adresat în judecată, suspecta a încercat să scape de el, angajând un „killer”, care s-a dovedit a fi un agent sub acoperire” [4]. Un alt comanditar a încercat organizarea omorului pentru a-și regla conturile cu fosta soție, având o dispută asupra copiilor. Acesta, „locuitor din regiunea Transnistreană, pe fonul unor relații ostile cu fosta sa soție, contra unor sume de bani, a întreprins mai multe tentative de a racola doritori să comită omorul ei, furnizându-le atât informații necesare pentru comiterea infracțiunii cât și doleanțele sale despre felul în care urma a fi comis omorul” [3]. Iar în una din spețe, în luna mai 2015, V.A., fiind în situații de conflict de afaceri cu produse de tutungerie, a povestit despre victimă unor persoane nestabilite, care au decis să obțină o parte, iar ulterior controlul și gestionarea întregii afaceri, ceea ce i-a făcut să decidă, împreună și prin înțelegere cu V.A., omorul victimei. Pentru a-și ascunde rolul lor nemijlocit, ei au hotărât să comande altor persoane omorul [7].

Concluzii

Comun pentru majoritatea infracțiunilor de tipul menționat este că ele au fost sistate datorită descinderii organelor judiciare la faza de pregătire. E o situație benefică, căci, în caz contrar, în cauzele date, dar și în altele de aceeași natură, probabilitatea de omucideri și de infracțiuni rămase în zona latentă era destul de ridicată. Mai mult, din analiza practicii judiciare rezultă că posibilitatea identificării și probării acțiunilor persoanelor implicate în comiterea omorurilor la comandă este mult mai ridicată atunci când sunt aplicate investigații pro-active. În cazul investigațiilor clasice, probabilitatea administrării probelor, mai ales în privința comanditarilor, dar și a mijlocitorilor, este destul de dificilă, iar riscul ca autorul infracțiunii să fie neidentificat – foarte ridicat. Situația este îngreunată și de faptul că, fiind preocupați de construirea unor alibi, inculpații dau cu totul altfel de interpretări probelor de învinuire. În una din cauze, inculpatul V.A. a fost învinuit că, în vederea realizării etapei incipiente a planului criminal, a pregătit și a prestat informații despre



amplasarea domiciliului și locurile posibile de aflare a victimei. Referitor la aceste circumstanțe, partea apărării a susținut că declarațiile precum că V.A. era unica persoană care știa locul de domiciliu al părții vătămate nu sunt o acțiune de favorizare, deoarece, fiind prieten cu ea, a ajutat-o să închirieze un apartament, i-a găsit un șofer și chiar frecventau des împreună aceleași locuri [7]. Lipsa altor probe care ar demonstra transmiterea informațiilor menționate către autorul infracțiunii cu greu permit cele menționate ca probe în acuza-re. Or, locul de trai, de agrement, precum și alte eventuale locuri frecventate de către victimă sunt cunoscute de un cerc destul de larg de persoane, la fel sunt informații care pot fi colectate nemijlocit de către potențialii infractori, prin acțiuni de urmărire etc.

În concluzie, putem afirma că specificul infracțiunii determină, în mod direct, specificul investigației. Totodată, nici infracțiunea în sine, dar nici metodică investigativă nu pot fi considerate constante, ambele având un caracter dinamic. Modul în care omorul la comandă era comis în secolul trecut diferă semnificativ de modalitățile în care acesta este săvârșit în prezent. Deci, metodele de investigare a unor asemenea infracțiuni nu pot rămâne statice, ci trebuie adaptate permanent provocărilor infracționale actuale. Din această perspectivă, criminalistica nu reprezintă doar un catalizator al eficienței investigațiilor, ci și un factor determinant pentru schimbările legislative și instituționale necesare.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122 din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251 (republicat).
2. Codul penal al Republicii Moldova. Nr.985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74 (republicat).
3. Comunicat de presă al Inspectoratului General al Poliției. <https://politia.md/ro/content/politia-preintampinat-un-asasinat-la-comanda> (vizitat 19.04.2025).
4. Comunicat de presă al Inspectoratului General al Poliției. <https://pulsmedia.md/article/0bc4ce26a4ef28a3/o-femeie-din-comray-a-comandat-omorul-unui-barbat-pentru-a-nu-imparti-cu-el-un-apartament-killerul-agent-sub-acoperire.html> (vizitat 19.04.2025).
5. Covalciuc I., Cristea D. *Dreptul la viață - independența investigațiilor prin prisma jurisprudenței CtEDO în cauzele moldovenești. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova*. Chișinău, 2023, nr. 17, p. 108-117.
6. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 21.10.2020. Dosarul nr. 1ra-1193/2020. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16953 (vizitat 19.04.2025).
7. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.06.2019. Dosarul nr. 1ra-660/2019. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13845 (vizitat 19.04.2025).
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor, nr. 11 din 24.12.2012. https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318 (vizitat 15.04.2025).
9. Manarva-Dharma-Sastra, IX, 249. În: Tanoviceanu I. *Curs de Drept penal*. Vol. II. București: Ed. Ateliere Grafice, 1912. 631 p.
10. Абрамян А.А. Обстоятельства совершения заказных убийств (убийств по найму). În: *Международный научный журнал «Интернаука», 2017, №14*. <https://www.inter-nauka.com/en/issues/2017/14/3012> (vizitat 19.04.2025).
11. Бакин Е.А., Алешина И.Ф. *Расследование убийств, совершенных по найму. Методическое пособие*. Москва: Управление криминалистики Ген. прокуратуры РФ, 2001. 34 с.
12. Дюбова Н.И. *Криминалистическая модель убийства по найму как основа методики раскрытия и расследования данного вида преступлений*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Калининград, 2005.
13. Яблоков Н.П. *Криминалистика*. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2005. 781 с.

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL



CZU: 342.9

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3\(74\).09](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.3(74).09)

INADMISIBILITATEA CERERII ÎN CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV: FUNDAMENT TEORETIC ȘI VALENȚE SANȚIONATORII

**Vasile JOSAN,***avocat, doctorand, USM*<https://orcid.org/0000-0001-7375-395X>**SUMAR**

Articolul analizează instituția inadmisibilității reglementată de Codul administrativ al Republicii Moldova, evidențind funcția sa de sancțiune procesuală aplicabilă în cazul nerespectării condițiilor legale. Sunt prezentate și comentate temeiurile de inadmisibilitate prevăzute la art. 207 alin. (2) CA, atât cele expres enumerate cât și cele ce pot fi lăsate la aprecierea instanței. Totodată, sunt abordate provocările practice ce țin de aplicarea admisibilității în contenciosul administrativ și sunt formulate propuneri de îmbunătățire legislativă. Inadmisibilitatea este evidențiată ca un mecanism esențial care filtrează cererile neconforme și contribuie la menținerea disciplinei procesuale pe parcursul procesului.

Cuvinte-cheie: inadmisibilitate, sancțiune, contencios administrativ, procedură prealabilă, admisibilitate.

Introducere

Adoptarea Codului administrativ al Republicii Moldova [4] a adus beneficii importante prin sistematizarea reglementărilor într-un singur act normativ. Acesta facilitează atât activitatea autorităților publice în procesul decizional cât și accesul persoanelor la mecanisme de control administrativ și judiciar eficiente.

Codul administrativ al Republicii Moldova este, în esență, un cod de proceduri administrative. Prezența unor norme materiale nu îi schimbă natura procesuală. Ca orice lege procesuală, prevede sancțiuni menite să asigure respectarea nor-

THE INADMISSIBILITY OF CLAIMS IN ADMINISTRATIVE LITIGATION: THEORETICAL FOUNDATIONS AND SANCTIONING FUNCTIONS**SUMMARY**

The article analyzes the institution of inadmissibility as regulated by the Administrative Code of the Republic of Moldova, highlighting its function as a procedural sanction applicable in cases of non-compliance with legal requirements. It examines the grounds for inadmissibility provided in Article 207 paragraph (2) of the Code, including both those explicitly listed and those that may be subject to the discretion of the court. At the same time, the article addresses practical challenges related to the application of admissibility in administrative litigation and puts forward proposals for legislative improvement. Inadmissibility is emphasized as an essential mechanism for filtering non-compliant claims and for ensuring procedural discipline throughout the proceedings.

Key-words: inadmissibility, sanction, administrative litigation, preliminary procedure, admissibility.

melor sale, fără de care acestea ar deveni simple recomandări.

Discuții și rezultate

Sancțiunile procedurale din Codul administrativ sunt similare celor din Codul de procedură civilă (nulitatea actelor, decăderea din drepturi, amenda judiciară), însă, în plus, legiuitorul a introdus inadmisibilitatea, cu valență sancționatorie.

Conceptual, inadmisibilitatea nu este o noțiune nouă pentru justiția civilă națională, fiind deja reglementată în Codul de procedură civilă la art. 433, 440, 453 și 122 [5]. Totuși, aplicarea acestei instituții încă de la etapa incipientă a procesului reprezintă o noutate.



Instituția admisibilității reglementată în Codul administrativ a preluat funcțiile art. 169-170 din Codul de procedură civilă (refuzul primirii acțiunii, restituirea cererii, neexaminarea), integrându-le într-o arhitectură proprie, opțiunea aparținând legiuitorului. Potrivit art. 195 Cod administrativ, aplicarea articolelor 169-171 Cod de procedură civilă este expres exclusă.

Inadmisibilitatea reprezintă o instituție specifică procedurii civile, nefiind identificată nicio valență a acestei sancțiuni care să prezinte o corelare funcțională, directă și bine definită conceptele specifice dreptului substanțial civil.

Natura de sancțiune procedurală este determinată de fizionomia juridică specifică a inadmisibilității, precum și de efectul pregnant al acestei reprehensiuni, care afectează, în structura sa operațională, însăși efectivitatea dreptului reclamanțului de a apela la forța de constrângere a statului pentru recunoașterea, prezervarea și concretizarea dreptului său subiectiv [12].

Legiuitorul, atât în Codul de procedură civilă cât și în Codul administrativ, nu a oferit o definiție expresă a admisibilității, preferând utilizarea sensului său curent, pentru a păstra flexibilitatea aplicării normelor.

Admisibilitatea constituie o condiție intrinsecă a cererilor adresate instanțelor, inclusiv a celor privind administrarea probelor, reflectând garantarea accesului liber la justiție și a unui proces echitabil. Ea presupune îndeplinirea condițiilor procedurale necesare examinării cererii pe fond, fără a implica analiza temeiniciei sau legalității acesteia. Inadmisibilitatea intervine ca sancțiune procedurală pentru cererile ce nu respectă cerințele de formă, funcționând ca un filtru preliminar între libertatea de acces la instanță și respectarea normelor procesuale [9].

În contenciosul administrativ, inadmisibilitatea constituie un concept fundamental ce trasează limitele accesului la justiția administrativă. Mai exact, ea vizează situațiile în care o acțiune introdusă în fața instanței de contencios administrativ este respinsă fără examinarea fondului cauzei, ca urmare a neîndeplinirii unor condiții prealabile de admisibilitate.

Potrivit art. 207 alin. (1) Cod administrativ, instanța verifică din oficiu îndeplinirea condițiilor de admisibilitate a acțiunii în contencios administrativ. Dacă cererea este inadmisibilă, se pronunță o încheiere motivată, supusă recursului. Conform alin. (2), sunt prevăzute cazurile de inadmisibilitate, analizate în continuare. Părțile nu sunt private de dreptul de a invoca inadmisibilitatea, dacă ea este incidentă cauzei. Când vorbim în acest articol de tematica inadmisibilității, ne referim la inadmisibilitatea și temeiurile ei din instanța de fond și anume cu referire la art. 207 Cod administrativ.

O parte a temeiurilor de inadmisibilitate reprezintă în esență premise de exercitare a dreptului la acțiune, întrucât exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune (temeiurile specificate la art. 207 alin. (2) lit. a)-e) Cod administrativ). Alt grup de temeiuri de inadmisibilitate face posibilă adresarea repetată în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune (temeiurile specificate la art. 207 alin. (2) lit. f)-h) Cod administrativ) [2, p.332].

Înainte de analiza fiecărui temei de inadmisibilitate, trebuie observată formularea art. 207 alin. (2) Cod administrativ, unde sintagma „în special când”, sugerează caracterul neexhaustiv al enumerării temeiurilor de inadmisibilitate, atenția la această sintagmă este dictată de faptul că în ea se pot „conține” mult mai multe temeiuri de inadmisibilitate chiar și decât cele care sunt enumerate de lege.

O astfel de formulare ridică probleme de compatibilitate cu principiile previzibilității, securității juridice și respectării art. 6 al CEDO [13, § 96-97], reclamantul neputând anticipa toate condițiile de admisibilitate. Situația este una delicată referitor la principiul liberului acces la justiție și amplifică riscul de manifestare arbitrară a instanțelor. De asemenea, ideea sancțiunilor procesuale, ca norme expres și limitativ reglementate, este afectată, slăbind protecția procesuală. Prin urmare, se impune modificarea art. 207 alin. (2) din Codul administrativ, pentru a elimina această formulare vagă și a stabili concret și exhaustiv temeiurile de inadmisibilitate.

Nu suntem primii care abordăm această tematică. În noiembrie 2023, în Parlamentul Republicii Moldova a fost înaintat un proiect de lege care propunea modificarea art. 207 alin. (2) din Codul administrativ, cu propunerea de a elimina sintagma „în special când” și introducând un nou alineat care ar fi permis declararea inadmisibilității cererii atât în baza temeiurilor prevăzute în Codul administrativ cât și în baza temeiurilor prevăzute expres și în alte legi speciale. Autorii proiectului au argumentat că accesul la justiție nu trebuie să depindă de interpretări extinse sau erori judiciare persistente, iar prevederile privind inadmisibilitatea trebuie formulate clar și predictibil. Certitudinea normei juridice este deja un principiu consacrat în jurisprudența Curții Constituționale, iar limitarea accesului la justiție trebuie să fie expresă și restrictivă, nu lăsată la libera apreciere a instanțelor. Totuși, aceste modificări nu au fost votate în lectură finală, nefiind cunoscute motivele [1; 11].

Trebuie să recunoaștem că în unele țări cu tradiții judiciare bine consolidate, precum ar fi Germania, de unde a și fost inspirat Codul admi-

nistrativ, nu ar reprezenta neapărat o problemă ca temeiurile de inadmisibilitate să fie lăsate la aprecierea instanței. Însă, în contextul Republicii Moldova, unde practica judiciară în mare parte este neuniformă, acest lucru poate genera abuzuri sau decizii imprevizibile. Tocmai de aceea, existența unei liste clare și limitative a motivelor de inadmisibilitate ar fi benefică. În plus, situațiile neprevăzute în temeiurile de inadmisibilitate, ar putea fi soluționate printr-o judecată pe fond, evitând astfel extinderea neclară și arbitrară a motivelor de respingere a cererilor.

Relativ recent a fost examinată o excepție de neconstituționalitate a textului „în special când” din articolul 207 alin. (2) din Codul administrativ, unde Curtea Constituțională s-a expus prin Decizia de inadmisibilitate nr.126 din 10.10.2024 [6].

Autorul excepției a atras atenția asupra modului în care instanța a interpretat articolul 207 alin. (2) din Codul administrativ, ceea ce a dus la respingerea cererii sale ca inadmisibilă în baza altor articole din Cod. Problema semnalată este sintagma „în special când”, care, deși însoțește o listă de motive de inadmisibilitate, lasă judecătorului o libertate prea mare de apreciere. În aceste condiții, o persoană care înaintează o acțiune aparent corect formulată riscă, totuși, să fie respinsă pentru alte motive neprevăzute clar în lege. Această incertitudine afectează accesul la justiție și dreptul la apărare, deoarece justițiabilul nu poate anticipa consecințele concrete ale normei.

Curtea Constituțională a declarat inadmisibilă sesizarea, argumentând că autorul sesizării, în realitate, își exprimă dezacordul cu modul în care judecătorul a interpretat textul „în special când” din articolul 207 alin. (2) din Codul administrativ, în sensul că a extins lista temeiurilor de inadmisibilitate din acest articol cu alte temeiuri prevăzute la alte articole din același Cod pe baza cărora i-a declarat propria lui acțiune ca fiind inadmisibilă. Așadar, Curtea observă că, sub aparența unor critici referitoare la imprevizibilitatea textului contestat, autorul excepției ridică, în acest caz, o problemă de aplicare și interpretare a dispozițiilor contestate în cauza sa. În jurisprudența sa, Curtea a reținut că aspectele legate de interpretarea și de aplicarea legii nu țin de competența Curții Constituționale. Această competență le revine, prin definiție, instanțelor de judecată.

Observăm din motivarea Curții că, totuși, sintagma „în special când” nu a trecut un test real de constituționalitate, întrucât argumentele instanței s-au concentrat mai degrabă pe ideea că autorul, sub aparența unor critici legate de previzibilitatea normei, a urmărit, în fond, să ridice o problemă de aplicare și interpretare a legii. Această abordare, însă, lasă nelămurită chestiunea de fond privind ca-

litatea normei juridice și riscul pe care îl comportă formulările vagi într-un domeniu esențial precum este accesul la justiție.

Temeiuri de inadmisibilitate

În continuare, vom analiza fiecare temei de inadmisibilitate prevăzut la art. 207 alin. (2) din CA, considerându-le expresia sancțiunii procesuale aplicabile în cazul nesocotirii condițiilor de admisibilitate.

a) *Există o hotărâre judecătorească definitivă cu privire la un litigiu între aceleași părți, cu același obiect și pe aceleași temeiuri de drept.* Acest temei de inadmisibilitate corespunde, în esență, motivului de refuz al primirii cererii de chemare în judecată, prevăzut la art. 169 alin. (1) lit. b) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

Hotărârea judecătorească irevocabilă consacră autoritatea de lucru judecat, excluzând re-discutarea celor statuate, acestea devenind obligatorii pentru părți și instanțe. Pentru a declara inadmisibilă o nouă cerere, judecătorul trebuie să verifice identitatea părților, a obiectului și a cauzei, efectul negativ al lucrului judecat operând doar cumulativ.

Observăm că, spre deosebire de art. 169 alin. (1) lit. b) Cod procedură civilă, în contenciosul administrativ este suficient ca hotărârea să fie definitivă, nu irevocabilă. Această diferență poate genera un concurs de temeiuri de inadmisibilitate: dacă împotriva deciziei instanței de apel s-a declarat recurs, iar reclamantul introduce din nou aceeași acțiune, instanța va trebui să opteze între art. 207 alin. (2) lit. a) și lit. c) Cod administrativ. În acest context, suntem solidari cu viziunea invocată în literatura de specialitate, potrivit căreia, în ipoteza dată trebuie de aplicat temeiul de la lit. a), deși soluția din art. 169 alin. (1) lit. b) Cod de procedură civilă apare mai adecvată scopului admisibilității [3, p.24].

b) *Există o încheiere judecătorească prin care s-a dispus încetarea procesului în legătură cu faptul că reclamantul a renunțat la acțiune sau și-a retras acțiunea într-un litigiu între aceleași părți, cu același obiect și pe aceleași temeiuri de drept sau că între părți s-a încheiat o tranzacție de împăcare.* În virtutea principiului disponibilității drepturilor procedurale, părțile au posibilitatea de a încheia tranzacții de împăcare sau de a renunța la acțiunea introdusă. În consecință, formularea unei noi acțiuni în contencios administrativ având același obiect este inadmisibilă atunci când anterior reclamantul a renunțat la cerere sau părțile au încheiat o tranzacție.



c) *La aceeași sau la altă instanță de judecată se examinează o acțiune între aceleași părți, cu același obiect și pe aceleași temeuri de drept.* Fundamentul acestui temei rezidă în prevenirea riscului ca instanțele să pronunțe hotărâri divergente sau greu de armonizat asupra aceleiași cauze. Pentru a putea invoca această cauză de inadmisibilitate, este necesar ca litiul respectiv să se afle deja în curs de examinare în fața unui complet de judecată, fie din cadrul aceleiași instanțe, fie din cadrul unei instanțe diferite. Similar situației de la 207 alin. (2), lit. a) Cod administrativ, instanța va trebui să constate tripla identitate, aceleași părți, obiect și temeuri, prevederea fiind similară cu cea prevăzută la art. 170 alin. (1), lit. g) din Codul de procedură civilă.

d) *Acțiunea a fost depusă după expirarea termenului prevăzut la art. 209 Cod administrativ.* Ca orice alte acțiuni introduse în instanță, și cererile în contencios administrativ trebuie depuse cu respectarea termenului prevăzut de lege. Acțiunile în contestare și în obligare trebuie formulate, în principiu, în termen de 30 de zile, conform art. 209 alin. (1) din Codul administrativ, termen care începe să curgă fie de la data comunicării deciziei asupra cererii prealabile sau de la data expirării termenului legal pentru examinarea acesteia, fie de la data comunicării actului administrativ individual, în situația în care procedura prealabilă nu este impusă de lege. În cazul în care actul administrativ nu indică sau indică eronat căile de atac, termenul de sesizare a instanței se extinde la un an de la comunicare, potrivit art. 209 alin. (2) din Codul administrativ.

La primirea cererii, instanța are obligația de a determina natura acțiunii și de a verifica respectarea termenului legal de introducere, omisiunea acestuia atrăgând sancțiunea inadmisibilității. În esență, termenul de 30 de zile sau, după caz, de un an reprezintă un termen de decădere, iar nerespectarea sa implică sancțiunea pierderii dreptului de a depune acțiune în instanță. Totuși, termenul poate fi restabilit conform regulilor prevăzute la art. 65 alin. (1)–(3), (5) și art. 210 din Codul administrativ, completate de dispozițiile art. 116 din Codul de procedură civilă.

e) *Reclamantul nu poate revendica încălcarea, prin activitatea administrativă, a unui drept în sensul art. 17 Cod administrativ.* Contenciosul administrativ oferă persoanei interesate un instrument juridic pentru a supune controlului jurisdicțional activitatea autorităților publice, în special actele administrative care o vizează

direct. Reclamantul poate ataca doar actele ce îl afectează nemijlocit și se încadrează în activitatea administrativă reglementată la art. 6–20 Cod administrativ. Inadmisibilitatea intervine atunci când actul nu privește direct reclamantul, nu există interes legitim sau sunt contestate acte care, prin natura lor, nu sunt susceptibile de control jurisdicțional, precum ar fi operațiunile administrative [8]. O asemenea reglementare ar fi oportună și în Codul de procedură civilă, întrucât există numeroase situații în care reclamantul nu poate justifica interesul, însă cauza este totuși examinată în fond și respinsă prin hotărâre, ceea ce nu corespunde principiilor economiei judiciare.

f) *Nu sunt întrunite condițiile prevăzute la art. 208 Cod administrativ.* Inadmisibilitatea pentru nerespectarea procedurii prealabile apare atunci când reclamantul nu a urmat demersurile obligatorii înainte de sesizarea instanței. Procedura urmărește reexaminarea actului administrativ și soluționarea amiabilă a conflictului. Conform Codului administrativ, ea este obligatorie doar dacă legea specială o prevede expres, cu excepțiile de la art. 163. Potrivit art. 208 alin. (4) și (5) Cod administrativ, acțiunile în realizare și constatare sunt admisibile numai după adresarea prealabilă către autoritate. Pentru asigurarea unei practici unitare, Curtea Supremă de Justiție a emis o notă informativă destinată instanțelor de contencios administrativ [10].

Analiza practicii contenciosului administrativ din Republica Moldova relevă că menținerea caracterului obligatoriu al procedurii prealabile, în forma actuală, echivalează cu un formalism lipsit de eficiență juridică. Majoritatea cererilor prealabile sunt respinse sau nesoluționate, golind de conținut finalitatea procedurii. O soluție adecvată ar fi menținerea caracterului imperativ doar pentru domeniul clar delimitat prin lege, iar în celelalte cazuri, recunoașterea dreptului reclamantului de a opta între exercitarea procedurii prealabile și sesizarea directă a instanței, în spiritul asigurării efective a accesului la justiție.

g) *Acțiunea a fost depusă de o persoană fără împuterniciri în acest sens.* Acțiunea va fi inadmisibilă în cazul în care reprezentantul a depus-o fără a deține împuternicirile necesare. În toate situațiile, reprezentantul este obligat să facă dovada mandatului său. Reprezentarea poate fi exercitată în temeiul legii, al statutului sau pe baza unui contract de mandat, cu respectarea dispozițiilor art. 79–81 din Codul de procedură civilă.

h) *Cererea de chemare în judecată nu corespunde cerințelor prevăzute la art. 211 alin. (1) și (2) și art. 212 alin. (1) Cod administrativ, iar reclamantul nu a înlăturat neajunsurile în termenul stabilit de instanța de judecată.* Cerințele de formă, conținut și anexe ale acțiunii în contencios administrativ (art. 211-212 Cod administrativ) sunt simpliste raportat la art. 166-167 Codul de procedură civilă. În contenciosul administrativ se permite remedierea neajunsurilor la cererea depusă, similar procedurii civile de drept comun. Când se acordă un termen pentru înlăturarea neajunsurilor, instanța emite o încheiere unipersonală, fără drept de recurs, indicând explicit deficiențele constatate. În caz de neconformare, acțiunea se declară inadmisibilă prin încheiere susceptibilă de recurs, conform art. 211 alin. (1)-(2) și art. 212 alin. (1) Cod administrativ [7].

Concluzii

În concluzie, inadmisibilitatea în contenciosul administrativ are rolul de a filtra cererile neconforme încă din faza incipientă, asigurând respectarea exigențelor procedurale și protejarea securității juridice. Deși Codul administrativ a sistematizat temeiurile de inadmisibilitate, formulări precum cea din art. 207 alin. (2) („în special când”) pot afecta previzibilitatea și pot genera riscuri de arbitrar.

Dreptul de a introduce o acțiune în contencios administrativ nu are caracter absolut, fiind condiționat de respectarea premiselor și condițiilor expres stabilite de lege. Inadmisibilitatea, cu valențe de sancțiune procesuală, nu restrânge arbitrar accesul la instanță, ci asigură disciplina procesuală și protejarea ordinii de drept.

Referințe bibliografice

1. Amendament la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative, nr.390 din 02.11.2023. <https://parlament.md/preview?id=b011fe5c-f7ee-44bc-a4a4-8ce50a65c4a7&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638345354761779757/Docs/20240604153401.pdf&method=GetDocumentContent> (vizitat 21.05.2025).
2. Belei E. Admisibilitatea acțiunii în contencios administrativ. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice și economice*. Chișinău, 10-11 noiembrie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 331-333.
3. Boișteanu E., Dumitrașcu D. Cazurile de inadmisibilitate a acțiunii în contencios administrativ prin prisma legislației Republicii Moldova. În: *Revista Universul Juridic*, 2022, nr. 9, p.18-31.
4. Codul administrativ al Republicii Moldova. Nr. 116 din 19 iulie 2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309-320.
5. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30 mai 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 285-294 (republicat).
6. Decizia Curții Constituționale a RM nr. 126 din 10 octombrie 2024 de inadmisibilitate a sesizării nr. 104g/2024 privind excepția de neconstituționalitate a textului „în special când” din articolul 207 alin. (2) din Codul administrativ (motivele declarării acțiunii în contencios administrativ drept inadmisibilă). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 486-489.
7. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 06.11.2024. Dosar nr. 3ra-283/24. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=76525 (vizitat 25.05.2025).
8. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 06.03.2025. Dosar nr. 3d-73/23. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77604&utm_source (vizitat 01.06.2025).
9. Lungănașu C. Despre admisibilitate în dreptul procesual civil. <https://drept.uvt.ro/administrare/files/1634397556-articol-catalin-lunganasu-1.pdf> (vizitat 18.05.2025).
10. Nota informativă a Curții Supreme de Justiție privind practica judiciară de soluționare a chestiunii ce vizează respectarea procedurii prealabile, în acțiunile de contencios administrativ. https://csj.md/images/Nota_informativa_-_procedura_prealabila_in_contencios_administrativ__revăzută_red_-_pub.pdf (vizitat 01.05.2025).
11. Proiect de lege pentru modificarea unor acte normative, nr.390 din 02.11.2023. <https://parlament.md/preview?id=2361e7ee-0ba0-49a9-aecc-16d13041b8c5&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638345354761779757/Docs/20231102152517.pdf&method=GetDocumentContent> (vizitat 21.05.2025).
12. Ulariu C.-C., Cliza M.C. Regimul inadmisibilităților în procesul civil român. <https://www.universuljuridic.ro/regimul-inadmisibilitatilor-in-procesul-civil-roman/> (vizitat 22.05.2025).
13. Case of *Zubac v. Croatia*. ECHR, 5 April 2018. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-181821> (vizitat 20.05.2025).

INSTRUMENT INDISPENSABIL PENTRU PRACTICIENII DREPTULUI



Senatul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI propune specialiștilor în domeniul dreptului monografia semnată de Dinu Ostavciuc și Tudor Osoianu „Respectarea drepturilor omului în cadrul urmăririi penale - normativul procesual-penal național, standardele europene și internaționale”. Volumul conține șapte capitole: I. Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și dreptul procesual-penal; II. Obligațiile pozitive ce rezultă din ocrotirea dreptului la viață și inadmisibilitatea torturii; III. Garantarea dreptului la libertate și siguranță în faza urmăririi penale; IV. Specificul garanțiilor procesuale ce rezultă din dreptul la un proces echitabil la faza urmăririi penale; V. Garantarea dreptului la viața privată în cadrul urmăririi penale; VI. Ocrotirea dreptului de proprietate în cadrul urmăririi penale; VII. Respectarea dreptului *non bis in idem* și securitatea raporturilor juridice în cadrul urmăririi penale.

Ideea publicării acestei monografii, ca instrument de lucru, a fost inspirată autorilor lucrării de provocările multiple ale investigațiilor penale. Într-o perioadă marcată de transformări profunde în arhitectura statului de drept, când dinamica socială și presiunile geopolitice reconfigurează constant prioritățile naționale, protecția drepturilor fundamentale devine piatra de încercare a sistemelor judiciare moderne.

În prezentarea sa, profesorul universitar, doctor Augustin Lazăr, ex-Procuror General al României, menționează că „lucrarea semnată de Dinu Ostavciuc și Tudor Osoianu se impune ca un demers științific de înaltă ținută și este un veritabil instrument juridic destinat consolidării justiției penale în Republica Moldova. Autorii practicieni, cu experiență considerabilă în activitatea judiciară, au fost direct implicați în aspecte complexe ale activității procesual-penale, pornind de la studierea și cunoașterea detaliată a procedurilor, până la aplicarea lor în practică și contribuția la formarea viitorilor profesioniști ai organelor judiciare...”.

Lucrarea prezintă o considerabilă relevanță teoretică și practică. Importanța subiectului este amplificată de caracterul nepublic al fazei de urmărire penală, etapă în care lipsa transparenței și a contradictorialității limitate poate crea spațiu pentru derapaje instituționale.

Cu luciditate și profunzime analitică, autorii reușesc să realizeze o diagnoză minuțioasă a problematicii, îmbinând analiza cadrului normativ cu reflectarea consecințelor practice ale interpretării și aplicării acestuia. Ei demonstrează că protecția drepturilor omului nu este un apanaj decorativ al procesului penal, ci reprezintă esența axiologică și funcțională a acestuia, fără de care nici justiția, nici statul de drept nu pot exista în mod autentic.

„Lucrarea se afirmă ca un produs academic de înaltă ținută științifică și, mai mult, un document strategic menit să orienteze dezvoltarea unui sistem de justiție penală echitabil, modern și respectuos față de drepturile fundamentale. Prin claritatea diagnosticului, prin rigoarea propunerilor și prin viziunea integratoare pe care o promovează, această monografie devine un instrument indispensabil pentru practicienii dreptului, pentru decidenții politici și instituționali”, concluzionează Augustin Lazăr.

O LUCRARE DESTINATĂ NU NUMAI STUDENȚILOR



Printre cărțile noi pe care vi le pune la dispoziție Biblioteca Publică de Drept din Chișinău se numără și „Dreptul afacerilor” ediție nouă, completată, semnată de cinci autori: Alexandru Cuznețov, Olga Tretiakov, Vlad Vlaicu, Marcel Lungu și Alexandru Calenic. Actuala ediție, voluminoasă, apărută sub auspiciile Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova, conține 25 de capitole dintre care menționăm: „Reglementarea juridică a activității de întreprinzător”, „Persoana fizică - subiect al dreptului afacerilor”, „Persoanele juridice cu scop lucrativ”, „Reorganizarea și lichidarea persoanelor juridice cu scop lucrativ”, „Contracte comerciale în dreptul afacerilor”, „Dreptul fiscal al afacerilor”.

Este a patra ediție a acestei lucrări, cu culegeri de spețe, revăzută și adăugită semnificativ. Ea reprezintă o abordare succintă a materiei ce vizează *Dreptul afacerilor* în Republica Moldova. Inițiat cu rol de curs universitar, volumul este structurat în așa fel încât începe cu teme selectate (partea generală) din disciplina *Teoria generală a dreptului* și doar în a doua parte (partea specială) continuă cu teme specifice dreptului civil, dreptului procesual civil și, în special, dreptului afacerilor citit la facultățile de drept.

O atenție deosebită autorii au acordat-o limbajului juridic, luându-se în considerație că notele de curs sunt destinate, în primul rând, studenților de la facultățile de științe economice și că aceștia au nevoie de ceva timp pentru a în-

țelege semnificația cuvintelor și expresiilor ce țin de specificul dreptului. Ei consideră că lucrarea dată va prezenta interes nu numai pentru studenții de la facultățile de științe economice, ci și pentru cei de la alte facultăți sau persoane dornice de studierea dreptului afacerilor.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

